

ISSN:1304-8120

**KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ**

**Kahramanmaraş Sütçü İmam University
Journal of Social Sciences**

CİLT/Volume

9

SAYI/No

1

YIL/Year

2012

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Kahramanmaraş Sütçü İmam University
Journal of Social Sciences

Sahibi /Publisher

Prof. Dr. M.Fatih KARAASLAN

Rektör / Rector

Yayın Kurulu / Editorial Board

Doç.Dr. Murat KARABULUT (Başkan / Editor)

Doç. Dr. M. Akif ÖZDOĞAN (Başkan Yardımcısı / Associate Editor)

Yrd. Doç. Dr. Salih YEŞİL (Başkan Yardımcısı / Associate Editor)

Doç. Dr. Mevlüt ERDEM (Üye/ Member)

Yrd. Doç. Dr. İbrahim KIR (Üye/ Member)

Sekreteryaya / Secretary

Arş. Gör. Gülferah BOZKAYA

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, sosyal bilimlerin farklı disiplinlerinin ilgi alanlarına giren, çok yönlü olarak tartışma, araştırma ya da uygulamalar sonucunda üretilen bilimsel çalışmaları ve çözümleri içeren “**hakemli**” bir dergidir. Dergi yılda iki kez yayımlanır.

Adres

Sosyal Bilimler Dergisi
Yayın Kurulu Başkanlığı
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü
AVŞAR YERLEŞKESİ-KAHRAMANMARAŞ

Tel : 0 344 219 14 31
: 0 344 219 14 32
: 0 344 219 14 05
Faks : 0 344 219 10 45
: 0 344 219 11 74

E-mail: ksusbd@ksu.edu.tr

Dizgi

Doç. Dr. Mevlüt ERDEM

Kapak Tasarım

Okt. Arif GÜRLER

Baskı

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Basımevi

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
Kahramanmaraş Sütçü İmam University
Journal of Social Sciences

DANIŞMA KURULU / Advisory Board	
Prof. Dr. Ahmet Hamdi AYDIN	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Prof. Dr. Bekir DENİZ	Ege Üniversitesi
Prof. Dr. H. Çetin BEDESTENCİ	Çağ Üniversitesi
Prof. Dr. H. Ezber BODUR	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Prof. Dr. Hacı Musa TAŞDELEN	Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. İ. Hakkı ÖZSABUNCUOĞLU	Gaziantep Üniversitesi
Prof. Dr. M. Şerif ŞİMŞEK	Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa PİRİLİ	Harran Üniversitesi
Prof. Dr. Nihat KÜÇÜKSAVAŞ	Çukurova Üniversitesi
Prof. Dr. Nurettin DEMİR	Başkent Üniversitesi

Not: İsimler unvan ve alfabetik sıraya göre dizilmiştir.

HAKEMLER / Referees

Prof.Dr. Haluk ALKAN	Erciyes Üniversitesi
Prof.Dr. Hayriye ATİK	Erciyes Üniversitesi
Prof.Dr. İzzet GÜMÜŞ	Gazi Üniversitesi
Doç.Dr. Arif ÖZSAĞIR	Gaziantep Üniversitesi
Doç.Dr. İbrahim ARSLAN	Gaziantep Üniversitesi
Doç.Dr. Faruk SÖYLEMEZ	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Doç.Dr. Memet YETİŞGEN	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Doç.Dr. Yunus CERAN	Selçuk Üniversitesi
Doç.Dr. Zeynep HATUNOĞLU	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Yrd.Doç.Dr. Hasan Güner BERKANT	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Yrd.Doç.Dr. Halil SAYLI	Afyon Kocatepe Üniversitesi
Yrd.Doç. Dr. H. Seçil FETTAHLIOĞLU	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Yrd.Doç.Dr. İbrahim SERBESTOĞLU	Amasya Üniversitesi
Yrd.Doç.Dr. Ömer Faruk DEMİRKOL	Harran Üniversitesi
Yrd.Doç.Dr. Sadettin PAKSOY	Kilis 7 Aralık Üniversitesi
Yrd.Doç.Dr. Mehmet TEKEREK	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Yrd.Doç.Dr. Metin YILDIRIM	Gaziantep Üniversitesi
Yrd.Doç.Dr. Murat TUNCER	Fırat Üniversitesi
Yrd.Doç.Dr. Yemliha COŞKUN	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi

İÇİNDEKİLER CONTENTS

- 1. Hasan Güner BERKANT** **1**
İlköğretim Programına Yönelik Öğretmen Görüşlerinin Değerlendirilmesi
Evaluation of Teachers' Views toward Primary Education Curriculum
- 2. Eftal POLAT** **21**
Bölgesel Kalkınma Ajansları: Dicle Kalkınma Ajansı (DİKA) Örneği
Regional Development Agencies: Example of Dicle Development Agency (DİKA)
- 3. Hacı Hayrettin TIRAŞ** **39**
2007-2008 Küresel Finansal Krizinin Kayseri Serbest Bölgesi Üzerine Etkileri
The Effects of 2007-2008 Global Economic Crisis on Kayseri Free Zone
- 4. Mehmet TEKEREK, Gülşen SERT** **63**
Sınıf Öğretmenlerinin Öğretme- Öğrenme Sürecinde Bilgisayar Kullanımına İlişkin Tutumları
Primary Teachers' Attitudes on the Use of Computer in Teaching-Learning Process
- 5. Yüksel KÖKSAL** **75**
Sosyal Medya Uygulamalarının Pazarlama Faaliyet Alanı İçerisinde Kullanım Şekilleri Üzerine Bir İnceleme
An Examination on Usage of Social Media Applications Inside Marketing Activities
- 6. Ayşe Gül HATİPOĞLU** **87**
Tarımsal Ürünlerin Muhasebeleştirilme İlkelerinin Ulusal Düzenlemeler Açısından Karşılaştırılması
Comparison of Accounting Principles of Agricultural Products in Terms of National Regulations

7. Tuğrul ÖZCAN

103

1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı Sırasında Rus Propagandası ve
Osmanlı Devleti'nin Karşı Tedbirleri

*Russian Propagandas during the Ottoman-Russian War of 1828-
1829 and Measures Taken by the Ottoman Empire Against These
Propagandas*

İlköğretim Programına Yönelik Öğretmen Görüşlerinin Değerlendirilmesi

Hasan Güner BERKANT

Yrd.Doç.Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü

Öz: Bu araştırmanın genel amacı, ilköğretim programına yönelik öğretmen görüşlerinin değerlendirilmesidir. Araştırmanın evrenini Adana il merkezindeki ilköğretim okullarında görev yapan öğretmenler oluşturmaktadır. Bu evrenden tesadüfi olarak belirlenmiş 130 öğretmen çalışmanın örneklemini oluşturmaktadır. Çalışmada veri toplama aracı olarak, öğretmenlerin ilköğretim programına yönelik görüşlerini belirlemeye yönelik 64 maddelik bir anket kullanılmıştır. Çalışmada öğretmenlerin ilköğretim programının dört boyutu ve tamamına yönelik görüşlerinde kararsız oldukları; programa ilişkin görüşleri arasında boyutlara göre, cinsiyetlerine göre, sınıf ya da branş öğretmeni olmalarına göre anlamlı farkın olmadığı; kıdemi 16 yıl ve üzeri olan öğretmenlerin daha alt kıdemdekilere kıyasla programın ölçme-değerlendirme boyutuna daha olumlu baktıkları belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İlköğretim programı, program değerlendirme, öğretmen görüşü.

Evaluation of Teachers' Views toward Primary Education Curriculum

Abstract: The main purpose of this study is to evaluate teachers' views toward primary education curriculum. The population of the study consists of the primary school teachers working in Adana city center. The sample of the study determined randomly from this population includes 130 primary school teachers. A questionnaire including 64 items for evaluating teachers' views toward primary education curriculum was used as data collection tool. At the end of the study these results are determined that, teachers are undecided about the curriculum; there aren't any significant differences between their views according to the dimensions of curriculum, their genders, and whether they are branch teachers or classroom teachers. Beside the teachers' views who have 16 service years and above are more positive than the less experienced teachers' about the measuring-evaluation dimension of curriculum.

Key Words: Primary education curriculum, curriculum evaluation, teacher's view.

GİRİŞ

Türkiye’de ilköğretim kademesinde 2005-2006 eğitim-öğretim yılında uygulanmaya başlayan program, dayandığı felsefe ve özellikleri ile ülkemiz eğitim sistemi için reform niteliğinde olduğu düşünülebilir. Uzun yıllar boyunca ülkemizde hâkim olan öğretmen merkezli esaslı eğitim felsefesinin tam tersi niteliklere sahip olan ilerlemeci felsefenin, bu program sayesinde eğitim ortamlarına yayılması, programın reformist olmasının en önemli gereğesidir. Ancak bu reformist yapı, programın eksiklerinin göz ardı edilmesine yol açmamalıdır.

Programların eksikliklerinin, programın geliştirilmesine ve uygulanmasına dâhil olan bütün kesimlerin görüşleri alınarak belirlenmesi yani değerlendirilmesi, program geliştirme sürecinin en önemli basamaklarından biridir. Program değerlendirme sürecinde görüşlerine başvurulması gerekenler arasında öğretmenler de yer almaktadır. Öğretmenler, programın uygulanabilirliği konusunda ilk elden bilgi aktarabilecek belki de en önemli veri kaynağıdır. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından geliştirilmiş programın sınıfta uygulanmasından sorumlu kişiler olarak öğretmenler, programın yapısal boyutları olan amaç, içerik, öğretme-öğrenme ve ölçme-değerlendirme hakkında doğrudan tecrübe sahibidirlir. Programın uygulamadaki eksikliklerini belirlemede bu tecrübelerin kullanılması programın geliştirilmesine ve uygulanabilirliğine katkıda bulunacaktır.

Yapılandırmacı Yaklaşım Dayalı İlköğretim Programı

Yapılandırmacı yaklaşım, 1960’lı yıllarda Bruner tarafından sistematik biçimde gündeme getirilmeye başlanmış olsa da, felsefe tarihinde Socrates, Vico, Descartes’in, ayrıca Montessori ve Piaget’nin yapılandırmacı yaklaşıma temel oluşturan bilgi, bilginin yapısı, öğrenci merkezli eğitim gibi konulardaki çalışma ve görüşleri de bulunmaktadır (Şimşek, 2004). Yapılandırmacı yaklaşımın ortaya çıkışı, bu tarihsel sürecin yansımalarının yanı sıra, yapılandırmacılıktan önce ortaya çıkan iki kuramın eleştirisine de dayalıdır: Davranışçı ve bilişselci kuram. Yapılandırmacılığın bu iki kuramın eleştirisine dayalı olması, eğitim bilimlerinde sıkça görülen bir durumun devamıdır. Önce bir kuram geliştirilir, davranışı ya da insana dair bir özelliği açıklamaya çalışır; sonra başka bir kuram onu eleştirir, eksikliklerini ortaya koyar ve yeni bakış açısı ile kendi açıklamalarını yapar ve bu durum bilimsel çalışmalar yapıldıkça devam eder.

Yapılandırmacılığın bu iki kuramı eleştirmesindeki en önemli dayanak noktası, davranışçı ve bilişselcilerin davranışı sınırlı özellikleri ile tanımlamaya çalışmasıdır. Örneğin, davranışçıların öğrenilmiş davranışı sadece somut göstergelere dayandırması, bilişselcilerin ise öğrenmede zihinsel yapıyı ön plana çıkarması gibi. Yapılandırmacılıkta ise, bireyin davranış kazanma ve geliştirme sürecinde bilişsel, duyuşsal, psikomotor tüm özellikleri ve bireysel farklılıkları, ayrıca bireyin içinde bulunduğu ortam koşulları ve bu ortamları bireyin arasındaki etkileşim, bu süreçte kullanılan dil becerisi gibi, bireyi etkileyen içsel ve dışsal bütün faktörlerin dikkate alınması önemsenir. Bu bağlamda bilginin, düşünmeden, eleştirmeden, olduğu haliyle, nesnel biçimde edinilmesi yerine, sorgulayarak, değerlendirerek, dönüştürülerek, öznel biçimde kazanılması üzerinde durulur. Yapılandırmacılığın dayandığı temel düşünceye göre, yeni öğrenmeler bireyin önceki tecrübelerinin üzerine eklendiğinden dolayı, bireyler aynı olayı farklı anlamlarla yapılandırmaktadırlar (Wells, 2002).

Yapılandırmacılığın davranışçı ve bilişselci kuramlarla olan temel farklılıkları Tablo 1’de verilmiştir (Bıyıklı, Veznedaroğlu, Öztepe ve Onur, 2008):

Tablo 1. Davranışçı, Bilişselci ve Yapılandırmacı Öğrenme Anlayışları

	Davranışçı Öğrenme Anlayışı	Bilişselci Öğrenme Anlayışı	Yapılandırmacı Öğrenme Anlayışı
Öğretmenin Rolü	Bilgi aktarma	Bilgiyi alma, kodlama ve hatırlama sürecini yönetme	Öğrencilere, bilgiyi ulaştırmalarında ve bunu yapılandırmalarında rehberlik etme
Öğrencinin Rolü	Bilgiyi alma ve aldığı biçimde gösterme	Bilgiyi alan, kodlayan ve hatırlayan	Bilgiye ulaşan ve bunu yapılandıran
Öğrenme	Gözlenen davranıştaki değişimler	Zihinsel süreçlerde gerçekleşen değişimler	Bilginin keşfi ve yapılandırılması sonucunda zihinsel süreçlerde değişim ve bireyde oluşan anlam
Öğretme-Öğrenme Süreci	Bilgiyi sunma, alıştırma yapma, geri bildirim verme	Öğrencinin bilişsel stratejilerini harekete geçirme, kodlamayı kolaylaştıracak stratejiler kullanma	Gerçek durumlara dayalı sorun çözme, araştırma gibi etkinliklerle öğrencilerin üst düzey zihinsel becerilerini geliştirme
Pekiştirici	Dıştan, herkes için aynı	Dıştan, öğrencilerin gereksinimlerine bağlı olarak çeşitlendirilmiş	İçten, bireyin kendini pekiştirmesine dayalı
Değerlendirme	Öğretim sürecinin sonunda ve beklenen davranışlara dayalı	Öğretim sürecinin sonunda ve belirlenen hedeflere dayalı	Öğretim sürecinin içerisinde, becerilere ve performansa dayalı

BERKANT, İlköğretim Programına Yönelik Öğretmen Görüşlerinin Değerlendirilmesi

Tablo 1 incelendiğinde, yapılandırmacılığın diğer kuramlara kıyasla öğrenciyi daha çok merkeze alan, öğretmenin rolünü ise merkezde olmak yerine rehber olarak belirleyen bir anlayışa dayalı olduğu görülmektedir. Bu anlayış, eğitim sistemini öğretmen merkezli olmaktan uzaklaştıran özelliğindedir.

Türk eğitim sisteminde öğrencilerin yıllarca ezberlemeye dayalı, öğretmen merkezli sistemlerle eğitim-öğretim almalarına bir başkaldırı olarak, yapılandırmacı yaklaşıma dayalı program ilk olarak 2005-2006 eğitim-öğretim yılında uygulanmaya başlanmıştır. Bu süreçte Talim Terbiye Kurulu tarafından belirlenen programın özellikleri yazılı ve görsel medyada ve eğitim ortamlarında geniş ve ayrıntılı biçimde yer almıştır (Güven ve İşcan, 2006; Taşdemir ve Kuş, 2011). Buna göre, bu programın uygulanmasında temel alınan yapılandırmacılık, epistemolojik bir teori olarak doğrudan doğruya öğretmek yerine bilgi ile ilgilidir ve öğretme işleminin nasıl yapılacağına açıklanmasına değil, öğrenmenin nasıl oluşacağına açıklanmasına odaklanmaktadır. Öğrenmede aktif olan öğrencinin bilgiyi *fiziksel* olarak yapılandırdığı; eylemleri kendine göre yorumlayan öğrencinin bilgiyi *sembolik* olarak yapılandırdığı; kendi oluşturduğu anlamı başkalarına aktaran bireyin bilgiyi *sosyal* olarak yapılandırdığı; tam olarak anlamadığı bilgiyi açıklamaya çalışan bireyin ise bilgiyi *teorik* olarak yapılandırdığı belirtilmektedir (Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, 2005).

Yapılandırmacı yaklaşımın bu temel özellikleri Türk eğitim sistemine adapte edilirken ilköğretim programında aşağıdaki değişikliklerin yapıldığı vurgulanmıştır (Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, 2005):

- 1940'lerden beri ilk kez uluslararası karşılaştırmalı, bütünsel bir değişim projelendirildi.
- Katı davranışçı programdan yapılandırıcı bir yaklaşıma geçildi.
- Sadece öğretim değil, eğitim de vurgulandı.
- Sekiz yıllık kesintisiz eğitime uygun hâle getirildi.
- AB ve uluslararası eğitim normları dikkate alındı.
- Çocuklarda kazandırılması gereken ortak beceriler saptandı.
- Derslerin kavram analizleri yapıldı.
- Afet eğitimi ve güvenli yaşam, girişimcilik, insan hakları ve vatandaşlık, rehberlik ve psikolojik danışma, özel eğitim, sağlık kültürü, spor kültürü ve olimpiik eğitim, kariyer bilinci gibi konular disiplinlerarası bir yaklaşımla programın omurgasına yerleştirildi.
- Yüzeysel davranış ifadesi yerine bilgi, beceri, anlayış ve tutumlar konuldu.
- Baskın doğrusal düşünce yerine, karşılıklı nedensellik ilkesi öne çıkarıldı.
- Programlar etkinliklerle zenginleştirildi.

- Ölçme değerlendirme anlayışında süreci de değerlendiren bir anlayışa geçildi.
- Türkçe'ye duyarlılık tüm derslerin ana becerisi haline getirilmiştir.
- Türk dili bilinci ve tarih bilinci oluşturulması programın ana hedefleri arasında yer aldı.

Talim ve Terbiye Kurulu tarafından özellikleri yukarıda ifade edilen programın niteliğinin artması için yetkililer ve araştırmacılar tarafından devamlı olarak değerlendirilmesi gerekir. Çünkü program geliştirme bitmeyen bir süreçtir ve bunu da sağlayan programın kesintisiz olarak değerlendirilmesidir.

Program Geliştirme ve Değerlendirmede Öğretmen Görüşleri

Program geliştirme, programın yapısal boyutları olan amaç, içerik, öğretme-öğrenme ve ölçme-değerlendirme boyutlarının oluşturularak bunlar arasında dinamik ilişkiler kurulması sürecidir (Demirel, 1999). Program geliştirme, ilgililerin sürece doğrudan ve dolaylı katılımının sağlanması ile gerçekleşir (Varış, 1996). Program geliştirme çalışmalarının bir parçası olarak program değerlendirme ise, öğrencilerin öğrenmesinin gelişimini vurguladığı gibi, genel anlamda eğitimin kalitesinin artışı kapsamında (McCormick ve James, 1983).

Program ve eğitimdeki kalite artışı, öğrencinin yaşam kalitesindeki artışı da beraberinde getirecektir. Program değerlendirmeye insani bir yaklaşımla bakıldığında, program, öğrencinin okulda bireysel olarak yaşadığı düşüncelerin, duyguların ve davranışların karmaşık bir yapısını içeren geniş bir duygusal tecrübe olarak görülür. Bu anlamda program değerlendirme genel olarak yaşamı değerlendirmeden çok farklı değildir (Willis, 1988).

Eğitimde programın değerlendirilmesinin amaçlarından biri de, eğitim programlarının etkililiği hakkında yargıda bulunmak ve programdaki aksaklıkların, programın hangi öge ya da öğelerinden kaynaklandığını belirleyerek gerekli düzeltmelerin yapılmasına olanak sağlamaktır (Erden, 1998). Çok yönlü bir yaklaşımla, program değerlendirmenin sağladığı yardım ve yol göstericilik sayesinde programın dayandığı varsayımların sağlamlığı, hedeflerin yerindeliliği, eğitim durumlarının etkililiği, sınama durumlarının geçerliliği, güvenilirliği, kullanılabilirliği, programın bir bütün olarak sağlamlığı, işe yararlığı ve yeterliliği hakkında isabetli kararlar verilebilir. Program değerlendirme sonuçları ışığında, programı istenen düzeyde ya da olabildiğince sağlam ve etkili kılabilmek için, programın hangi öğelerinde ne gibi değişiklikler yapılması gerektiğini kararlaştırma, kararlaştırılan değişiklikleri yapma ve böylece programa gelişkin bir nitelik kazandırmaya yönelik program düzeltme çalışmaları yapılır (Büyükkaragöz, 1997).

BERKANT, İlköğretim Programına Yönelik Öğretmen Görüşlerinin Değerlendirilmesi

Program geliştirme ve değerlendirme sürecinde, öğretmenlerin eğitimdeki temel sorunlara dair görüşleri alınmaktadır (Varış, 1996). Çünkü öğretmenlerin her biri, ne öğretmeli, öğrenciler nasıl öğrenir, programın yönergeleri nasıl uygulanmalıdır, öğrenciler nasıl güdülenmelidir, öğrenciler nasıl değerlendirilmelidir gibi sorularla ilgili olarak kendilerine has kavramlara, inançlara ve imajlara sahiptirler. Bu bağlamda öğretmenler, programın politikalarını ve materyallerini dönüştürebildikleri için onları programın uygulayıcıları olmaktan çok programın geliştiricileri olarak düşünmek daha uygun olacaktır (McCutcheon, 1995). Öğretmeni bir program geliştirici olarak kabul etmek, program geliştirme sürecinde öğretmene okul düzeyinde görev ve sorumluluklar yüklemektedir. Demirel'e (1999) göre bu sorumluluklardan bazıları aşağıdaki gibidir:

- Program geliştirme sürecinde, konu alanında uzman öğretmen sıfatını taşıyabilecek nitelikte güncel bilgi düzeyine sahip olma,
- Öğrencilerinin gelişim düzeylerinden haberdar olma yoluyla program geliştirme uzmanına bilgi verme,
- Program geliştirme sürecine ilişkin olumlu tutumlara sahip olma ve etkin katılımında bulunma,
- Programları sürekli izleyerek ve okuldaki diğer öğretmenlerle işbirliği yaparak gerekli değişiklikleri saptama,
- Alan öğretmenleriyle birlikte yeni program hazırlıklarına girişmek üzere program geliştirme uzmanıyla birlikte çalışma,
- İhtiyaçlara ve eldeki olanaklara göre öğretimi değiştirebilme ve ayarlayabilme isteğinde bulunmak üzere program geliştirme uzmanı ile birlikte çalışma,
- Çevresindeki standartların ve koşulların geliştirilebilmesi için program geliştirme uzmanına bilgi akışında bulunma.

Öğretmenlerin program geliştirme sürecine ilişkin yukarıda tanımlanan görev ve sorumlulukları incelendiğinde, genel olarak program geliştirme uzmanlarına programla ilgili bilgi akışı sağladıkları görülmektedir. Ayrıca öğretmenler, programın pasif uygulayıcıları olmaktan öte, programın sınıfta yaratılmasını sağlayacak kararları alan ve öğrencilerin öğrenme fırsatlarını şekillendirmeye yönelik önemli bir fonksiyona sahiptir (McCutcheon, 1988). Bu bağlamda, öğretmenlerden programla ilgili toplanacak verilerin program geliştirme sürecine olan katkısı dikkate alınarak, bu araştırmanın problem cümlesi “öğretmenlerin ilköğretim programına yönelik görüşleri nelerdir?” biçiminde ifade edilebilir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın genel amacı, ilköğretim programına yönelik öğretmen görüşlerinin değerlendirilmesidir. Bu genel amaç kapsamında aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Öğretmenlerin ilköğretim programının amaç, içerik, öğretme-öğrenme, ölçme-değerlendirme boyutlarına ve programın tamamına yönelik görüşlerinin dağılımı nasıldır?
2. Öğretmenlerin ilköğretim programının amaç, içerik, öğretme-öğrenme ve ölçme-değerlendirme boyutlarına yönelik görüşleri arasında anlamlı fark var mıdır?
3. Öğretmenlerin ilköğretim programının amaç, içerik, öğretme-öğrenme, ölçme-değerlendirme boyutlarına ve programın tamamına yönelik görüşleri;
 - a. Cinsiyetlerine,
 - b. Sınıf ya da branş öğretmeni olma durumlarına,
 - c. Kıdemlerine göre anlamlı olarak değişmekte midir?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Araştırmada betimsel tarama modeli kullanılmıştır. Betimsel araştırmalar, verilen bir durumu tam ve dikkatli bir şekilde tanımlamaya yönelik çalışmaları içerir (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2009). Bu çalışmada da, öğretmenlerin ilköğretim programına yönelik görüşleri betimlenmeye çalışılmıştır.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini 2010-2011 eğitim-öğretim yılında Adana il merkezindeki ilköğretim okullarında görev yapan öğretmenler oluşturmaktadır. Bu evrenden tesadüfi olarak belirlenmiş 130 öğretmen çalışmanın örneklemini oluşturmaktadır. 130 öğretmenden kişisel bilgiler formuna bazı bilgilerini yazmamış olan öğretmenler çıkarıldığında; öğretmenlerden 77'si (%59.7) kadın, 52'si (%40.3) erkektir; 81'i (%66.4) sınıf öğretmeni, 41'i (%33.6) branş öğretmenidir; 57'sinin (%46) kıdemi 0-10 yıl, 39'unun (%31.5) kıdemi 11-15 yıl, 28'inin (%22.6) kıdemi 16-20 yıldır.

Veri Toplama Araçları

Derecelendirilmiş maddeler içeren anketler, program değerlendirmede bireylerin görüşlerini almak amacıyla kullanılabilir (Erden, 1998). Bu doğrultuda, çalışmanın amaç ve alt amaçlarına ilişkin veriler için Berkant ve Karakuş (2007) tarafından hazırlanan ve öğretmenlerin ilköğretim programına yönelik görüşlerini ölçmeye yönelik 64 maddelik bir anket kullanılmıştır. Ankette, programın yapısal boyutlarını oluşturan amaç, içerik, öğretme-öğrenme ve ölçme-değerlendirme boyutlarına ilişkin görüşleri belirlemeye yönelik maddeler bulunmaktadır. 24 madde amaç, 12 madde içerik, 16 madde öğretme-öğrenme ve 12 madde ölçme-değerlendirme boyutlarına ilişkin görüşleri belirlemeye yöneliktir. Her bir madde 1-5 arası puanlanan “(1)Kesinlikle Katılmıyorum, (2)Katılmıyorum, (3)Kararsızım, (4)Katılıyorum, (5)Tamamen Katılıyorum” seçeneklerine sahiptir. Ölçeğin güvenilirliğine yönelik hesaplanan Cronbach alpha katsayısı .98 bulunmuştur. Buna göre ölçeğin yüksek derecede güvenilirliğe sahip olduğu kabul edilebilir. Çalışmada ayrıca, öğretmenlerin cinsiyet, kıdem, branş gibi özellikleri ile ilgili veriler için kişisel bilgiler formu kullanılmıştır.

Verilerin Toplanması, Analizi ve Yorumlanması

Veriler, anketlerin örneklemini oluşturan öğretmenlere ulaştırılması ve doldurulması yoluyla elde edilmiştir. Verilerin analizinde betimsel istatistikler, bağımsız gruplar t-testi ve ANOVA tekniklerinden yararlanılmıştır. Bulguların yorumlanmasında, öğretmenlerin anketten aldıkları puanlar arttıkça programın yapısal boyutlarının her birine ve programın tamamına yönelik görüşlerinin olumlu hale geldiği, puanlar azaldıkça görüşlerinin olumsuz hale geldiği kabul edilmiştir. Bu amaçla, elde edilen toplam puan madde sayısına bölünmüş ve her bir öğretmene ait 1-5 arası puan elde edilmiştir. Bu puanın değerlendirilmesinde, 1 ile 5 puan arasındaki ranjin (4) aralık sayısına (5) bölünmesi ile elde edilen değere (0.8) göre oluşturulan aşağıdaki puan aralıkları dikkate alınmıştır (Berkant ve Karakuş, 2007):

1.0 - 1.79 (Kesinlikle katılmıyorum)

1.8 - **2.59** (Katılmıyorum)

2.6 - 3.39 (Kararsızım)

3.4 - 4.19 (Katılıyorum)

4.2 - 5.0 (Tamamen katılıyorum)

Buna göre, 1 ile 2.59 arasındaki puanlar programa yönelik olumsuz görüşleri, 2.6 ile 3.39 arasındaki puanlar kararsızlığı, 3.4 ile 5 arasındaki puanlar ise olumlu görüşleri belirtmektedir.

BULGULAR**Öğretmenlerin İlköğretim Programının Dört Boyutuna ve Programın Tamamına Yönelik Görüşlerinin Dağılımına İlişkin Bulgular**

Öğretmenlerin ilköğretim programının dört boyutuna ve tamamına yönelik görüşlerine ilişkin betimsel istatistikler Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Öğretmenlerin İlköğretim Programının Dört Boyutuna ve Programın Tamamına Yönelik Görüşlerine İlişkin Betimsel İstatistikler

Boyut	N	\bar{X}	S
Amaç	130	3.13	0.63
İçerik	130	3.32	0.69
Öğretme-Öğrenme	130	3.16	0.69
Ölçme-Değerlendirme	130	3.24	0.72
Programın Tamamı	130	3.20	0.63

Tablo 2’de görüldüğü gibi, öğretmenlerin programın amaç (\bar{X} =3.13), içerik (\bar{X} =3.32), öğretme-öğrenme (\bar{X} =3.16), ölçme-değerlendirme (\bar{X} =3.24) ve programın tamamına (\bar{X} =3.20) yönelik görüşleri bakımından “kararsız” oldukları belirlenmiştir.

Öğretmenlerin İlköğretim Programının Dört Boyutuna Yönelik Görüşleri Arasındaki Anlamlı Farka İlişkin Bulgular

Öğretmenlerin ilköğretim programının dört boyutuna yönelik görüşlerine ilişkin ANOVA bulguları Tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 3. Öğretmenlerin İlköğretim Programının Dört Boyutuna Yönelik Görüşlerine İlişkin ANOVA Bulguları

Boyut	N	\bar{X}	S	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ort.	F	p
Amaç	130	3.13	0.63	Gruplararası	2.69	3	0.89	1.90	.128
İçerik	130	3.32	0.69	Gruplarıçi	243.21	516	0.47		
Öğretme- Öğrenme	130	3.16	0.69	Toplam	245.90	519			
Ölçme- Değ.	130	3.24	0.72						
Toplam	520	3.21	0.68						

Tablo 3’de görüldüğü gibi, öğretmenlerin programa ilişkin görüşleri arasında programın dört boyutuna göre anlamlı bir fark bulunmamaktadır, $F(3,516)=1.90$, $p>.05$.

Öğretmenlerin İlköğretim Programının Dört Boyutuna ve Programın Tamamına Yönelik Görüşleri Arasında Cinsiyetlerine Göre Anlamlı Farka İlişkin Bulgular

Öğretmenlerin ilköğretim programının dört boyutuna ve programın tamamına yönelik görüşlerinin cinsiyete göre t-testi bulguları Tablo 4’de verilmiştir.

Tablo 4. Öğretmenlerin İlköğretim Programının Dört Boyutuna ve Programın Tamamına Yönelik Görüşlerinin Cinsiyete Göre T-Testi Bulguları

Boyut	Cinsiyet	N	\bar{X}	S	sd	t	p
Amaç	Kadın	77	3.06	0.61	127	-1.57	.119
	Erkek	52	3.23	0.63			
İçerik	Kadın	77	3.23	0.68	127	-1.59	.114
	Erkek	52	3.43	0.68			
Öğretme- Öğrenme	Kadın	77	3.10	0.71	127	-1.03	.304
	Erkek	52	3.23	0.64			
Ölçme- Değerlendirme	Kadın	77	3.17	0.75	127	-1.21	.226
	Erkek	52	3.33	0.68			
Programın Tamamı	Kadın	77	3.12	0.63	127	-1.45	.149
	Erkek	52	3.29	0.62			

Tablo 4’de görüldüğü gibi, öğretmenlerin cinsiyetlerine göre ilköğretim programlarının amaç boyutuna yönelik görüşleri arasında [t(127)=-1.57, p>.05], içerik boyutuna yönelik görüşleri arasında [t(127)=-1.59, p>.05], öğretme-öğrenme boyutuna yönelik görüşleri arasında [t(127)=-1.03, p>.05], ölçme-değerlendirme boyutuna yönelik görüşleri arasında [t(127)=-1.21, p>.05] ve programın tamamına yönelik görüşleri arasında [t(127)=-1.45, p>.05] anlamlı fark bulunmamaktadır.

Öğretmenlerin İlköğretim Programının Dört Boyutuna ve Programın Tamamına Yönelik Görüşleri Arasında Sınıf ya da Branş Öğretmeni Olmalarına Göre Anlamlı Farka İlişkin Bulgular

Öğretmenlerin ilköğretim programının dört boyutuna ve programın tamamına yönelik görüşlerinin sınıf ya da branş öğretmeni olmalarına göre t-testi bulguları Tablo 5’de verilmiştir.

Tablo 5. Öğretmenlerin İlköğretim Programının Dört Boyutuna ve Programın Tamamına Yönelik Görüşlerinin Sınıf ya da Branş Öğretmeni Olmalarına Göre T-Testi Bulguları

Boyut	Branş	N	\bar{X}	S	sd	t	p
Amaç	Sınıf	81	3.16	0.59	120	-0.59	.55
	Branş	41	3.09	0.70			
İçerik	Sınıf	81	3.29	0.67	120	0.15	.87
	Branş	41	3.32	0.73			
Öğretme- Öğrenme	Sınıf	81	3.16	0.70	120	-0.33	.73
	Branş	41	3.12	0.69			
Ölçme- Değerlendirme	Sınıf	81	3.26	0.72	120	-0.72	.46
	Branş	41	3.15	0.79			
Programın Tamamı	Sınıf	81	3.20	0.61	120	-0.43	.66
	Branş	41	3.15	0.69			

Tablo 5’de görüldüğü gibi, öğretmenlerin sınıf ya da branş öğretmeni olmalarına göre ilköğretim programlarının amaç boyutuna yönelik görüşleri arasında [t(120)=-0.59, p>.05], içerik boyutuna yönelik görüşleri arasında [t(120)=-0.15, p>.05], öğretme-öğrenme boyutuna yönelik görüşleri arasında [t(120)=-0.33, p>.05], ölçme-değerlendirme boyutuna yönelik görüşleri arasında [t(120)=-0.72, p>.05] ve programın tamamına yönelik görüşleri arasında [t(120)=-0.43, p>.05] anlamlı fark bulunmamaktadır.

Öğretmenlerin İlköğretim Programının Dört Boyutuna ve Programın Tamamına Yönelik Görüşleri Arasında Kıdemlerine Göre Anlamlı Farka İlişkin Bulgular

Öğretmenlerin ilköğretim programının dört boyutuna ve programın tamamına yönelik görüşlerinin kıdemlerine göre ANOVA bulguları Tablo 6’da verilmiştir.

BERKANT, İlköğretim Programına Yönelik Öğretmen Görüşlerinin Değerlendirilmesi

Tablo 6’da görüldüğü gibi, öğretmenlerin kıdemlerine göre ilköğretim programının amaç boyutuna yönelik görüşleri arasında [F(2, 121)=0.79, p>.05], içerik boyutuna yönelik görüşleri arasında [F(2, 121)=0.91, p>.05], öğretme-öğrenme boyutuna yönelik görüşleri arasında [F(2, 121)=2.33, p>.05] ve programın tamamına yönelik görüşleri arasında [F(2, 121)=1.80, p>.05] anlamlı fark bulunmamaktadır. Bunun yanı sıra, öğretmenlerin kıdemlerine göre ilköğretim programının ölçme-değerlendirme boyutuna yönelik görüşleri arasında anlamlı fark bulunmaktadır, F(2, 121)=3.89, p<.05. Farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemeye yönelik yapılan Scheffe testinin sonuçlarına göre, ortalama olarak “katılıyorum” düzeyinde görüş bildiren ($\bar{X}=3.51$) 16 yıl ve üzeri kıdeme sahip öğretmenlerin, ortalama olarak “kararsızım” düzeyinde görüş bildiren ($\bar{X}=3.07$) 0-10 yıl kıdeme sahip öğretmenlere kıyasla programın ölçme-değerlendirme boyutunu daha olumlu değerlendirdikleri belirlenmiştir.

Tablo 6. Öğretmenlerin İlköğretim Programının Dört Boyutuna Yönelik Görüşlerinin Kıdemlerine Göre ANOVA Bulguları

Boyut	Kıdem	N	\bar{X}	S	Varyansın Kaynağı	Kareler Top.	sd	Kareler Ort.	F	p
Amaç	0-10 yıl	57	3.06	0.67	Gruplararası	0.64	2	0.32	0.79	.452
	11-15 yıl	39	3.19	0.59	Gruplariçi	48.56	121	0.40		
	16 yıl ve üzeri	28	3.21	0.60	Toplam	49.20	123			
	Toplam	124	3.13	0.63						
İçerik	0-10 yıl	57	3.23	0.74	Gruplararası	0.89	2	0.44	0.91	.405
	11-15 yıl	39	3.40	0.71	Gruplariçi	59.10	121	0.48		
	16 yıl ve üzeri	28	3.39	0.56	Toplam	59.99	123			
	Toplam	124	3.32	0.69						
Öğretme-Öğrenme	0-10 yıl	57	3.02	0.66	Gruplararası	2.27	2	1.13	2.33	.101
	11-15 yıl	39	3.23	0.80	Gruplariçi	59.04	121	0.48		
	16 yıl ve üzeri	28	3.35	0.58	Toplam	61.31	123			
	Toplam	124	3.16	0.70						
Ölçme-Değ.	0-10 yıl	57	3.07	0.77	Gruplararası	3.94	2	1.97	3.89	.023*
	11-15 yıl	39	3.30	0.69	Gruplariçi	61.36	121	0.50		
	16 yıl ve üzeri	28	3.51	0.56	Toplam	65.31	123			
	Toplam	124	3.24	0.72						
Programın Tamamı	0-10 yıl	57	3.08	0.66	Gruplararası	1.46	2	0.73	1.80	.169
	11-15 yıl	39	3.26	0.65	Gruplariçi	48.97	121	0.40		
	16 yıl ve üzeri	28	3.34	0.53	Toplam	50.44	123			
	Toplam	124	3.20	0.64						

*p<.05

SONUÇ, TARTIŞMA ve ÖNERİLER

Çalışmada genel olarak, öğretmenlerin ilköğretim programının dört boyutuna ve programın tamamına yönelik görüşlerinde kararsız oldukları belirlenmiştir. 2005 programının değerlendirilmesine yönelik yapılan çalışmalar incelendiğinde, program hakkında olumlu görüşlerin ortaya konduğu çalışmalar (Çınar, Teyfur ve Teyfur, 2006; Korkmaz, 2006; Şahin, 2007; İsmet, 2008; Temizkan ve Bağcı, 2008) bulunmasına karşın, bu çalışmaya benzer biçimde olumlu görüşlerin elde edilmediği çalışmalar da bulunmaktadır. Berkant ve Karakuş'un (2007) aynı programın değerlendirilmesine yönelik araştırmalarından elde ettikleri sonuçlarda ve benzer biçimde Yapıcı ve Demirdelen'in (2007) çalışmasında öğretmenlerin programın geneliyle ilgili olumsuz görüşleri olduğu belirlenmiştir. Nitel çalışmalar arasında Karakuş ve Berkant (2007) öğretmenlerin ilköğretim programının genelinden memnun olmadıklarını, Güven (2008) ise öğretmenlerin programı, uygulanması ve değerlendirme işlemleri açısından sorunlu bulduklarını belirlemişlerdir. Yangın ve Dindar (2007), öğretmenlerin programa yönelik görüşlerinin uygulanmaya başladıktan sonra olumsuz yönde değiştiğini belirlemişlerdir. Öğretmenlerin yanı sıra öğrencilerin programla ilgili görüşlerinde de çalışma kitabı, etkinlikler gibi özellikleri açısından olumsuz değerlendirmeler bulunmaktadır (Akdağ, 2009). 2005 yılında eğitim programları ve öğretim alanında 13 profesörün ilköğretim programının değerlendirilmesine yönelik yayınladıkları sonuç bildirisinde, programın eğitim sistemine önemli katkılar getireceğinin belirtilmesinin yanı sıra, programın hazırlanma, geliştirilme ve uygulanmasında ciddi sorunlarının bulunduğu bildirilmiştir (Eğitim Programları ve Öğretim Alanı Profesörler Kurulu, 2005). Bu bildirin üzerinden yıllar geçmiş olmasına karşın, bu çalışmada genel olarak öğretmenlerin programla ilgili kararsız olduklarının belirlenmiş olması, bildiride belirtilen uygulamaya dair olumsuzlukların öğretmenler tarafından tecrübe edilmesinin bir yansıması olarak düşünülebilir. Çalışmada ayrıca, öğretmenlerin ilköğretim programına yönelik görüşlerinin dört boyuta göre değişmediği belirlenmiştir. Berkant ve Karakuş (2007) ise, öğretmenlerin içerik ve öğretme-öğrenme boyutlarına diğer boyutlara kıyasla daha olumlu baktıklarını belirlemişlerdir. Bu çalışmada görüşlerin dört boyuta göre değişmemesi, programın geneline ilişkin kararsızlığın tutarlı biçimde boyut düzeyine indirgenmiş olduğunu de göstergesi olarak kabul edilebilir.

Çalışmada, öğretmenlerin sınıf ya da branş öğretmeni olmalarının ilköğretim programına yönelik görüşlerini etkilemediği sonucuna varılmıştır. Berkant ve Karakuş (2007) ise, branş öğretmenlerinin programın dört boyutuna sınıf öğretmenlerine kıyasla daha olumlu yaklaştıklarını belirlemişlerdir. Sınıf ve branş öğretmenlerinin kullandıkları program ders bazında farklı olsa bile,

programların alt yapıları, yaklaşımları, felsefeleri ortak bir payda olan yapılandırmacılık üzerine kuruludur. Bu çalışmada sınıf ve branş öğretmenleri arasında görüş farklılığının bulunmaması ve her iki gruptaki öğretmenlerin ortalama olarak kararsız olmaları, program hakkındaki genel izlenim olan kararsızlığın sınıf ve branş öğretmeni olma noktasında da değişmediğini göstermektedir.

Bu çalışmada, hizmet yılı yüksek olan (16 yıl ve üzeri) öğretmenlerin hizmet yılı düşük olanlara (1-10 yıl) kıyasla ölçme-değerlendirme boyutuna daha olumlu yaklaştıkları belirlenmiştir. Çınar, Teyfur ve Teyfur (2006), Berkant ve Karakuş (2007), Gömleksiz ve Bulut (2007) ve Güven ve Alp'in (2008) çalışmalarında ise bu sonuçtan farklı olarak hizmet yılının programa yönelik görüşleri etkilemediği belirlenmiştir. Ölçme-değerlendirme boyutu, öğretmenlerin programla ilgili en çok zorlandıkları boyutlardan biri olduğundan dolayı, 2005 programı ile ilgili olarak öğretmenlerin özellikle ölçme-değerlendirme boyutunda sorunlar yaşadıklarını belirleyen çalışmalar bulunmaktadır (Bümen, 2005; Aslan ve Demirel, 2007; Aykaç, 2007; Gelbal ve Kelecioğlu, 2007; Yapıcı ve Demirdelen, 2007; Bal, 2008; Doğanay ve Sarı, 2008; Kırıkkaya, 2009; Aydın ve Çakıroğlu, 2010). Çünkü yıllarca yazılı sınav, çoktan seçmeli sınav ve sözlü gibi geleneksel ölçme-değerlendirme yöntemlerinin kullanıldığı ülkemizde, 2005 programı ile birlikte kullanılması gereken portfolyo, rubrik, tanılayıcı dallanmış ağaç, yapılandırılmış grid, performans ödevleri gibi çağdaş yöntemlere geçiş kolay olmamıştır. Bu geçiş sürecinin özellikle ilk zamanlarında öğretmenlerin hatta velilerin de zorlandığı (Güven ve İşcan, 2006; Eraslan, 2011) belirlenmiştir. Bu çalışmada elde edilen sonuç, kıdemi yüksek öğretmenlerin mesleki tecrübelerinden dolayı yeni ölçme-değerlendirme yöntemlerine daha olumlu yaklaşımlarından kaynaklı olabilir.

Çalışma sonucunda ayrıca, öğretmenlerin cinsiyetlerinin ilköğretim programına yönelik görüşleri üzerinde etkili olmadığı sonucuna varılmıştır. Gömleksiz ve Bulut (2007) ise, programın eğitim durumları boyutu dışında, amaç, içerik, ölçme-değerlendirme ve programın geneline yönelik görüşler bakımından erkek öğretmenlerin kadın öğretmenlere kıyasla program hakkında daha olumlu düşündüklerini belirlemişlerdir. Çınar, Teyfur ve Teyfur (2006), yapılandırmacı yaklaşımın etkinliklerine kadın öğretmenlerin daha olumlu baktıklarını, Karadağ, Deniz, Korkmaz ve Deniz (2008), kadın öğretmenlerin yapılandırmacılıkla ilgili eğitim düzeylerinin erkeklerden daha yüksek olduğunu düşündüklerini, Duru ve Korkmaz (2010) ise erkek öğretmenlerin programda önerilen yöntemlerin öğrencilere daha uygun olduğunu düşündüklerini belirlemişlerdir. Devlet İstatistik Enstitüsü'nün (2011) son on yıllık istatistikleri incelendiğinde, ilköğretim kademesinde erkek öğretmen sayısının kadın öğretmenlere kıyasla yaklaşık üçte bir oranında daha yüksek olduğu

görülmektedir. Okulöncesi kademedede ise kadın öğretmen sayısının fazlalığı dikkat çekmektedir. Mesleki tercihler, sosyokültürel yapının bireyler üzerine yüklediği cinsiyet rollerinden de etkilenebilmektedir. Hatta cinsiyet rolleri, kendini mesleki anlamda yetkin görme ile de ilişkili olabilmektedir ve o mesleğe sahip olmadan da şekillenebilmektedir. Ancak her zaman cinsiyet faktörü diğer birçok faktöre baskın gelerek görüşler üzerinde etkili olmayabilmektedir. Buna göre, öğretmenlerin cinsiyetinin programla ilgili görüşleri etkilemediğini (Özerbaş, 2010), benzer biçimde öğretmenlerin cinsiyetinin, ölçme-değerlendirmede kendini yetkin görme durumu ile (Şahin ve Ersoy, 2009) ve ölçme-değerlendirme yöntemlerini kullanmaları ile (Kilmen ve Demirtaşlı, 2009) anlamlı bir ilişkisinin olmadığını belirleyen araştırmaların bulguları bu çalışma ile paralellik göstermektedir. Bu çalışmada, cinsiyet faktörünün öğretmen görüşlerini etkilememesi ise, çalışmanın genelinde hakim olan öğretmen kararsızlığının cinsiyet faktöründen bağımsız olması şeklinde değerlendirilebilir.

Çalışmadan elde edilen sonuçlara göre aşağıdaki öneriler sunulabilir:

- Çalışmada ilköğretim programına yönelik olarak öğretmenlerin kararsız olduklarının belirlenmiş olması programın dört boyutunun öğretmenler tarafından yeterli görülmediğini gösterdiğinden, yapılacak program geliştirme çalışmalarında bu sonuçlar dikkate alınabilir.
- Çalışmada kıdemi yüksek öğretmenlerin ölçme-değerlendirme boyutuna daha olumlu yaklaştıklarının belirlenmesi nedeniyle, kıdemi daha düşük ya da göreve yeni başlayan öğretmenlere ölçme-değerlendirme yöntemleri ve kullanımıyla ilgili hizmet öncesi ve hizmet içi seminerler verilebilir.

Ayrıca, bu çalışmada öğretmenlerin görüşleri nicel araştırma yöntemi ile belirlendiğinden, başka bir çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan görüşme yoluyla öğretmenlerin görüşleri belirlenebilir. Ayrıca, gözlem yoluyla da programın okul ve sınıf düzeyindeki uygulanabilirliği araştırılabilir.

KAYNAKLAR

- Akdağ, H. (2009). İlköğretim 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler öğretim programının öğrenci görüşlerine göre değerlendirilmesi (Konya ili örneği). **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 21, 1-14.
- Aslan, A. ve Demirel, Ö. (2007). İlköğretim 5. sınıf sosyal bilgiler dersi yeni öğretim programının değerlendirilmesi. **Milli Eğitim**, 175, 198-209.

BERKANT, İlköğretim Programına Yönelik Öğretmen Görüşlerinin Değerlendirilmesi

- Aydın, S. ve Çakıroğlu, J. (2010). İlköğretim fen ve teknoloji dersi öğretim programına ilişkin öğretmen görüşleri: Ankara örneği. **İlköğretim Online**, 9(1), 301-315.
- Aykaç, N. (2007). İlköğretim sosyal bilgiler dersi eğitim-öğretim programına yönelik öğretmen görüşleri. **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, 6(22), 46-73.
- Bal, A. P. (2008). Yeni ilköğretim matematik öğretim programının öğretmen görüşleri açısından değerlendirilmesi. **Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 17(1), 53-68.
- Berkant, H. G. ve Karakuş, M. (2007). The Evaluation of Primary School Teachers' Views on The Application of Constructivist Learning Based Primary School Curriculum in Turkey: Adana City Sample, **The Teacher and the Teaching Profession: Current Research and International Issues-Selected Papers from the 9th International Conference on Education** (pp.269-285), Athens, Greece, 28-29 May 2007.
- Bıyıklı, C., Veznedaroğlu, R. L., Öztepe, B. ve Onur, A. (2008). **Yapılandırmacılığı Nasıl Uygulamalıyız?** Ankara: ODTÜ Yayıncılık.
- Bümen, N. T. (2005). Öğretmenlerin yeni ilköğretim 1.-5. sınıf programlarıyla ilgili görüşleri ve programı uygulamaya hazırlayıcı bir hizmetiçi eğitim çalışması örneği. **Ege Eğitim Dergisi**, 6(2), 21-57.
- Büyükkaragöz, S. S. (1997). **Program Geliştirme-Kaynak Metinler**. Konya: Kuzucular Ofset.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2009). **Bilimsel Araştırma Yöntemleri**. Ankara: Pegem Akademi.
- Çınar, O., Teyfur, E. ve Teyfur, M. (2006). İlköğretim okulu öğretmen ve yöneticilerinin yapılandırmacı eğitim yaklaşımı ve programı hakkındaki görüşleri. **İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 7(11), 47-64.
- Demirel, Ö. (1999). **Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Program Geliştirme**. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Devlet İstatistik Enstitüsü (2011). **Örgün Eğitim İstatistikleri**. http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=14&ust_id=5. 11.07.2011 tarihinde erişilmiştir.
- Doğanay, A. ve Sarı, M. (2008). Öğretmen gözüyle yeni sosyal bilgiler programı: Adana ilinde bir araştırma. **İlköğretim-Online**, 7(2), 468-484.

- Duru, A. ve Korkmaz, H. (2010). Öğretmenlerin yeni matematik programı hakkındaki görüşleri ve program değişim sürecinde karşılaşılan zorluklar. **Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 38, 67-81.
- Eğitim Programları ve Öğretim Alanı Profesörler Kurulu (2005). **İlköğretim 1.-5. Sınıflar Öğretim Programlarını Değerlendirme Toplantısı (Eskişehir) Sonuç Bildirisi**. <http://ilkogretim-online.org.tr/vol5say1/sbildirge%5B1%5D.pdf>. 23.06.2011 tarihinde erişilmiştir.
- Eraslan, A. (2011). Yeni ilköğretim matematik programı hakkında öğrenci velileri ne düşünüyor? **Milli Eğitim**, 189, 255-266.
- Erden, M. (1998). **Eğitimde Program Değerlendirme**. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Gelbal, S. ve Kelecioğlu, H. (2007). Öğretmenlerin ölçme ve değerlendirme yöntemleri hakkındaki yeterlik algıları ve karşılaştıkları sorunlar. **Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 33, 135-145.
- Gömlüksiz, M. N. ve Bulut, İ. (2007). Yeni hayat bilgisi dersi öğretim programının uygulamadaki ders etkililiğinin değerlendirilmesi. **Milli Eğitim**, 173, 67-88.
- Güven, B. ve Alp, S. (2008). Yeni sosyal bilgiler dersi öğretim programının kazanımlarına yönelik öğretmen görüşleri. **Milli Eğitim**, 177, 153-165.
- Güven, İ. ve İşcan, C. D. (2006). Yeni ilköğretim programlarının basına yansımaları. **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, 39(2), 95-123.
- Güven, S. (2008). Sınıf öğretmenlerinin yeni ilköğretim ders programlarının uygulanmasına ilişkin görüşleri. **Milli Eğitim**, 177, 224-236.
- İsmet, Ş. (2008). Yeni ilköğretim programı birinci kademe fen ve teknoloji programının değerlendirilmesi. **Milli Eğitim**, 177, 181-207.
- Karadağ, E., Deniz, S., Korkmaz, T. ve Deniz, G. (2008). Yapılandırmacı öğrenme yaklaşımı: Sınıf öğretmenleri görüşleri kapsamında bir araştırma. **Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 21(2), 383-402.
- Karakuş, M. ve Berkant, H. G. (2007). The qualitative analysis of teachers' views on primary school curriculum. **Proceedings of Affective Education in Action** (pp.243-261), 28-30 June 2007, Adana, Türkiye.

BERKANT, İlköğretim Programına Yönelik Öğretmen Görüşlerinin Değerlendirilmesi

- Kırıkkaya, E.B. (2009). İlköğretim okullarındaki fen öğretmenlerinin fen ve teknoloji programına ilişkin görüşlerinin değerlendirilmesi. **Türk Fen Eğitimi Dergisi**, 6(1), 133-148.
- Kilmen, S. ve Demirtaşlı, N. Ç. (2009). Sınıf öğretmenlerinin ölçme ve değerlendirme ilkelerini uygulama düzeylerine ilişkin görüşleri. **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, 42(2), 27-55.
- Korkmaz, İ. (2006). Yeni ilköğretim birinci sınıf programının öğretmenler tarafından değerlendirilmesi. **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 16, 419-431.
- McCormick, R. ve James, M. (1983). **Curriculum evaluation in schools**. Worcester: Billing&Sons.
- McCutcheon, G. (1988). Curriculum and the work of teachers. In L. E. Beyer and M. W. Apple (Eds.), **The Curriculum-Problems, Politics and Possibilities**. USA: State University of New York Press.
- McCutcheon, G. (1995). **Developing the Curriculum-Solo and Group deliberation**. USA: Longman.
- Özerbaş, M. A. (2010). Yeni ilköğretim programlarının uygulanmasında karşılaşılan teknolojik sorunların öğretmen görüşleri açısından incelenmesi. **Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi**, 11(2), 267-283.
- Şahin, Ç. ve Ersoy, E. (2009). Sınıf öğretmeni adaylarının yeni ilköğretim programındaki ölçme-değerlendirme konusundaki yeterlilik düzeylerine ilişkin algıları. **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 18(2), 363-386.
- Şahin, İ. (2007). Yeni ilköğretim 1. kademe Türkçe programının değerlendirilmesi. **İlköğretim Online**, 6(2), 284-304.
- Şimşek, N. (2004). Yapılandırmacı öğrenme ve öğretime eleştirel bir yaklaşım. **Eğitim Bilimleri ve Uygulama**, 3(5), 115-139.
- Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı (2005). **Yeni İlköğretim Programları ve Temel Yaklaşımlar**. <http://ttkb.meb.gov.tr/prgmufredat.aspx.06/07/2011> tarihinde erişilmiştir.
- Taşdemir, A. ve Kuş, Z. (2011). Yenilenen ilköğretim programı ile ilgili ulusal gazetelerde yayınlanan haberlerin içerik analizi. **Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri**, 11(1), 155-177.

- Temizkan, M. ve Bağcı, H. (2008). 2005 ilköğretim Türkçe dersi öğretim (5. sınıflar) programı öğrenme alanlarının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi. **Milli Eğitim**, 179, 178-194.
- Varış, F. (1996). **Eğitimde Program Geliştirme-Teoriler ve Teknikler**. Ankara: Alkım Kitapçılık Yayıncılık.
- Wells, G. (2002). Learning and teaching for understanding. In J. Brophy (Ed.), **Social Constructivist Teaching: Affordances and Constraints** (pp.1-41). Oxford: Elsevier Science.
- Willis, G. (1988). *The human problems and possibilities of curriculum evaluation*. In L. E. Beyer and M. W. Apple (Eds.), **The Curriculum-Problems, Politics and Possibilities**. USA: State University of New York Press.
- Yangın, S. ve Dindar, H. (2007). İlköğretim fen ve teknoloji programındaki değişimin öğretmenlere yansımaları. **Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi**, 33, 240-252.
- Yapıcı, M. ve Demirdelen, C. (2007). İlköğretim 4. sınıf sosyal bilgiler programına ilişkin öğretmen görüşleri. **İlköğretim Online**, 6(2), 204-212.

BERKANT, İlköğretim Programına Yönelik Öğretmen Görüşlerinin Değerlendirilmesi

Bölgesel Kalkınma Ajansları: Dicle Kalkınma Ajansı (DİKA) Örneği

Eftal POLAT

Arş. Gör., Şırnak Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Öz: Kalkınma Ajansları, bölgesel düzeyde veya il bazında kurulmuş, yerel vatandaşları sahip oldukları potansiyelleri kullanmaları konusunda teşvik eden, kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyon sağlayarak kaynakların etkin bir şekilde kullanımını sağlayan, buldukları bölgede proje hazırlama kapasitesini arttıran kurumlardır. Kalkınma ajanslarının en önemli özelliği bölgenin içsel potansiyelini harekete geçirerek sürdürülebilir bir büyüme sağlamaktır. TR3 (Siirt, Batman, Şırnak, Mardin) bölgesi diğer bölgelere nazaran daha az gelişmiştir. 2008 yılında ise bölgedeki sorunları gidermeye ve çözüm üretmek üzere Dicle Kalkınma Ajansı (DİKA) kurulmuştur. Çalışmanın amacı DİKA'nın kuruluşundan bu yana bölgedeki faaliyetlerini değerlendirmektir.

Anahtar Kelimeler: Bölgesel Kalkınma Ajansı, Türkiye, Dicle Kalkınma Ajansı Örneği.

Regional Development Agencies: Example of Dicle Development Agency (DİKA)

Abstract: Development agencies are regional or provincial foundations that encourage local citizens to utilize their potential, enable effective use of sources by facilitating coordination between foundations and organizations, and increase the capacity of project designing in their region. The most significant feature of development agencies is that they provide a sustainable growth by instigating inner potential. Region TR3 (Siirt, Batman, Şırnak, Mardin) is less developed compared to other regions. Dicle Development Agency (DİKA) was found in the year of 2008 in order to iron out regional problems and produce solutions. The study aims to evaluate DIKA's activities in the region since its foundation.

Key words: Regional Development Agency, Turkey, Example of Dicle Development Agency

GİRİŞ

Küreselleşme ile birlikte dünyadaki ülkeler için kalkınma ve sürdürülebilir büyüme konuları gittikçe önemli hale gelmiştir. Özellikle sürdürülebilir bir büyümenin sağlanabilmesi için ülkeler çeşitli politikalar uygulamışlardır. Bu politikalar içerisinde bölgesel politikalar önemlidir. 2. Dünya Savaşı'ndan sonra bölgesel politikalar daha da önemli hale gelmiştir. Bu bölgesel politikalardan biri de bölgelerin kalkınmasına yardımcı olacak "Bölgesel Kalkınma Ajansları (BKA)"dır.

Kalkınma Ajansları, bölgesel düzeyde veya il bazında kurulmuş, yerel vatandaşları sahip oldukları potansiyelleri kullanmaları konusunda teşvik eden, kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyon sağlayarak kaynakların etkin bir şekilde kullanımını sağlayan, buldukları bölgede proje hazırlama kapasitesini arttıran kurumlardır. Bu işlevleri yönüyle kalkınma ajansları bölgesel politikaların başarısı için önemlidir (Can, 2011: 34). BKA'ların en önemli görevlerinden biri bölgesel ekonomik stratejileri belirleme ve kırsal bölgelerin kendilerine has özelliklerini göz önünde bulundurarak, bölgeler için stratejilerin oluşturulmasında bir yol haritası belirlemektir (Ward, Lowe and Bridges, 2003: 202). Yani kalkınma ajansları bölgenin içsel potansiyelini harekete geçirerek sürdürülebilir büyümeye katkı sağlamaktadırlar (Gibbs, 1998: 366).

Yapılan bu çalışmanın amacı Güneydoğu Anadolu bölgesinde kurulan Kalkınma Ajansları'ndan biri olan ve TR3 bölgesini içine alan Dicle Kalkınma Ajansını incelemektir. Dolayısıyla çalışmada ilk önce BKA'ların özelliklerine değinildikten sonra DİKA hakkında bilgi verilmiştir.

BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARI

Bölgesel Kalkınma Ajansı (BKA)'nın Tanımı ve Hedefleri

Dünyadaki değişik örneklerine bakılarak yapılacak bir tanıma göre kalkınma ajansları; bir ülkenin belli bir coğrafi bölgesi içerisindeki özel ve kamusal tüm şirketler, yerel otoriteler ile sivil toplum kuruluşları arasında işbirliği sağlayarak, o bölgenin ekonomik kalkınmasını hedefleyen ve yasal bir hükme dayanarak kurulan yapılardır (Koçberber, 2006: 37). Halkier'e göre ise bölgesel kalkınma ajansları (BKA), "Merkezi hükümet ve yerel yönetim ana yapısının dışında, çoğunlukla 'yumuşak' politika araçlarını entegre biçimde kullanarak yerel iktisadi kalkınmayı destekleyen, bölgesel bazda yerleşik, kamu tarafından finanse edilen kurumlardır." biçiminde tanımlanmaktadır (Halkier, 2006: 3-4). Avrupa Bölgesel Kalkınma Ajansları Birliği (EURADA)'ne göre ise, BKA'lar, sektörel veya genel kalkınma sorunlarını belirleyen, çözüm için çeşitli fırsatlar ve yöntemler sunan ve sorunları en iyi şekilde çözebilecek projeler geliştiren kurumlardır (EURADA, 1999: 16).

Belli bir bölgenin ekonomik kalkınması BKA'ların en temel hedefidir. BKA'ların hedefleri aşağıdaki gibi sınıflandırılabilir:

- *Ekonomik olarak*, uzun dönemli bölgesel ekonomik kalkınma için uygun koşulların yaratılması,
- *Çevresel olarak*, bölgenin çekiciliğini arttırmak,
- *Sosyal olarak*, bölgenin sosyo-kültürel değerlerinin geliştirilmesini sağlamak.

Hughes'a göre, örnek bir BKA'nın hedefleri geniş kapsamlı olmalı ve bölgesel rekabet, kalkınma, yerel KOBİ'lerin gelişmesi, yabancı yatırım gibi unsurları kapsamalıdır. Ayrıca bu hedeflerin karşılanabilmesi için, çevresel gelişme, endüstriyel altyapı, danışmanlık ve girişim sermayesi gibi araçların sağlanması gerekmektedir (Kayasü vd., 2003: 9).

BKA'lardan olumlu sonuçlar elde edilebilmesi için aşağıdaki unsurların sağlanması gerekir (EURADA, 1999: 16);

- Coğrafi bölgenin potansiyel ve problemlerinin iyi bir şekilde anlaşılması,
- Bölgedeki mevcut, sosyal, kültürel, ekonomik ve politik yapılarla çalışabilme olanaklarının artırılması,
- Gerçekçi ve uygulanabilir kalkınma programlarının oluşturulması gerekmektedir.

Özel bir bölgenin ekonomik ve sosyo-kültürel yaşamının esas alınması BKA'ların en belirgin özelliğidir. Yani BKA'lar bulunduğu bölgenin içsel potansiyelini geliştirebilmelidir (Uzay, 2005: 72).

Kalkınma ajansları herhangi bir bölgeye (sanayileşmiş, sanayi-ötesi, şehir, kırsal kesim), kurulabilir, fakat, aşağıdaki koşulların sağlanması gerekir (EURADA, 1999: 17). Bunlar;

- Yeterli nüfus,
- Girişimci ve/veya girişimcilik potansiyelinin olması,
- Nitelikli insan gücü,
- Bölgesel ya da yerel kalkınma stratejisi üzerinde görüş birliği,
- Bölgesel kalkınma için sektörel yapının tanımlanmasıdır.

BKA'ların Amaçları ve Görevleri

1950 ve 60'lı yıllarda kalkınma ajansları yabancı yatırımları çekmek ve endüstriyel parkları yönetmeyi amaçlamaktaydı. Ancak daha sonraları ise kalkınma ajansları, yerel ve bölgesel şirketlere, mali olmayan, toplumsal altyapıya yönelik hizmetlerde bulunmuşlardır (Uzay, 2005: 75).

Kalkınma ajanslarının asıl amacı bölgenin kalkınmasına katkıda bulunmaktır. Bu asıl amacın yanı sıra KA'nın diğer amaçları da; ekonomik kalkınma, sosyal ve fiziksel yenilenme, işletmelerin desteklenmesi, yatırımların ve rekabetin artırılması, becerilerin artırılması, istihdamın teşvik edilmesi, ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasıdır (Roberts and Lloyd, 2000: 76).

Bölgesel kalkınmanın sağlanabilmesi için, kalkınma ajanslarının görevlerini aşağıdaki gibi sıralayabiliriz (Roberts and Lloyd, 2000: 76);

- Bölgesel iktisadi kalkınma stratejisinin hazırlanması,
- Sosyal, fiziki ve ekonomik yenilikler için yol gösterilmesi,
- İçsel yatırımların bölgesel koordinasyonu,
- İşletmeleri desteklemek, yatırım yerlerinin ıslahı
- Bölgesel yardımlarla ilgili hükümete tavsiyelerde bulunmak,
- Kırsal alanların ekonomik kalkınmalarının ve yenilenmesinin sağlanması,
- Yatırımların kolaylaştırılması,
- İşletme yeri olarak bölgenin pazarlanması,
- Teknoloji transferinin teşvik edilmesi,
- Bir bölgenin beceri yapısının iyileştirilmesi,
- Ulaşım, toprak kullanımı, çevre, sürdürülebilir kalkınma, yüksek eğitim, suçların önlenmesi, kamu sağlığı, barınma, turizm, kültür ve spor altyapısı projeleri ile ilgili program ve politikalara katkıda bulunulmasıdır.

BKA'ların faaliyetleri ise altı ana grupta toplanabilir; içsel kalkınma, yatırım çekmek, girişimlere verilen hizmetler, yerel ve bölgesel yetkililere verilen hizmetler, eğitim hizmetleri, uluslararası faaliyetlerdir (Kayasü ve Yaşar, 2004: 352).

Kalkınma Ajansları (KA)'nın en temel faaliyet alanlarından birisi, bölgedeki içsel kaynakların geliştirilmesi ve bu kaynakların etkin bir şekilde

kullanılmasıdır. Bu açıdan stratejik planlama KA'lar için önem arz etmektedir. Stratejik planlama, ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınma için orta vadeli stratejik tercihlerin ve bunlara ulaşmak için gerekli kaynakların belirlenmesidir (Uzay, 2005: 79).

BKA'lar için ikinci temel faaliyet alanı ise yabancı yatırımların bölgeye çekilmesidir. BKA'lar bölgelerine sermaye çekmek için ya yurt dışında bir ofis kurarak, ya da dolaylı olarak uzmanlaşmış ulusal kurumlarla işbirliğine giderek, bilgilendirme kampanyaları, uzmanlaşmış ticaret fuarlarına ve sergilerine katılarak değişik faaliyetlerde bulunurlar (Kayasü ve Yaşar, 2004: 352).

KA'ların diğer önemli faaliyeti alanı ise, girişimcilerin teşvik edilmesidir. Bu teşvikler hem mali (sübvansiyonlar, kuruluş sermayesi, kredi imkanları vb.) hem de finansal olmayan (üretim danışmanlığı, özel iletişim hizmetleri, AR-GE yardımları lojistik destek vb.) teşvikler şeklinde yapılmaktadır.

Tablo 1. Kalkınma Ajanslarının Temel Faaliyet Alanları, Hizmet ve Sorumlulukları

Temel Faaliyet Alanları	Verilen Hizmetler ve Sorumluluklar
İçsel Potansiyelin Ortaya Çıkarılması	- Stratejik planlama (Bölgenin güçlükleri/zayıflıklarının belirlenmesi, stratejilerin tanımlanması, kaynakların ortaya konması) - Altyapı ile ilgili hizmetler ve altyapının yönetimi (çevre koruma gibi altyapı faaliyetleri, serbest ticaret bölgeleri vb..)
Girişimlere Verilen Destekler	<u>Mali Olmayan Destekler:</u> - Yönetim - Üretim - Pazarlama - Bilgi ve İletişim - Araştırma (sözleşmeye bağlı AR-GE) - Personel - İşlemsel Hizmetler - Lojistik <u>Mali Destekler:</u> Sübvansiyonlar, kredi imkanları, risk sermayesi, kuruluş sermayesi, kredi garanti fonları, vergi indirimleri ve ihracat için sübvansiyonlar.

POLAT, Bölgesel Kalkınma Ajansları: Dicle Kalkınma Ajansı (DİKA) Örneği

Yabancı Yatırımların Çekilmesi	<u>Yabancı yatırımcıyı araştırmak:</u> Büyükelçilikler, ulusal kurumlar, yurtdışında ofisler, sergiler, fuarlar, kendiliğinden oluşan ilişkiler, işbirliği. <u>Yabancı yatırımcılar için sağlanan rekabetçi avantajlar:</u> Teşvik ve yardım sistemleri, arsa sağlanması, vergi avantajları, altyapının niteliği ve yakınlığı, çevre ve hayatın niteliği.
Eğitim Alanındaki Çalışmalar	- Eğitim ihtiyacının analizi - Girişimcilere yönelik eğitim - Yöneticilere yönelik eğitim
Diğer Hizmetler	- Yerel ve bölgesel otoriteler adına yönetim - Kamu ile ilişkiler ve haberleşme - Diğer bölgesel kalkınma ortakları ile işbirliği - Anketler ve veri toplamak.

Kaynak: Uzay (2005: 78-79).

Kalkınma Ajansı Çeşitleri

Kalkınma ajansları kaynağına, işlevine, geleneksel veya yenilikçi özelliklerine göre dört değişik biçimde sıralanabilir (EURADA, 1999: 18):

Kaynağına göre KA'lar aşağıdaki gibi sıralanabilir.

- Merkezi hükümetler tarafından kurulan ajanslar: Merkezi hükümetler tarafından kurulan ajanslar, amaçları için mali kaynak avantajı elde edeceklerdir. Özellikle kısa dönemli sonuçlara ulaşmak için kurulduklarından uzun vadeli sonuçlar bu tür kalkınma ajansları için önemli değildir.
- Yerel ve bölgesel otoritelerin içinde mevcut ajanslar: Bu tür ajanslar yerel gerçeklere daha yakındırlar, ancak bürokratik kanallara olan bağımlılıkları, bu ajansları daha az operasyonel örgütlere dönüştürme eğilimindedir.
- Yerel ve bölgesel otoritelerin kurduğu ajanslar: Bu ajanslar ise, kendi yapılarından bağımsız kurulduklarında, karar alma süreci hızlanacak, politik davranışlara olan bağımlılık azalacaktır.
- Kamu ve özel işbirliği tarafından kurulan ajanslar: Bu tür ajanslar da kamu ve özel kurumların sahip oldukları bakış açılarını birleştirme yeteneğine sahiptir. İktisadi, siyasi ve sosyal eğilimler açısından değerlendirildiğinde gelecekte bu yapıların artacağı öngörülmektedir. Bu tür KA'lar, özel sektörün becerileri ile kamu sektörünün kurumsal

kapasitesi birleştirildiğinde yerel ve ekonomik kalkınma politikalarını teşvik etmek ve uygulamak için iyi bir alternatif model olabilir.

Faaliyetlerine göre KA'lar:

- Stratejik ajanslar,
- Küresel operasyonel ajanslar,
- Sektörel operasyonel ajanslar,
- Dış yatırımları teşvik etmek üzere kurulan ajanslar olarak tasnif edilebilir.

Geleneksel ya da yenilikçi olmasına göre KA'lar: KA'lar verdikleri hizmetin geleneksel veya yenilikçi olmasına göre de sınıflandırılabilir. Tablo 2. KA'ların geleneksel veya yenilikçi hizmetlerine göre sınıflandırmayı göstermektedir.

Tablo 2. Geleneksel ve Yenilikçi KA'lar

	Geleneksel KA	Yenilikçi KA
	Uluslar arası	Genel yönetim
Tavsiye	Finansman/Yardım	Piyasalar, Üretim
Finans	Yardımlar, diğerleri	Öz sermaye ve borçlar
Altyapı	Genel faktörler	Bilim parkları ve eğitim

Kaynak: EURADA (1999: 19).

Tablo 2'den de anlaşılacağı üzere yenilikçi kalkınma ajansları günümüz koşullarına daha uygun politikaların uygulanmasını amaçlamakta, aynı zamanda eğitim ve bilim alanındaki politikalara daha çok önem vermektedir.

DÜNYADA BKA ÖRNEKLERİ

Bölgesel kalkınma ajanslarının bilinen ilk örneği ABD 'de 1933 yılında faaliyete geçen Tennessee Valley Authority'dir. 1929 yılında yaşanan Büyük Buhran'ın yaşattığı olumsuz etkileri azaltmak için kurulan bu kalkınma ajansı, tarımda verimliliği arttırmak için çiftçileri eğitmek, ormanları yeşillendirmek, bölgeye barajların kurulmasıyla elektriğin getirilmesine öncülük etmek gibi faaliyetlerde bulunmuştur (TAV, www.tva.com, 20.04.2011).

II. Dünya Savaşı'ndan sonra bölgesel gelişmenin giderek önem kazanması, bölgesel kalkınma ajanslarını bölgesel politika araçlarından biri haline getirmiştir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra bölgesel dengesizliklerin giderek artması, kalkınma ajanslarına sahip olmanın ülkenin avantajına olacağı kanaati, BKA'lara olan talebi arttırmıştır (Özer, 2010: 108). Bu sebepler AB ülkelerinde de kalkınma ajansı kurulmasını gündeme getirmiştir. BKA'ların Avrupa'daki ilk örnekleri 1950'li yıllarda Batı Avrupa'da bölge içi ekonomiyi canlandırmak ve sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak amacıyla kurulmuştur. AB'deki

BKA'ların ilk örnekleri 1950-60'lı yıllarda Belçika, Fransa ve İtalya'da kurulmuştur. Bu ülkeleri, 1970'li yıllarda İngiltere ve Hollanda'da kurulan kalkınma ajansları izlerken, 1980'li yıllarda ise İspanya, İrlanda ve Almanya ülkelerinde kurulan kalkınma ajansları izlemiştir. 1990'lı yıllar ise Avrupa'da kalkınma ajanslarının kurulması için bir zirve dönemi olmuştur. Bulgaristan, Polonya, Slovakya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, İsveç, Slovenya, Estonya, Romanya, Portekiz, gibi bir çok ülkede bu dönemde kalkınma ajansları kurulmuştur (Can, 2011: 35).

Tablo 3. Ünelere Göre BKA'nın Kurulma Yılları

1930	1950'li yıllar	1960-70 yılları	1980-90 yılları	1990 yılları
ABD	Brezilya Avusturya Belçika Fransa İrlanda Japonya	Almanya İngiltere İtalya Hollanda	Yunanistan İspanya Finlandiya Danimarka	Bulgaristan Çek Cumh. Estonya Macaristan Litvanya Polonya Portekiz Slovakya İsveç Ukrayna

Kaynak: Sugözü ve Atay (2011: 185).

Avrupa'daki ülkelerde, faaliyetleri farklılık gösteren Bölgesel Kalkınma Ajansları (BKA), oluşturulmuştur. BKA'ların bazıları yerelleşmenin araçları olarak tasarlanmış, diğerleri ise ulusal hükümet politikalarını etkin olarak dağıtmak üzere kullanılmaktadırlar. BKA'lar genellikle, bölge düzeyindeki yönetimlerin zayıf olduğu veya olmadığı ülkelerde oluşturulmuştur (Harding, 2006: 111).

Avrupa'daki KA'ları; bilgi bankaları oluşturarak bölgeyi izlemek, bölgesel kalkınmayı sağlamak için stratejik planlar yapmak, KOBİ'ler için finans kaynakları oluşturmak gibi faaliyetlerde bulunmaktadır (Sugözü ve Atay, 2010: 185).

TÜRKİYE'DE BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARI

Türkiye'nin bölgesel kalkınma ajansı kavramı ile tanışması yakın bir zamanda olmuştur. Türkiye'nin 1999 yılında Helsinki Zirvesi sonunda AB'ne aday ülke olarak kabul edilmesiyle birlikte Avrupa Komisyonu (AK)'nun hazırlamış olduğu *Katılım Ortaklığı Belgesi*'nde orta vadeli hedeflerden biri

olarak bölgesel kalkınma ajansına yer verilmiştir ve Türkiye’de BKA’lar ile ilgili süreç başlamıştır (Avaner, 2005: 239).

Ajansların kuruluş aşamasında ilk adım Eylül 2002’de atılmıştır. Bu tarihte çıkarılan bir Bakanlar Kurulu kararı ile 5449 sayılı yukarıdaki yasanın idareleri kurduğu 26 istatistikî düzey-bölge belirlenmiştir. Bunun yapılmasındaki ana sebep ise 2001 tarihli “Türkiye Cumhuriyeti İle Katılım Ortaklığında Yer Alan İlkeler, Öncelikler, Ara Hedefler ve Koşullara” ilişkin AB Konseyi kararıdır. Bu belgenin “4. Öncelikler ve Orta Vadeli Hedefler” başlığı altında topluluk kurallarına uygun olarak bir NUT (istatistikî amaçlarla bölgesel birimlerin adlandırılması) sınıflandırmasının hazırlanması, etkin bir bölgesel politika geliştirilmesi için bir strateji benimsenmesi, Türkiye’nin planlama sürecinde proje seçimi açısından bölgesel politika şartlarının oluşturulması, şartları bulunmaktadır (Yılmaz, 2010: 186).

GAP çerçevesinde kurulan Girişimci Destekleme ve Yönlendirme Merkezleri (GİDEM), Ege Ekonomiyi Geliştirme Vakfı (EGEV) ve İzmir Ticaret Odası (İZTO) tarafından yürütülmüş olan kalkınma ajansı (KA) kurma çalışmaları, Mersin Ticaret ve Sanayi Odası tarafından kurulan Mersin Kalkınma Ajansı, Samsun-SABEK ve Batı Akdeniz’de BAGEV’in bölgesel kalkınma çalışmaları ülkemizdeki bölgesel paydaşların katılımıyla oluşturulan ve yürütülen KA girişimlerine örnek olarak gösterilebilir. Türkiye’de, bölgesel gelişme çalışmalarının bölgesel düzeyde daha kurumsal bir yapıya kavuşmasına olanak sağlayacak “Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun”, 25 Ocak 2006 tarihinde kabul edilerek yürürlüğe girmiştir (DPT, 2008: 22).

5449 sayılı kanunun amacı, “kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak ve yerel potansiyeli harekete geçirmek suretiyle, ulusal kalkınma plânı ve programlarda öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olarak bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, sürdürülebilirliğini sağlamak, bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak üzere oluşturulacak kalkınma ajanslarının kuruluş, görev ve yetkileri ile koordinasyonuna ilişkin esas ve usulleri düzenlemektir.” şeklinde belirtilmiştir (08.02.2006 tarihli ve 26074 sayılı Resmi Gazete).

Ajansların görev ve yetkileri 5449 sayılı Kanunda şu şekilde belirtilmiştir;

- Yerel yönetimlerin plânlama çalışmalarına teknik destek sağlamak,
- Bölge plân ve programlarının uygulanmasını sağlayıcı faaliyet ve projelere destek olmak; bu kapsamda desteklenen faaliyet ve projelerin uygulama sürecini izlemek, değerlendirmek ve sonuçlarını Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına bildirmek,

POLAT. Bölgesel Kalkınma Ajansları: Dicle Kalkınma Ajansı (DİKA) Örneği

- Bölge plân ve programlarına uygun olarak bölgenin kırsal ve yerel kalkınma ile ilgili kapasitesinin geliştirilmesine katkıda bulunmak ve bu kapsamdaki projelere destek sağlamak,
- Bölgede kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları tarafından yürütülen ve bölge plân ve programları açısından önemli görülen diğer projeleri izlemek,
- Bölgesel gelişme hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik olarak; kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek,
- Bölgenin kaynak ve olanaklarını tespit etmeye, ekonomik ve sosyal gelişmeyi hızlandırmaya ve rekabet gücünü artırmaya yönelik araştırmalar yapmak, yaptırmak, başka kişi, kurum ve kuruluşların yaptığı araştırmaları desteklemek.
- Bölgenin iş ve yatırım imkânlarının, ilgili kuruluşlarla işbirliği halinde ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtımını yapmak veya yaptırmak.
- Bölge illerinde yatırımcıların, kamu kurum ve kuruluşlarının görev ve yetki alanına giren izin ve ruhsat işlemleri ile diğer idarî iş ve işlemlerini, ilgili mevzuatta belirtilen süre içinde sonuçlandırmak üzere tek elden takip ve koordine etmek.
- Yönetim, üretim, tanıtım, pazarlama, teknoloji, finansman, örgütlenme ve işgücü eğitimi gibi konularda, ilgili kuruluşlarla işbirliği sağlayarak küçük ve orta ölçekli işletmelerle yeni girişimcileri desteklemek.
- Türkiye'nin katıldığı ikili veya çok taraflı uluslararası programlara ilişkin faaliyetlerin bölgede tanıtımını yapmak ve bu programlar kapsamında proje geliştirilmesine katkı sağlamak.
- Ajansın faaliyetleri, malî yapısı ve ajansla ilgili diğer hususların güncel olarak yayınlanacağı bir internet sitesi oluşturmak.

BAKA'LARA BİR ÖRNEK OLARAK DİCLE KALKINMA AJANSI (DİKA)

DİKA'nın Kuruluşu, Amaçları ve Hedefleri

DİKA, 25.01.2006 tarih ve 5449 sayılı Ajansların Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun'a dayanarak 10.11.2008 tarih ve 2008/14306 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulmuştur. TRC3, İBBS'ye göre Batman, Mardin, Siirt ve Şırnak illerini kapsayan Düzey 2 bölgesidir (DİKA, 2010a: 6).

DİKA'nın amaç ve hedefleri aşağıdaki gibi sıralanabilir (DİKA, 2010a: 21);

- Anayasaya, kanunlara, hukuk ilkelerine uygun, bölge plan ve programlarının ulusal plan ve programlarla uyumlu bir şekilde oluşturulmasına katkıda bulunmak ve bunların uygulanmasını sağlayıcı proje ve faaliyetleri desteklemek,
- Bölgedeki aktörlerin, kurumsal kapasitelerinin geliştirilmesini destekleyerek ekonomik ve sosyal kalkınmayı sağlamak amacı ile katılımcı, yenilikçi, çevreye duyarlı, toplumsal sorumluluğa sahip ve çözüm odaklı ortak bir anlayış oluşturmak; merkezi ve yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve uluslararası kuruluşlarla işbirliğini geliştirmek ve aktörler arasında hızlı, etkin ve sürekli bir iletişim sürecinin oluşturulmasına katkı sağlamak,
- Doğal ve kültürel varlıkların korunmasına, bölgenin beşeri sermayesi ve maddi kaynaklarının geliştirilmesine, yatırım ortamının iyileştirilmesi ve tanıtımına, istihdam ve rekabet gücünün artırılmasına yönelik önerilerde bulunmak ve bu tür faaliyetlere destek vermek,
- Yürütülecek faaliyetlerin tamamında açıklık, adalet, tarafsızlık, toplumsal mutabakat ve katılımcılık, eşit muamele, güvenilirlik, verimlilik, sürdürülebilirlik, bilimsellik, etkinlik, erişilebilirlik, öngörülebilirlik ve hesap verilebilirliğin sağlanması için gerekli tedbirleri almak.

DİKA'nın vizyonu ise, "Zengin tarihi ve kültürel mirasını, doğal sermayesini ve jeo-stratejik konumunu akılcı, yenilikçi ve katılımcı bir yaklaşımla etkin ve sürdürülebilir bir şekilde değerlendirerek; yeniden üretim, ticaret ve medeniyet merkezi olmayı başarmış, istikrar içinde gelişen, herkesin güven ve umutla yaşamak istediği bir bölge olmak" tır (DİKA, 2010b: 67).

Ajans, "Kurumsal kapasitesi güçlü akredite bir ajans olarak, katılımcı bir anlayışla hazırladığı plan ve programlar, uyguladığı teknik ve mali destekler ile geliştirdiği etkin işbirlikleri ile bütün aktörlerin ve kaynakların öncelikli ortak hedefle etrafında toplanmasını sağlayarak sosyal ve ekonomik kalkınmayı sağlamayı" kendisine misyon olarak belirlemiştir (www.dika.org.tr., 10.11.2011).

DİKA'nın Faaliyetleri ve Bütçesi

DİKA, kurulduğu bölgenin potansiyelini açığa çıkarmak ve bölge sorunlarına çözüm üretmek, istihdama ve bölgenin kalkınmasına katkı sağlayacak unsurların tespiti için "Ön Bölgesel Gelişme Planı" hazırlamıştır. Planın hazırlanmasında saha ziyaretleri gerçekleştirilmiş, bölgenin tüm sektörlerine ilişkin ana sorunları ve önceliklerine yönelik Yönetim Kurulu

üyelerinin, üniversitelerin, sivil toplum kuruluşlarının ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarının görüş ve önerileri alınmıştır. Elde edilen sonuçlara ve saha ziyaretleri sonuçlarına bakılarak, “Sosyal ve Beşeri Yapı, Sanayi ve Ticaret, Tarım ve Hayvancılık, Çevre ve Altyapı, Kültür ve Turizm başlıkları altında GZFT anketi uygulanmıştır. Anket sonuçları yorumlanarak, bölgenin kalkınmasına etki eden sektörlere yönelik temel amaçlar tespit edilmiş ve çözüm önerileri geliştirilmiştir (DİKA, 2010b: 13).

Bölge planlama çalışmalarıyla paralel bir şekilde Bölgenin kalkınmasına etki edebilecek alanlarda karar alma mekanizmalarını etkileyebilecek detaylı araştırma raporları hazırlanmıştır. Raporlara ek olarak Bölge Planı’na altlık oluşturmak amacıyla sektörel/tematik raporlar ve analizler Ajans tarafından hazırlanmıştır (DİKA, 2010a: 36). Bu raporlar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 4. DİKA’nın Oluşturduğu Sektörel Raporlar, Bölgesel Raporlar ve Analizler

Sektörel Raporlar	Bölgesel Raporlar ve Analizler
1. Dicle Bölgesi Enerji Raporu: Raporla bölgenin sahip olduğu enerji kaynaklarının en uygun şekilde kullanılması ve enerji ihtiyacının belirlenmesi amaçlanmaktadır. Raporla elektrik enerjisi piyasası, enerji üretimi yapmakta olan mevcut kaynaklar ile birlikte yenilenebilir enerji kaynakları potansiyeli ve uygulanabilirliği ele alınmış, bölge elektrik enerjisi tüketimi, üretimi, kayıp-kaçak değerleri ve iletim-dağıtım altyapısı üzerinde durulmuştur. 2. Sanayi Sektörü Mevcut Durum Raporu: Bu raporla bölgenin sanayi sektöründe hangi konumda olduğu, bölgenin sahip olduğu potansiyelin hangi sanayi dallarına yöneltilebileceği ve bölgenin Ortadoğu’ya yakınlığının bölgeye nasıl bir avantaj sağlayabileceği üzerinde durulmuştur. 3. Sosyal Durum Raporu: Raporla istihdam, eğitim, sağlık, konut gibi sosyal sermayeyi şekillendiren alanlarda mevcut durumun ortaya konulması ve sunulan hizmetlerin sonuçlarının ve etkilerinin değerlendirilmesi yapılmıştır. 4. Çevre ve Altyapı Mevcut Durum	1. Dicle Stratejik Gelişme Raporu: Bölgenin ulusal ekonomi içerisindeki mevcut durumu ve gelecekteki durumunun daha da iyileştirilmesi için neler yapılabileceği üzerinde durulmuştur. 2. Ön Bölgesel Gelişme Planı: Plan, Ajans’ın bölgeye ilişkin mevcut durum ve GZFT (Güçlü ve Zayıf Yönler, Fırsatlar ve Tehditler) analizini, Temel amaç ve Öncelikleri ve bu öncelikleri gerçekleştirme derecesini değerlendirmeye yönelik izleme, değerlendirme, raporlama stratejisi ve performans göstergelerini kapsamaktadır. 3. TRC3 Düzey 2 Bölgesi Mevcut Durum Analizi: Bu analiz; eğitim, sağlık, göç, yoksulluk, istihdam, sosyal hizmetler vb. sosyal yapıya ilişkin göstergelerle birlikte, sanayi, ticaret, turizm, tarım gibi bölgedeki ana sektörlerin güncel durumlarını ortaya koyan, bölgedeki kurumsal yapıyı değerlendiren kapsamlı bir çalışmadır.

Raporu: Raporla bölgenin gerekli altyapı sorunlarının belirlenmesi ve çözüm önerilerine değinilmiştir. Aynı zamanda güncel veriler çerçevesinde altyapı ve çevre durumu analiz edilmiştir. Raporla doğal kaynaklar, iklim, çevre kirliliği, altyapı konularına yer verilmiştir.

5. Dicle Bölgesi Ticaret Raporu: Raporla bölgenin hangi sektörler üzerinde yoğunlaştığı, bu sektörlerde rekabet edilebilirlik gücünün düşük olduğu, aynı zamanda emek yoğun sektörlerin olduğuna değinilmiştir. Bölgenin Ortadoğu ülkelerine yakınlığı ve ucuz işgücünün varlığı yeni yatırımların yapılması konusunda avantaj sağlamaktadır. Rapor bölgenin hangi alanlarda üretim gücünün artırılması gerektiğini incelemektedir.

6. Dicle Bölgesi Hayvancılık Mevcut Durum Raporu: Raporla Dicle bölgesinin hayvancılıkta hangi konumda olduğu ve hayvancılık potansiyeli üzerinde durulmuştur. Ayrıca raporda Dicle bölgesi hayvansal üretim verileri, mevcut hayvan varlığı, hayvancılık destekleri ve hayvancılık işletme bilgilerine de yer verilmiştir.

7. Dicle Bölgesi Tarım Sektör Raporu: Bu çalışmada bölge tarımı ve tarımsal üretimin mevcut durumu ortaya konulmuştur.

8. Dicle Bölgesi Turizm Mevcut Durum Raporu: Rapor, Dünya, Avrupa ve Türkiye’de turizm sektörü ile ilgili genel bilgileri, bölgedeki illerin sahip olduğu kültürel zenginliklerin tarihsel gelişimini, sektörün sahip olduğu bölgesel göstergeleri, sektöre yapılan kamu yatırımlarını, bölgedeki turist profilini, içermektedir. Raporun amacı ise bölgedeki mevcut turizm potansiyelini ortaya çıkaracak kaynakların doğru ve etkin bir şekilde yardımcı olmaktadır.

9. TRC3 Bölgesi Yeraltı ve Yerüstü

4. TRC3 Düzey 2 Bölge Planı (2011-2013): Bölge Planı, DİKA’nın 2011-2013 yılları arasında uygulayacağı proje ve faaliyetlere dayanak oluşturmasının yanında, Ajans’ın, bölgesel gelişmenin sağlanması için, “kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek”, amacına yönelik yönetim çerçevesini belirlemektedir.

5. Dicle Bölgesi Rekabet Analizi (2010-2011): Bu çalışma TRC3 bölgesine ait değişkenler baz alınarak il ve Dicle bölgesi ilçeleri düzeyinde yapılmış bir analizdir. İllerin analizinde sosyal ve ekonomik gelişmişlik ile turizm gelişmişliği incelenmişken, Dicle bölgesi ilçelerinin analizinde ise, bu faktörlerin yanında ayrıca bölge için önemli olan tarımsal gelişmişlik de incelenmiştir. Çalışmada söz konusu alanlarda illerin ve Dicle bölgesi ilçelerinin gelişmişlik endeks değerleri belirlenmiş ve bu değerlere ilişkin sıralamalar oluşturulmuştur.

6. Dış Çevre Analizi: Raporla amaç TRC3 Düzey 2 Bölgesi’ni, Türkiye’nin gelişme dinamiklerini, sınır ötesi ticari paydaşlara ait malumatı, bölgenin sorunlarını ve imkânlarını göz önüne alarak, bu çerçevede bölgeyi iktisadi olarak konumlandırmaktır.

7. Mazı Dağı Fosfat İşletmesi Raporu: Raporla TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt) bölgesindeki yer altı ve yerüstü kaynaklarının tespitine ilişkin çalışmalardan ve saha ziyaretleri ile 2 Nisan 2010 tarihinde Mardin’de düzenlenen ve Mazıdağı fosfat kayalarının değerlendirilmesine yönelik görüşlerin öne çıktığı “TRC3 Bölgesi Yeraltı ve Yerüstü Zenginlikleri Çalıştayı”ndan elde edilen bilgiler ile birlikte yürütülen fizibilite çalışmaları

Zenginlikleri Raporu: Raporda TRC3 bölgesinin sahip olduğu doğal kaynakların tespit edilmesi üzerinde durulmuştur. Çalışmada bölgede bulunan asfaltit, bakır, barit, fosfat, jeotermal kaynaklar, kil-alçıtaşı-jips, krom, petrol-doğalgaz, uranyum, silisyum ve bazalt madenlerine yer verilmiştir. 10.Dicle Bölgesi Kurumsal Kapasite Raporu: Bu rapor kapsamında özellikle Bölge'deki merkezi yönetim teşkilatının, yerel yönetimlerin ve STK'ların kurumsal kapasiteleri idari, teknik ve mali olarak incelenmiştir. Raporda yöntem olarak Bölge'yi kapsayan üst ölçekli planların değerlendirilmesi, literatür taraması, mevzuat analizi, resmi istatistiklerin yorumlanması ve sahadan anket ve ziyaretler yoluyla toplanan verilerden faydalanılmıştır.	sonucu ortaya çıkan veriler derlenmiştir. Ayrıca raporda Mazıdağı Fosfat Tesislerinin alternatif yatırım ve işletme modelleriyle yeniden ekonomiye kazandırılmasına ilişkin seçenekler yer almaktadır.

*Tablo DİKA'nın oluşturduğu rapor ve analizlerden derlenerek oluşturulmuştur.

Ayrıca Ajans bölgeye katkı sağlayacak 86 projeye de mali destek sağlamıştır. 20/08/2010 tarihinde gerçekleşen yönetim kuruluna sunulmuş ve Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler Mali Destek Programları için 46 proje desteklenmeye hak kazanmıştır. Küçük Ölçekli Altyapı Projeleri Mali Destek Programı kapsamında ise 22 proje desteğe hak kazanmıştır. Toplam 10.657.894 TL bütçe tahsis edilmiş olan KOBİ Mali Destek Programı kapsamında projelere 64.925 TL ile 324.682 TL arasında destek sağlanmıştır. 7.316.735 bütçe tahsis edilen Küçük Ölçekli Altyapı Mali Destek Programında ise 165.542 TL ile 525.008 TL arasında değişen miktarlarda destek sağlanmıştır. Sonuç olarak iki mali destek programı için tahsis edilmiş bulunan toplam 18.000.000 TL'lik kaynağın 15.637.412,31 TL'si proje sahiplerine aktarılmıştır (DİKA, 2010a: 49).

Ajans tarafından **30.265.477,00-TL** gider ve aynı miktarda gelir öngörülerek hazırlanan Ajans 2010 yılı bütçesi, Ajans'ın Ocak 2010 ayında yapılan Yönetim Kurulu toplantısında, 5449 sayılı Kanun ve Kalkınma Ajansları Bütçe ve Muhasebe Yönetmeliğinin 23 ve ilgili diğer madde hükümleri gereğince aynen kabul edilerek kesinleşmiştir. Ajans'ın 2011 yılı bütçesi ise **48.376.504,50-TL** olarak belirlenmiştir.

SONUÇ

Her ülke kendi ülke özelliklerine göre bir bölgesel politika uygulamaktadır. Kalkınma Ajansları da bu politikaların bir parçasıdır. Türkiye, Kalkınma Ajansları'yla 2002 yılında tanışmış olmasına rağmen şu an neredeyse tüm bölgelerde KA'lar kurulmuştur. KA'lar ile bölgesel dengesizliklerin giderilmesi düşünülmektedir. Bilindiği üzere Güneydoğu Anadolu Bölgesi Türkiye'deki diğer bölgelere nazaran ekonomik anlamda daha geridedir. Özellikle TR3 bölgesi (Mardin, Batman, Siirt, Şırnak), diğer bölgelere nazaran gelişmişlik bakımından daha az gelişmiştir. Tabii bu bölgenin az gelişmiş olmasının sebepleri arasında en başta terör olayları, bölge potansiyelinin verimli bir şekilde kullanılamaması bölge şartlarına uygun yatırımların yapılmaması, önemli turizm kaynaklarına sahip olunmasına rağmen yeterli tanıtımın yapılmaması sayılabilir.

Bölgedeki problemleri en aza indirmek ve bölge potansiyelini harekete geçirmek üzere 2008 yılında Dicle Kalkınma Ajansı kurulmuştur. DİKA kurulduğu günden bu yana bölge şartlarına uygun raporlar hazırlamış, bu raporlarla bölgenin ihtiyaçlarını ortaya çıkarmıştır. Ayrıca kendisine sunulan projelere mali destek sağlamıştır.

DİKA genelde bölge için görünürde önemli bir kurum olmuştur. DİKA'nın daha da başarılı olabilmesi için bölgedeki üniversitelerle iş birliğinde bulunması, raporlarında bölge için sunduğu çözüm önerilerinin uygulamaya geçirilebilmesi için gerekli yerlerle irtibata geçmesi, destek sağladığı projelerin uygulanması hususunda denetimini arttırması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- A Short History of TVA, <http://www.tva.com/abouttva/history.htm>, 20.04.2011.
- Avaner, Tekin (2005), "BKA Siyasal Rejim Sorunu Yaratır mı ?", **Bölge Kalkınma Ajansları Nedir, Ne Değildir?**, (Der: Menaf, TURAN), Paragraf Yayınevi, Ankara, ss. 239-263.
- Can, Ergüder (2011), **Bölgesel Kalkınmada Kalkınma Ajanslarının Rolü İzmir Kalkınma Ajansı Örneği**, Altın Nokta Yayınevi, İzmir.
- Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), (2008), **Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyon Raporu**, Yayın No: DPT: 2766 – ÖİK: 702, Ankara.
- Dicle Kalkınma Ajansı (DİKA), (2010a), **2010 Yılı Faaliyet Raporu**.
- Dicle Kalkınma Ajansı (DİKA), (2010b), **Ön Bölgesel Gelişme Planı**.
- Dicle Kalkınma Ajansı (DİKA), (2010), **Çevre ve Altyapı Mevcut Durum Raporu**.

POLAT, Bölgesel Kalkınma Ajansları: Dicle Kalkınma Ajansı (DİKA) Örneği

Dicle Kalkınma Ajansı (DİKA), (2010), **Dicle Bölgesi Enerji Raporu.**

Dicle Kalkınma Ajansı (DİKA), (2010), **Dış Çevre Analizi.**

Dicle Kalkınma Ajansı (DİKA), (2010), **Dicle Bölgesi Hayvancılık Mevcut Durum Raporu.**

Dicle Kalkınma Ajansı (DİKA), (2010), **Dicle Bölgesi Kurumsal Kapasite Raporu.**

Dicle Kalkınma Ajansı (DİKA), (2010), **Mazıdağı Fosfat İşletmesi Raporu.**

Dicle Kalkınma Ajansı (DİKA), (2010), **Sanayi Sektörü Mevcut Durum Raporu.**

Dicle Kalkınma Ajansı (DİKA), (2010), **Sosyal Durum Raporu.**

Dicle Kalkınma Ajansı (DİKA), (2010), **Dicle Bölgesi Rekabet Analizi.**

Dicle Kalkınma Ajansı (DİKA), (2010), **Dicle Stratejik Gelişme Raporu.**

Dicle Kalkınma Ajansı (DİKA), (2010), **Dicle Bölgesi Tarım Sektörü Raporu.**

Dicle Kalkınma Ajansı (DİKA), (2010), **Dicle Bölgesi Ticaret Raporu.**

Dicle Kalkınma Ajansı (DİKA), (2010), **Dicle Bölgesi Turizm Mevcut Durum Raporu.**

Dicle Kalkınma Ajansı (DİKA), (2010), **TRC3 Bölgesi Yeraltı ve Yerüstü Zenginlikleri Raporu.**

Dicle Kalkınma Ajansı (DİKA), (2011), **TRC3 Düzey 2 Bölge Planı.**

Dicle Kalkınma Ajansı (DİKA), (2011), **TRC3 Düzey 2 Bölgesi Mevcut Durum Analizi.**

Dicle Kalkınma Ajansı (DİKA), www.dika.org.tr.

European Association of Development Agencies (EURADA), (1999), **Creation, Development and Management of RDAs, Does it have to be so difficult?**, Bruxelles.

Gibbs, David (1998), "Regional Development Agencies and Sustainable Development", **Regional Studies**, 32(4), pp. 365-368.

Halkier, Henrik (2006), "Regional Development Agencies and Multilevel Governance: European Perspectives", **Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu**, ODTÜ Mimarlık Fakültesi, TEPAV, Ankara, ss. 3-15.

- Harding, Richard (2006), "Regional Development Agency Experiences in England and Romania", **Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu**, ODTÜ Mimarlık Fakültesi, TEPAV, Ankara, ss. 111-135.
- Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun, **26074 Sayılı Resmi Gazete**, 08.02.2006.
- Kayasü, Serap, Melih PINARCIOĞLU, Sena S. YAŞAR, Sencer DERE (2003), **Yerel/Bölgesel Ekonomik Kalkınma ve Rekabet Gücünün Arttırılması: Bölgesel Kalkınma Ajansları**, İstanbul Ticaret Odası Yayın No: 2003-8, İstanbul.
- Kayasü, Serap ve Suna Senem YAŞAR (2004), "Bölgesel Kalkınma Ajansları: Türkiye Üzerine Öneriler", **Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu**, Cilt I, ss. 348-357.
- Koçberber, Seyit (2006), "Kalkınma Ajansları ve Sayıştay Denetimi", **Sayıştay Dergisi**, S. 61, ss. 37-55.
- Özer, Y. Emre (2010), **Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Yapılanması ve İşlevselliği: İzmir ve Çukurova Örneği**, Ekin Yayınevi, Bursa.
- Roberts, Peter W. and Greg LLOYD (2000), "Regional Development Agencies in England: New Regional Strategic Regional Planing Issues", **Regional Studies**, 34(1), pp. 75-79.
- Sugözü, İ. Halil ve Melike ATAY (2011), "Şırnak İli ve Çevresinin Gelişmesinde Dicle Kalkınma Ajansı'nın (DİKA) Muhtemel Etkileri", **Bozok Üniversitesi Uluslar arası Bölgesel Kalkınma Sempozyumu**, 7-9 Ekim 2010, Yozgat, ss. 183-191.
- Uzay, Nisfet (2005), **Bölgesel Gelişmişlik Farklarının Giderilmesi ve Bölgesel Kalkınma Ajansları**, Seçkin Yayınevi, Ankara.
- Yılmaz, Ali (2010), "Kalkınma Ajansları ve Yerel Yönetişim", **Türk İdare Dergisi**, Mart 2010, S. 466, ss. 175-195.
- Ward, Neil, Philip LOWE and Tom, BRİDGES (2003), "Rural and Regional Development: The Role of the Regional Development Agencies in England", **Regional Studies**, 37(2), pp. 201-214.

POLAT, Bölgesel Kalkınma Ajansları: Dicle Kalkınma Ajansı (DİKA) Örneği

2007-2008 Küresel Finansal Krizinin Kayseri Serbest Bölgesi Üzerine Etkileri

Hacı Hayrettin TIRAŞ

Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Öz: 2007-2008 yıllarında ABD’de mortgage kredileri ile patlak veren ve bütün dünyayı etkisi altına alan ekonomik kriz, Türkiye’yi de ciddi şekilde etkilemiştir. Kriz, bu güne kadar yaşanmış olan krizlerden küresel olması niteliği ile farklı özellikler göstermektedir. Finansal aktörler bu krizden çok etkilenmişlerdir. Serbest Bölgeler de bu krizden payına düşeni almıştır. Bu çalışmada, 2007-2008 küresel ekonomik krizinin Kayseri Serbest Bölgesi üzerine etkileri belirlenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kavramlar: Küresel Ekonomik Kriz, Krizin Etkileri, Kayseri Serbest Bölgesi, 2007-2008 Krizi

The Effects of 2007-2008 Global Economic Crisis on Kayseri Free Zone

Abstract: The economic crisis which brokeout in 2007-2008 by the mortgage loan of USA and effected whole world has also seriously influenced Turkey. The crisis shows different features in nature about being global which have been experienced until today. This crisis has deeply effected financial actors. Free Zones has been also effected by this crisis. In this study, we aim to determine the impacts of 2007-2008 global economic crisis on Kayseri Free Zone.

Key Words: Global Economic Crisis, Effects of Crisis, Free Zone of Kayseri, The Crisis of 2007-2008

GİRİŞ

Teknolojik ilerlemelerin çok hızlı olması, özellikle ulaşım ve telekomünikasyon alanındaki gelişmeler uzaklık kavramını ortadan kaldırarak ülkelerarası ilişkilerin hızla gelişmesine ve küreselleşme hareketlerinin hız kazanmasına neden olmuştur.

Dünyada küreselleşme hareketlerinin ekonomiye yansımaları finansal piyasaların denetimsiz ve kontrolsüz bir şekilde liberalleşmesi şeklinde

olmuştur. Küreselleşme ve liberalleşme ile birlikte rekabet artmış, firmalar (özellikle bankalar ve finans kuruluşları) riske bakmaksızın en karlı alanlarda faaliyet göstermeye başlamışlardır. Son yıllarda aşırı şekilde liberalleşen ve büyüyen finansal sistem sık sık ekonomik krizlerin yaşanmasına neden olmuştur. Uzmanların 1929 Dünya İktisadi Buhranından sonra dünyada görülen en büyük ekonomik kriz olarak nitelendirdikleri 2007-2008 küresel ekonomik krizi, finansal sistemdeki bozukluklardan kaynaklanmıştır. Özellikle ABD'deki konut piyasasında başlayan ve sonra finansal sistemi alt üst ederek likidite sorunlarına sebep olan kriz, kısa sürede küresel bir özellik kazanmış ve tüm dünya ülkelerini etkisi altına almıştır. Çok hızlı yayılan ve kısa sürede etki alanı genişleyen küresel kriz, birçok büyük firma ve bankanın batmasına sebep olurken, bazı ülkelerin iflasın eşiğine gelmesine neden olmuştur. Türkiye de bu krizden olumsuz bir şekilde etkilenmiştir.

Bu gün birçok ülkede, ihracatı artırarak ülke kalkınmasını sağlamak amacıyla; ticari alanda özerkliğe ve serbestliğe sahip, ülke sınırları içerisinde olmasına rağmen yurtdışı olarak kabul edilen özel alanlar oluşturulmuştur. Serbest Bölgeler (SB) olarak adlandırılan bu özel alanlarda krizden etkilenmiştir. Ülkemizde de 1985 yılından itibaren kurulan ve halen faaliyet gösteren 20 serbest bölge bulunmaktadır. Bu serbest bölgelerden biri de Kayseri SB'dir. Kayseri SB'de, az ya da çok yaşanan küresel finansal krizden etkilenmiştir.

Kayseri SB'nin 2007-2008 küresel finansal krizinden etkilenip etkilenmediğinin incelenmesi, bu çalışmanın konusunu teşkil ederken; küresel finansal krizin Kayseri SB'si üzerinde meydana getirdiği etkilerin ortaya çıkarılması ve varsa bu etkilerin genel bir değerlendirmesinin yapılması çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Çalışmanın alanını ise Kayseri SB'si oluşturmaktadır. Bu çalışma yapılırken esas itibarıyla Kayseri SB'in 2005 ve daha sonraki yıllara ait verileri kullanılmıştır. Analize dahil edilen veriler yıllar itibarıyla altışar aylık dönemler halinde ele alınmış, tablolar oluşturulmuş ve oluşturulan tablolar karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünden sonra gelen ilk bölümde kriz, özellikleri ve etkileri hakkında teorik bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde 2007-2008 küresel finansal krizinin ortaya çıkış süreci ve gelişimi hakkında genel bilgilere yer verilmiştir. Üçüncü bölümde ise, Türkiye'de SB'lerin kuruluşu hakkında kısa bilgi verildikten sonra; Kayseri SB'de yıllara göre firmaların mülkiyeti, faaliyet ruhsatlarının konularına göre dağılımı, istihdamdaki değişim, ticaret hacmi, ticaretin yönü, ticaretin; sektörlerle, mal gruplarına ve ülke gruplarına göre dağılımı açısından krizin SB üzerindeki etkileri belirlenmeye çalışılmıştır. Son bölüm olan sonuç bölümünde ise krizin Kayseri SB'si üzerine olan etkileri değerlendirilmiştir.

EKONOMİK KRİZİN TANIMI VE ÖZELLİKLERİ

Kriz kelimesi son yıllarda çok yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır. Etimolojik olarak kökeni Yunanca “krisis” kelimesine dayanan kriz kelimesi, sosyal bilimciler tarafından çoğu kez sıkıntı, buhran ve bunalım kelimeleri ile eş anlamlı olarak kullanılmaktadır (Akmeşe ve Çetin, 2009: 106).

Tanımı konusunda araştırmacıların farklı görüşler belirttiği kriz kelimesi, bazı yazarlara göre; tehdit edici koşula müdahalede yetersizlik olarak nitelendirilirken, bazılarına göre ise; örgütün yaşamını tehdit eden bir durum olarak görülmektedir (Devecioğlu, 2009). Dinçer’e (1998: 383) göre ise kriz, kelime anlamı itibarıyla; “içinden çıkılması zor durum, birdenbire meydana gelen kötüye gidiş yönündeki gelişmeler ve tehlikeli an” anlamını taşımaktadır.

Çalışmanın konusundan dolayı finansal krizin de kapsamlı bir tanımının yapılmasında fayda vardır. Mishkin’e (1996;1-2) göre finansal kriz; “verimli yatırım imkanlarına sahip finansal piyasaların, ahlaki tehlike ve ters seçim problemlerinin giderek kötüleşmesi nedeniyle, fonları etkili bir şekilde kanalize edememesi sonucu oluşan doğrusal olmayan bozulmalardır.”

Genel olarak kriz ile ilgili pek çok tanım yapılmakta ve tüm tanımlar özünde; beklenmeyen, tahmin edilemeyen, ani olan ve müdahalede yetersiz kalınan durumlar gibi, hep aynı noktalara değinmektedirler. Dolayısıyla kriz, genel olarak; aniden ortaya çıkan, rutin sistemi bozan, müdahale etmede yetersiz kalınan herhangi bir acil durum, olarak tanımlanabilir.

Herhangi bir durumu kriz olarak adlandırabilmek veya kriz olarak değerlendirebilmek için krizin temel unsurlarının ya da özelliklerinin neler olduğunun bilinmesi gerekir. Bu temel unsurlar şöyle belirtilmektedir (Aktan ve Şen, 2002: 1225; Akmeşe ve Çetin, 2009: 107):

- Kriz önceden bilinmeyen veya öngörülemeyen bazı gelişmelerin; makro düzeyde devlet; mikro düzeyde ise firmaları ciddi olarak etkileyecek sonuçlar ortaya çıkarmasıdır. Bu açıdan kriz, beklenmedik bir anda ve biçimde ortaya çıkan “ciddi bir sorun” olarak düşünülmelidir.
- Krizin diğer bir önemli özelliği, kişiler ve organizasyonlar için hem bir tehlike ve tehdit oluşturması, hem de yeni fırsatlar yaratmasıdır. Bu anlamda kriz, zannedildiği gibi tamamen “negatif” özellikte bir kavram değildir.
- Krizler, uzun ya da kısa süreli olabilirler. Krizin organizasyonlar üzerinde etkisinin uzun ya da kısa sürmesi, organizasyonun krize karşı koyabilecek tedbirleri zamanında alıp almamasına ve bunları uygulamasına bağlıdır.

- Krizin bir diğer özelliği ise bulaşıcı hastalık gibi sirayet etkisi göstermesidir. Herhangi bir sektörde yaşanan kriz, o sektörün ilişki içerisinde bulunduğu diğer sektörleri de etkilemektedir.

Dünya ekonomi tarihine bakıldığında zaman zaman farklı nedenlere bağlı olarak ve farklı büyüklükte küresel veya bölgesel krizler¹ yaşandığı, bu krizlerin bazılarının da dünya ekonomisini farklı şekillerde etkileyen ve sarsan ekonomik krizler olduğu görülmektedir. İktisatçılar, günümüze kadar bu krizlerin gözleminde, ekonomik krizin dört önemli özelliğini belirlemiştir. Bu özellikler kısaca şu şekilde sıralanabilmektedir (Dura, 2009; Akmeşe ve Çetin, 2009: 107):

- Kriz bir “aşırı üretim” olgusudur,
- Kriz “genel”dir ya da genelleşebilir niteliktedir,
- Kriz “dönemsel”dir ya da en azından “geri dönüşlü”dür,
- Kriz kapitalist sistemin ayrılmaz bir parçasıdır.

Krizlerin aslında en önemli nedeni sermayenin üretimden çekilip finansa doğru kaymasıdır. Dünya ekonomisi son yıllarda aşırı finansallaşma ile karşı karşıya kalmıştır. İktisadi etkinliğin ağırlık merkezinin üretimden finansa doğru kayması günümüzün kilit sorunlarından birini oluşturmaktadır (Foster, 2008: 45). Küresel sermaye dünya ekonomisini üretim yerine parasal alana sıkıştırılmıştır. Buna da günümüzde sıcak para denilmekte ve sıcak paranın üretimle doğrudan ilişkisi bulunmamaktadır. Ekonomik krize sebep olan faktörlerin başında ise üretimle doğrudan ilişkisi olmayan sıcak para gelmektedir (Yıldırım, 2010: 53).

Ekonomik kriz toplumlarda farklı etkilerle kendini göstermektedir. Bir kriz sonucunda genel olarak; emek gelirlerinin ve reel ücretlerin düşmesi, işsizliğin artması, enflasyonun yükselmesi, beşeri, mali ve fiziki sermaye birikiminin yavaşlaması ortaya çıkmaktadır (Akbiyık ve Koç, 2010: 1212-1213). Ayrıca yaşanan bir ekonomik kriz, insanların beden ve ruh sağlığını bozarak toplumda

¹ 19. YY’da 8 kriz yaşanmıştır. Bunlar; 1825, 1836-39, 1847, 1857, 1866, 1873, 1882-84, 1890-93, 20. YY’da (1929’a kadar) 5 kriz yaşanmıştır. Bunlar; 1900, 1907, 1913, 1920, 1929 (Kaynak: DURA, Cihan; (2009), “**Ekonomik Kriz Nedir, Özellikleri Nelerdir, Nasıl gelişir?**”, <http://www.turansam.org/makale.php?id=226> Erişim Tarihi: 12.03.2010), 1990’lardan itibaren, 1992-93 Avrupa Döviz Krizi, 1994 Meksika, 1998 Rusya, 1999 Brezilya, 2000-2001 Türkiye ve Arjantin krizleri yaşanmıştır (SELEK, Duygu; ÇELİK, Fatih; IŞIK MADEN, Selen ; (2009), “**2008 Küresel Krizinin İhracat Yapan Firmalar Üzerine Etkisi: Isparta Örneği**”, Süleyman Demirel Üniversitesi Uluslararası Davraz Kongresi, 24-27 Eylül 2009, Isparta, Küresel Diyalog, Bildiriler, ss590-599)

suç oranlarının artmasına, psikolojik ve sosyal yönden sağlıksız bir toplumun oluşmasına neden olabilmektedir.

KÜRESEL EKONOMİK KRİZİN ORTAYA ÇIKIŞ SÜRECİ

Dünya ekonomisinde 1970’li yıllarda özellikle gelişmekte olan ülke ekonomilerinde küreselleşme sürecinin beraberinde getirdiği finansal liberalizasyon eğilimleri, ülkelerin makroekonomik yapılarında beklenen iyileşmeyi sağlayamamıştır. Bu ülkelerde makroekonomik şartlar olgunlaşmadan finansal liberalizasyona geçilmesi ve sıkı finansal piyasaların varlığı, piyasaları daha da kırılgan hale getirmiştir (Şimşek, 2008: 184). Bu yıllarda faizler üzerindeki kısıtlamaların kalkması, döviz denetimlerinin azalması ve özellikle bilgi teknolojilerinin gelişmesi finansal liberalizasyonu artırmış, bankacılık sektörünün, rekabetle birlikte, yeni ve daha riskli alanlara yönelmesine neden olmuştur.

Uzmanların hemfikir olduğu noktalardan biri 1980’lerin ikinci yarısından itibaren hızlanan finansal liberalizasyonun hem krizlerin oluşma, hem de yayılma riskini artırma yönünde önemli rol oynadığıdır (Özkan, 2010: 2). Gelişmekte olan ülkeler siyasi sistemlerini daha demokratik hale getirmeye çalışırken, bu siyasi sistemle uyumlu olarak çalışan serbest piyasa ekonomisini benimsemektedirler. 1990’lı yıllarla birlikte piyasa ekonomisine geçilirken hem büyük zorluklar yaşanmış, hem de büyük fırsatlar doğmuştur. Burada olayı bir ülke açısından ele almamak gerekmektedir. Daha önce, sadece devletin ekonomiyi tüm yönleriyle kontrol altına almış olduğu bir durumdan, kararların piyasalar yoluyla olduğu bir duruma geçmek için planlı bir girişimde bulunulma ihtiyacı doğmuştur (Stiglitz, 2002;160). Bu da piyasalar için çeşitli riskleri beraberinde getirmiştir.

Bu dönemde küreselleşmenin de etkisiyle bütünleşmiş mali piyasalar, özellikle finans ve bankacılık sektöründen kaynaklanan ekonomik krizlerin yaşanmasına neden olmuştur. Krizlerin küreselleşmenin en yoğun biçimde geliştiği bankacılık ve finans sektöründe yaşanması krizlerin sıklığını, şiddetini ve yayılma hızını artırmaktadır. Günümüzde hala etkisini hissettiren 2007-2008 küresel ekonomik krizi de başlangıçta, Amerika Birleşik Devletleri’nde (ABD) finans ve bankacılık sektöründen kaynaklanan problemlerden çıkmış ve giderek tüm dünyayı etkileyen küresel bir kriz halini almıştır.

Krizin başlangıç noktası, 2006 sonu ABD konut piyasasında oluşan balonun patlaması ve konut fiyatlarında yaşanan hızlı düşüş ile izleyen dönemde özellikle “subprime mortgage” kredileri olarak adlandırılan kredilerin geri dönüşlerinin azalması ile bankacılık sisteminde baş gösteren likidite sorunlarının küresel finans sistemini etkilemesidir (Selçuk ve Yılmaz, 2008: 335). Batrel’e (2008: 1) göre bu etkilerin temel ekonomik göstergeleri; düşen

büyüme hızları, toplam talep yetersizliği ve enerji ve gıda fiyatlarının yükselmesi sonucu artan enflasyonist eğilimlerdir.

Tüm dünyayı etkisi altına alan 2007-2008 ekonomik krizi, günümüze kadar yaşanan krizlerden başlangıcından itibaren küresel olma özelliği ile ayrılmakta ve ABD bankalarının portföyünde her zaman önemli bir yer tutan ipotekli konut kredileri zincirin başlangıç halkasını oluşturmaktadır (Tepav, 2008: 1). Aslında 2000’li yılların başında yaşanan Borsa çöküşüyle birlikte karar vericiler vergi teşvikleri ile bireylerin kendi evlerine sahip olmalarını teşvik etmişlerdir. Bu süreçte ABD’de kredi imkanlarının artması ve maliyetlerin azalması, konut sektörüne olan yoğun talebi, konut fiyatlarında hızlı artışları ve konut satın alanların servetlerinde yükselmeyi getirmiştir (Selçuk ve Yılmaz, 2008: 335-336).

İlk aşamada konut kredilerini itibarlı ve ödeme gücü yüksek kişilere veren bankalar ve ipotek kuruluşları, zaman içerisinde bu kesimin konut kredisi talebinin gerilemesi sonucu daha riskli olarak görülen ödeme güçleri sınırlı kişilere yönelmişlerdir. Böylece “supreme mortgage” kredileri vasıtasıyla hiç ev sahibi olamayacak pek çok kişi ev sahibi olmuştur. Bu sayede gayrimenkul piyasası iyileşmiş, bu iyileşme ile istihdam ve büyüme artmıştır (Selçuk ve Yılmaz, 2008: 336). Bu arada supreme mortgage kredilerinin toplam konut kredileri içindeki oranı giderek yükselmiştir. Bu oran 2003’te %8.5’ten, 2006’da %20.1’e çıkmıştır (Tepav, 2008: 2). Bu da sistemin barındırdığı riskin ne kadar büyüdüğünü görmek açısından önemlidir.

Bir müddet sonra ABD’de konut fiyatlarında ve kira gelirlerinde düşüşler gözlemlenmeye başlamıştır. Bu düşüşler supreme mortgage kredilerinin geri dönüşünde sorunların çıkmasına sebep olmuştur. Kredi ödemelerinde yaşanan problemler, geri çağrılan krediler ve sonrasında teminatların (konutların) satışı, konut fiyatlarında dikkate değer düşüşler olmasına yol açmıştır. Banka sermayesindeki erime süreci böylelikle tetiklenmiş ve bir kısır döngü içerisine girilmiştir. Bir likidite sıkıntısı baş göstermiş, önce konut kredilerinde başlayan sorunlar daha sonra tüm kredi piyasalarına yayılmıştır (Tepav, 2008: 2; Selçuk ve Yılmaz, 2008: 336). 2007 yılının ortalarına rastlayan ve hiç kimse, hiç bir devlet ve hiçbir finans kurum ve kuruluşunun ciddiye almadığı bu küresel kriz, ABD’de 160 yıllık geçmişe sahip ve ülkenin en büyük yatırım bankası olan “Lehman Brohers”’in sıkıntıları ile gün yüzüne çıkmıştır (Ramazanoğlu. vd, 2009: 138). ABD hükümeti ve merkez bankasının bankanın kurtarılması konusuna sıcak bakmaması sonucu da banka, iflas hukukundan yararlanmak için iflas masasına başvurmuştur. Lehman Brothers ile başlayan domino etkisi önce bu bankayla çalışan banka ve diğer sigorta şirketlerini, sonrada ilişki içerisinde olduğu tüm diğer kuruluşları peşinden sürüklemiştir.

Bu süreç içerisinde ABD merkez bankası faiz oranlarını düşürmesine ve Avrupa Merkez Bankası ile birlikte piyasaya birkaç ay içinde 1 trilyon dolardan fazla para sürmesine rağmen piyasalar durulmamıştır. Müdahaleler sonrası toparlanmalar geçici olmuş, 2008’de “Bear Stearns” bir yıl önceki fiyatının yarısına “JP Morgan”’a satılmıştır. Alıcı bulamayan Lehman Brothers’ın iflasını açıklamasının ardından Merrill Lynch, Bank Of Amerika’ya satılmıştır. Sonrasında ise 17 banka iflas ettiğini açıklamış, bazı bankalar birleşme kararı almış ve bazı bankalarda devletleştirilmiştir (Selçuk ve Yılmaz, 2008: 336-337). Artık kriz sadece ABD’de kalmamış, etkisi tüm dünyaya yayılmaya başlamıştır. Öncelikle İngiltere ve Avrupa ülkeleri, Kanada ve Japonya’daki finansal piyasa ve kurumlar büyük istikrarsızlıklar yaşamışlar ve hala da yaşamaktadırlar (Batirel, 2008: 2). Dünya ülkelerine baktığımızda krizin başlangıcından bu güne kadar tüm ülkeler, krizi en az hasarla atlama amacıyla önlemler almaya başlamışlardır. Günümüzde krizin etkileri eskisi kadar olmasa da hala kendini hissettirmektedir. Krize karşı alınan önlemlerin büyüklüğü ve etki alanı dikkate alındığında, krizin ne kadar büyük olduğu ve mali piyasaların birbirine ne kadar entegre olduğu daha iyi anlaşılmaktadır. Tüm bu gelişmeler ise ABD türü bankacılığın artık sona erdiğini ve sistemin yeniden yapılanması gerektiğini göstermektedir.

Menkul kıymetlerin ipotek edilmesiyle türetilen ve dünyada bir taşma etkisi yaratan supprime mortgage kredilerinin önemli bir bölümünün içerdiği sakıncalar Cecchetti (2008:4) ve Bordo’ya (2008:2) göre şöyle özetlenmektedir;

- ABD’de konut fiyatlarının aşırı yükselmesinden dolayı konut sahiplerinin olduğundan daha zengin olması,
- Mortgage kredilerinin verilmesindeki düzenlemelerde yapılan değişiklikler ve kredi kalitesinin aşırı düşmesi,
- Kredi verenlerin öngörüsüz davranışları ve standartların çok dışına çıkılması,
- Kredi faizlerinin bu dönemde anormal derecede düşük olmasıdır.

Küresel ekonomik krizin Türkiye üzerindeki etkilerine bakıldığında, başlangıçta yetkililer tarafından Türkiye krizden en az etkilenecek ülkeler arasında sayılmaktaydı. Ancak, 2008’in 4. çeyreğinde dünyada krizden en fazla etkilenen ve daralan 5. ekonomi olmuştur (Ramazanoğlu vd, 2009: 141). Türkiye’de 2008’den itibaren TÜİK verilerine göre; kapasite kullanım oranlarında gerileme, imalat sanayinde gerileme, ticaret hacminde düşüş, ihracat oranlarında düşüş, büyüme oranlarında düşüş, işsizlik oranlarında artış ve enflasyon oranında yukarı doğru bir hareket olduğu gözlenmiştir.

KÜRESEL FİNANSAL KRİZİN KAYSERİ SERBEST BÖLGESİNE ETKİLERİ

Yaklaşık 2000 yıllık bir geçmişe sahip olan SB'ler, Türkiye'de ilk olarak Osmanlı İmparatorluğunun son döneminde kurulmaya çalışılmıştır. Cumhuriyet döneminde çeşitli denemeler yapılmış olsa da başarılı olunamamıştır. Ancak, 1980 yılında Türkiye'de ihracata dayalı büyüme stratejisinin belirlenmesi ile SB'ler yeniden gündeme gelmiştir.

1985 yılında, Türkiye'de ihracat için yatırım ve üretimi artırmak, yabancı sermaye ve teknoloji girişini hızlandırmak, ekonominin girdi ihtiyacını ucuz ve düzenli bir şekilde temin etmek, dış finansman ve ticaret imkanlarından daha fazla yararlanmak amacıyla, halen yürürlükte olan 3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanunu'na dayalı olarak serbest bölgeler kurulmaya başlanmıştır (Uzay ve Tıraş, 2009: 251). Türkiye'de bu güne kadar 21 SB kurulmuştur. Halen faaliyette olan SB'lerden biride 1998 yılında faaliyete başlayan Kayseri Serbest Bölgesidir.

Hiç kuşku yok ki Kayseri SB'de, Türkiye'de SB'lerin kuruluş amaçlarına uygun olarak ülke menfaatleri doğrultusunda faaliyette bulunmak amacıyla kurulmuştur. Ancak, tüm dünyayı etkisi altına alan ve hala etkileri hissedilen küresel ekonomik kriz, faaliyet konusu bakımından üretimin ağırlıkta olduğu Kayseri SB üzerinde de çeşitli açılardan etkili olmuştur. Bu bölümde küresel ekonomik krizin Kayseri SB'si üzerindeki etkileri bölgeye ait çeşitli veriler ele alınarak incelenmeye çalışılmıştır.

Kayseri Serbest Bölgesinde Faaliyet Gösteren Firmaların Mülkiyet Açısından Yıllara Göre Değişimi

1998 yılında kurulan Kayseri SB'de faaliyet gösteren firma sayısı yıllar itibariyle artarak devam etmiştir. Ancak, krizin etkilerinin tüm dünyada en ağır şekilde hissedilmeye başlandığı 2009 yılında, Kayseri SB'de faaliyet gösteren firmalardan 5'i (%5'i) bölgedeki faaliyetine son vermiştir. Tablo 1'de yıllar itibariyle bölgede faaliyet gösteren firmaların sayıları bulunmaktadır. Tabloya baktığımızda, 2008'de bölgede faaliyet gösteren firma sayısı 100 iken, 2009 yılı ikinci yarısı itibariyle 95'e (%5'lik azalış) düşmüştür. Firma sayılarının değişimindeki bu oran Türkiye geneli SB'leri ile paralellik (%5.17 azalış) arz etmektedir.

Dikkat çeken diğer bir konu ise krizin etkisinin hissedildiği dönemde 7 yatırımcı firmanın faaliyetine son verirken, iki kiracı kullanıcının faaliyete geçmesidir. Yapılan araştırmada ise bu firmaların faaliyet ruhsatı için daha önce başvuru yaptıkları ve ruhsatlarını bu dönemde alabildikleri belirlenmiştir.

Krizin etkilerinin azalması ve alınan tedbirlerin etkisiyle bölgede faaliyet gösteren firma sayısı 2010 yılının ilk altı ayında tekrar 2008'deki seviyesine ulaşmıştır. Bir dönem sonra ise en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Ancak aynı dönem Türkiye geneli SB'leri ile karşılaştırıldığında, Türkiye geneli SB'de firma sayısındaki düşüşün (%5.2) devam ettiği görülmektedir.

Tablo 1: Serbest Bölgede Firmaların Mülkiyet Açısından Yıllara Göre Değişimi

Yıllar/ Faaliyet Konusu	Dönemler	Yatırımcı		Kiraçı		Toplam	
		Sayı	% Değişim	Sayı	% Değişim	Sayı	% Değişim
2005	1. Altıay	75	-	2	-	77	-
	2. Altıay	78	3.8	3	50	81	5
2006	1. Altıay	84	7.6	4	33	88	8.6
	2. Altıay	81	-3.5	6	50	87	1.1
2007	1. Altıay	86	6	6	0	92	5.7
	2. Altıay	89	3.4	8	33	97	5.4
2008	1. Altıay	92	3.3	7	-12.5	99	2
	2. Altıay	92	0	8	14	100	1
2009	1. Altıay	92	0	9	12.5	101	1
	2. Altıay	85	-7.6	10	11	95	-5
2010	1. Altıay	90	5.8	10	0	100	5.2
	2. Altıay	90	0	11	10	101	1

Kaynak: Kayseri Serbest Bölgesi Bölge Müdürlüğü Arşivi (02.02.2011)

Kayseri Serbest Bölgesinde Faaliyet Ruhsatlarının Konularına Göre Dağılımı

Bölgede faaliyet gösteren firmaların faaliyet konularına göre dağılımına bakıldığında; birinci sırada üretim (%58), ikinci sırada alım-satım (%25) ve üçüncü sırada kiralama ve diğerleri gelmektedir. Türkiye serbest bölgeleri genelinde ise tam tersi bir durum gözlenmekte ve birinci sırada alım-satım (%56.6), ikinci sırada üretim (%24.8) ve diğerleri sıralanmaktadır. Tablo 2 Kayseri SB firmaların faaliyet ruhsatlarının konularına göre yıllar itibariyle dağılımını göstermektedir.

Tabloya göre bölgede üretim, alım-satım ve kiralama konularında faaliyet gösteren firma sayılarının yıllar itibariyle artışı görülmektedir. Ancak, 2009 yılı ikinci altı ayında bölgenin en fazla faaliyet ruhsatına sahip olan üretim konusu gerileme göstermiştir. Bu dönem içerisinde üretim yapan firmalardan beş'i (%8.6'sı) faaliyetine son vermiş, diğer firmalar da kapasitelerini düşürmek zorunda kalmışlardır. Yine bu dönemde alım-satımla iştigal eden firmalardan 2'si (%7.7'si) faaliyetlerine son vermek zorunda kalmıştır.

Tablo 2:Kayseri SB’de Firmaların Faaliyet Ruhsatlarının Konularına Göre Dağılımı

Yıllar	Dönemler/ Faaliyet Konusu	Üretim	Alım-Satım	Kiralama	Depolama	Montaj-Demontaj Bakım-Onarım	Bankacılık	İşleticilik- Kurucu İşleticilik	Toplam	% Değişim
2005	1. Altıay	46	20	3	1	3	1	3	77	-
	2. Altıay	49	21	3	1	3	1	3	81	5
2006	1. Altıay	53	22	5	1	3	1	3	88	8.6
	2. Altıay	47	25	6	2	3	1	3	87	-1.1
2007	1. Altıay	54	24	7	2	3	1	1	92	5.7
	2. Altıay	58	24	7	2	4	1	1	97	5.4
2008	1. Altıay	58	26	7	2	4	1	1	99	2
	2. Altıay	58	27	7	2	4	1	1	100	1
2009	1. Altıay	59	27	7	2	4	1	1	101	1
	2. Altıay	53	26	8	2	4	1	1	95	-5
2010	1. Altıay	58	25	9	2	4	1	1	100	5.2
	2. Altıay	58	26	9	2	4	1	1	101	1

Kaynak: Kayseri Serbest Bölgesi Bölge Müdürlüğü Arşivi (02.02.2011)

Ancak, 2010 yılı ilk altı ayı sonunda krizin etkilerinin de hafiflemesi ve talebi artırıcı tedbirlerle birlikte, bölgenin ağırlıklı faaliyet konusu olan üretim alanında 5 firma faaliyete geçmiş ve üretim alanındaki firma sayısı kriz öncesi seviyesine ulaşmıştır. Belirtilen dönemde ise Türkiye SB’de firma sayılarında %2.5’lik bir azalış söz konusudur. Krizden daha önce çıkma ve daha az etkilenme, bölgenin çoğunlukla (%58) üretime yönelik faaliyet göstermesinin bir avantajı olarak görülebilir. Krizin, üretim, alım-satım ve kiralama dışında, diğer faaliyet kollarında hiçbir etki yaratmadığını söyleyebiliriz (Tablo 2).

Kayseri Serbest Bölgesinde İstihdam Durumu

Küresel finansal krizin en fazla etkili olduğu alanlardan biri şüphesiz istihdam konusudur. Kayseri SB’de kurulduğu günden bu yana istihdam artışı sağlayarak faaliyetini sürdürmüştür. İstihdam artışının devamlı olmasında bölgedeki firmaların çoğunluğunun (%58) üretim faaliyetleri üzerine yoğunlaşmasının büyük etkisi bulunmaktadır.

Tablo 3’e göre küresel ekonomik krizin etkilerinin hissedilmeye başlanmasından önce bölgede 2008 yılı itibarıyla 1.559 kişi istihdam edilmekteydi. Bu sayı krizin etkisinin hissedildiği dönemde (2009 yılı ilk altı ayında) 361 kişi (%23.1) azalarak 1.198 kişiye düşmüştür. Aynı yılın ikinci altı ayında ise istihdam tekrar yükselmiş, 2009 yılı sonunda 1.251 kişi bölgede istihdam edilir olmuştur. 2010 yılının ilk altı ayında, 2009 yılına göre bölgedeki

istihdam artışı devam etmiş, 172 kişilik istihdamla 1.423'e yükselmiştir. 2010 yılı sonu itibarıyla de 1.425 kişinin istihdam edildiği görülmektedir.

Tablo 3:Kayseri Serbest Bölgesinde Yıllar İtibarıyla İstihdam (Kişi)

Yıllar	Dönemler	İstihdam (Kişi)	Önceki döneme göre		Yıllık Değişim	
			Sayı	%	Sayı	%
2005	1. Altıay	699	-	-	760	-
	2. Altıay	760	61	-9		
2006	1. Altıay	987	227	30	1.057	39
	2. Altıay	1057	70	7		
2007	1. Altıay	1514	457	44	1.252	18
	2. Altıay	1525	11	0.1		
2008	1. Altıay	1429	-96	-7	1.559	25
	2. Altıay	1559	130	9		
2009	1. Altıay	1198	-361	-24	1.251	-20
	2. Altıay	1251	53	5		
2010	1. Altıay	1423	172	14	1425	14
	2. Altıay	1425	2	0.14		

Kaynak: Kayseri Serbest Bölgesi Bölge Müdürlüğü Arşivi (02.02.2011)

İncelenen dönemde Türkiye SB'de 2008'den 2009'a %12.9'luk azalış, 2009'dan 2010'a %10.4'lük bir artış olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca bu dönemde Türkiye geneli işsizlik oranı (TÜİK, 2010); 2008'de %11, 2009'da %13, 2010 Nisan ayında % 12 olarak gerçekleşmiştir.

Kayseri SB'de istihdam oranının krizden bu kadar etkilenmesinin (2009 da %20'lik düşüş) sebebi, yine bölgenin üretime yönelik faaliyetlerinin ağırlıkta olmasında yatmaktadır. Çünkü küresel kriz etkisini likidite sorunu ile birlikte talep daralması olarak da göstermekte ve üretim kısılmak zorunda kalmaktadır. Bu da istihdam oranını düşürmekte ve işsizliği artırmaktadır. Dolayısıyla küresel kriz, Kayseri SB'de işsizlik oranını artırarak etkisini göstermiştir.

Kayseri Serbest Bölgesinin Ticaret Hacmi

Krizin etkilerinin en iyi değerlendirilebileceği parametrelerden biride ticaret hacmi verileridir. Bölgenin ticaret hacmi hep artarak devam ederken ele alınan dönemde, krizin etkilerinin ilk hissedilmeye başlandığı 2008 yılı ikinci yarısındaki düşüşle birlikte, 2008'de 2007'ye göre ticaret hacmindeki artış %9 olmuştur. 2008'de 702.948.694 ABD Doları olarak gerçekleşen ticaret hacmi, 2009'a gelindiğinde %37'lik bir düşüşle 442.397.073 ABD Dolarına gerilemiştir. Kriz ticaret hacmi üzerindeki etkisini en fazla bu dönemde göstermiştir. DTM (2010) verilerine göre belirtilen dönemde Türkiye'deki tüm SB'deki ticaret hacmindeki düşüş %27.7 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 4: Kayseri Serbest Bölgesi'nin Ticaret Hacmi (Bin ABD Doları)

Yıllar	Dönemler	Miktar (Bin Dolar)	Bir Önceki döneme Göre Değişim (%)	Yıllık değişim	
				Miktar	%
2005	1. Altıay	167.323	-	362.405	-
	2. Altıay	195.081	16		
2006	1. Altıay	176.328	-9.6	520.141	44
	2. Altıay	344.813	9.5		
2007	1. Altıay	316.865	8	646.906	25
	2. Altıay	330.041	4		
2008	1. Altıay	351.779	6.6	702.947	9
	2. Altıay	351.168	0.2		
2009	1. Altıay	202.614	-42	442.397	-37
	2. Altıay	239.782	18		
2010	1. Altıay	262.500	9.5	525.028	19
	2. Altıay	262.528	0		

Kaynak: Kayseri Serbest Bölgesi Bölge Müdürlüğü Arşivi (02.02.2011)

2009 yılından 2010 yılına gelinirken krizin etkilerinin hafiflediği ve alınan önlemlerle ekonomide canlanmanın olduğu anlaşılmaktadır. Bölgede 2009 yılı ilk altı ayı ticaret hacmi 202.614.949 ABD Dolarından, 2010 yılı ilk altı ayında (%29.5'lik artışla) 262.500.788 ABD Dolarına yükselmiştir. 2010 yılı ikinci altı ayında da yakın miktarda ticaret hacmi gerçekleştirilmiş, toplamda ise; 2010 yılında bir önceki yıla göre %19'luk bir artış olmuştur.

İstatistik bilgilerden ve yapılan değerlendirmelerden de anlaşılacağı gibi, küresel finansal kriz, Kayseri SB'nin ticaret hacmini olumsuz etkilemiş ve ele alınan dönemde %37 oranında düşürmüştür. Ticaret hacminin düşmesi öncelikle üretimde daralmaya ve istihdam düşüşlerine sebep olmuştur

Kayseri Serbest Bölgesinde Ticaretin Yönü

Küresel ekonomik krizin bölgenin ticaret hacmini düşürdüğü bir önceki tabloda görülmüştü. Tablo 5 ile küresel finansal krizin bölge ticaretinin yönünü etkileyip etkilemediği değerlendirilecektir. Bunun içinde bölgenin ticaret hacmini oluşturan ihracat ve ithalat rakamları ile tablonun son sütunlarında görülen seçilmiş oranlar kullanılacaktır.

Tablo 5'in ilk sütununda bölgenin yurtdışına olan ihracatının yıllar itibariyle arttığı görülmektedir. 2008-2009 döneminde %1.8'lik bir düşüş olmasına rağmen, 2010 yılında tekrar artış göstermiştir.

İkinci sütunda bölgenin Türkiye'ye olan ihracatı artarak devam ederken krizin etkisiyle 2008 ve 2009 yıllarında düşüşler olmuştur. 2008 yılında bir önceki yıla göre %1.4, 2009 yılında ise %43.1'lik düşüş yaşanmıştır. 2010 yılında ise 2009'a göre yıllık %9.8'lik bir artış olmuştur. Türkiye SB'lerin de ise 2009'dan 2010'a %4.6'lık bir artış olduğu görülmektedir.

Tablo 5: Kayseri SB'sinin Ticaret Hacminin Ticaretin Yönüne Göre Dağılımı (Bin \$)

Yıllar	Dönemler	Bölgenin İhracatı		Bölgenin İthalatı		Toplam	Seçilmiş Oranlar			
		Yurtdışına (1)	Türkiye'ye (2)	Yurtdışından (3)	Türkiye'de n (4)		(1) / (3)	(2) / (4)	(1+2) / (3+4)	(1+3) / (2+4)
2005	1. Altay	11.947	76.574	63.660	15.142	167.327	0.18	5.05	1.12	0.82
	2. Altay	19.885	82.282	70.835	22.058	195.078	0.28	3.78	1.09	0.78
	Yıllık	31.832	158.856	134.495	37.200	362.405	0,23	4,27	1,11	0,85
2006	1. Altay	19.450	74.781	67.039	15.055	176.328	0.29	4.96	1.14	0.96
	2. Altay	50.884	127.874	119.049	45.607	343.814	0.42	2.80	1.08	0.98
	Yıllık	70.334	202.655	186.088	60.662	520.142	0,37	3,34	1,11	0,97
2007	1. Altay	54.852	114.125	106.653	41.233	316.865	0.51	2.76	1.14	1.04
	2. Altay	52.053	125.520	119.733	32.737	330.041	0.43	3.83	1.16	1.08
	Yıllık	106.905	239.645	226.386	73.970	646.906	0,47	3,23	1,15	1,06
2008	1. Altay	60.025	122.741	124.763	44.249	351.779	0.48	2.77	1.08	1.10
	2. Altay	72.957	113.321	118.78	46.174	351.168	0.61	2.45	1.13	1.20
	Yıllık	132.982	236.062	243.481	90.423	702.947	0,54	2,61	1,10	1,15
2009	1. Altay	59.489	68.899	40.387	33.837	202.614	1.47	2.03	1.73	0.97
	2. Altay	71.037	65.309	56.686	46.752	239.783	1.25	1.40	1.31	1.13
	Yıllık	130.526	134.208	97.073	80.589	442.397	1,34	1,66	1,49	1,05
2010	1. Altay	65.631	82.013	71.487	43.368	262.500	0.91	1.89	1.28	1.09
	2. Altay	69.645	65.354	68.917	57.931	262.528	1.01	1.13	1.06	1.12
	Yıllık	135.276	147.367	140.404	101.299	525.028	0,96	1,45	1,17	1,10

Kaynak: Kayseri Serbest Bölgesi Bölge Müdürlüğü Arşivi (02.02.2011)

Üçüncü sütuna göre bölgenin yurtdışından ithalatı 2008 yılına kadar artarak devam ederken, 2009 yılında 2008'e göre %60.1 azalmıştır. 2010 yılında ise bir önceki dönemlere ve yıla göre tekrar artış sağlanmıştır.

Dördüncü sütunda bölgenin Türkiye'den ithalatı görülmekte ve yıllara göre artarak devam etmektedir. Ancak 2009 yılında bir önceki yıla göre %10.8 oranında düşmüştür. 2010 yılında, 2009'a göre %25'lik bir artışla eski seviyenin de üstüne çıkmıştır.

İlk dört sütun için 2008, 2009 ve 2010 yılları altı aylık ve yıllık dönemlere bakıldığında hem ihracat hem de ithalat değerlerinde bir yükselişin olduğu görülmektedir. Bu da krizin etkisinin hafiflediği anlamına gelebilir.

Seçilmiş oranlara baktığımızda ise; altıncı sütun bölgenin yurtdışıyla olan ticaret ilişkisini göstermektedir. Oranın, 1'den küçük olması bölgenin yurtdışına yapılan ihracattan daha fazla ithalat yaptığını, 1'den büyük olması ise ihracatın ithalattan fazla olduğunu ifade etmektedir. Buna göre küresel kriz, Kayseri SB'de ihracat açısından olumlu etki yapmış ve 2009 yılında bölgenin yurtdışına olan ihracatını artırmıştır. 2010 yılında her iki dönemde de ithalatın arttığı tablodan anlaşılmaktadır.

Yedinci sütun bölgenin Türkiye ile olan ticaret ilişkisini ele almaktadır. Verilere göre krizin etkili olduğu dönemde, bölgenin Türkiye ile olan ticari

ilişkisinde başlangıçtan itibaren, ithalat oranının ihracat oranından daha hızlı arttığı görülmektedir.

Tablonun sekizinci sütunu bölgenin ihracat-ithalat oranını ele almakta ve bu oran yıllar itibariyle yakın değerler almaktadır. Ancak krizin etkili olduğu dönemde ihracat lehine bir yükselme görülmektedir.

Tablodaki son sütunda ise bölgenin Türkiye ve yurtdışı ile olan ticari ilişkisi değerlendirilmektedir. Başlangıçta SB'nin Türkiye ile olan ticari ilişkisi yurtdışı ile olan ticari ilişkiden fazla iken, yıllar geçtikçe bu ilişki tersine dönmüş ve yurtdışı ile olan ticari ilişki lehine artış göstermiştir. Kriz bu ilişkide fazla etkili olmasa bile, etkili olduğu dönemde ilişkiyi yurtdışı lehine biraz değiştirdiği söylenebilir.

Tablonun son dört sütununa göre krizin, 2009 yılı ilk altı ayında bölgenin Türkiye ve yurtdışına olan ihracatını artırdığını, ithalatı azalttığını ve ithalatında yurtiçine yönelmesine sebep olduğunu söyleyebiliriz. 2010 yılı ilk altı ayında krizin etkilerinin hafiflemeye başladığı, ancak yurtdışından yapılan ithalatın ihracata göre çok hızlı arttığı, diğer oranların ise kriz öncesi değerleri almaya başladığı söylenebilir. 2009 ve 2010 yılları ikinci altı ayında ise değerlerin birbirine yakın olduğu görülmektedir.

Özetle tablo 5'e göre ele alınan dönemde kriz, serbest bölgenin Türkiye'ye olan ihracatını %43, yurtdışından ithalatını %60.1 ve Türkiye'den ithalatını %10.8 oranında düşürmüştür. Küresel finansal kriz, bölgede ihracatı artırırken, ithalatın azalmasına neden olmuştur.

Kayseri Serbest Bölgesinde Ticaret Hacminin Sektörlere Göre Dağılımı

Bölgenin ticaret hacminin sektörlere göre dağılımı incelendiğinde 2010 yılına kadar en büyük payın sanayi sektöründe olduğu, daha sonra tarım sektörünün geldiği görülmektedir. Üçüncü sırada madencilik ve taşocaklığı yer alırken, 2010 yılında tarım sektörü ile madencilik ve taşocaklığının yer değiştirdiği Tablo 6'da görülmektedir.

Tablo 6'dan tarım sektörüne baktığımızda, bölgenin ihracat ve ithalat rakamları 2007'den itibaren hızlı bir düşüş gösterse de yıllar itibariyle inişli çıkışlı bir seyir izlediği görülmektedir. Bu duruma göre krizin tarım sektörünün ithalat ve ihracat rakamları üzerinde etkisinin olup olmadığını söylemek zordur.

Madencilik ve Taşocaklığı sektöründe bölgenin ithalatı kriz dönemi dahil artarak devam etmiştir. İhracata baktığımızda ise dalgalı bir seyir izlediği görülmektedir. Ancak 2009'da başlayan düşüş 2010 yılında da devam etmiştir.

Tablo 6: Ticaret Hacminin Sektörlere Göre Dağılımı (Bin Dolar)

Yıllar	Dönemler	Tarım Sektörü		Madencilik Ve Taşocak.		Sanayi Sektörü	
		Bölge İth.	Bölge İhr.	Bölge İth.	Bölge İhr.	Bölge İth.	Bölge İhr.
2005	1. Altıay	9.606	1.830	27	-	69.168	86.691
	2. Altıay	8.376	2.397	39	5,4	84.479	99.785
	Yıllık	17.982	4.227	66	5,4	153.647	186.476
2006	1. Altıay	8.372	1.652	73	1,5	73.648	92.578
	2. Altıay	9.214	2.173	216	7,5	155.226	176.978
	Yıllık	17.586	3.825	289	9	228.874	269.556
2007	1. Altıay	11.957	3.347	187	0,5	135.742	165.629
	2. Altıay	8.457	817	232	2,8	144.000	176.516
	Yıllık	20.414	4.164	419	3,3	279.393	342.145
2008	1. Altıay	4.164	812	215	12	161.365	177.754
	2. Altıay	435	55	236	26,5	167.487	190.383
	Yıllık	4.599	867	451	38,5	328.852	368.137
2009	1. Altıay	705	0,3	259	5	73.260	128.384
	2. Altıay	193	377,7	557	9,9	102.688	135.958
	Yıllık	898	378	816	14,9	175.948	264.342
2010	1. Altıay	135	73	330	5	114.390	147.566
	2. Altıay	1	110	552	7	126.295	135.562
	Yıllık	136	183	882	12	240.685	283.128

Kaynak: Kayseri Serbest Bölgesi Bölge Müdürlüğü Arşivi (02.02.2011)

Sanayi sektörüne baktığımızda bölgenin ithalatı ele alınan döneme kadar artarak devam ederken, 2009 yılında 2008 yılına göre %46.5 oranında azalmıştır. Ancak 2010 yılında bölgenin ithalatı bir önceki yıla göre tekrar artmaya (%36.8 artış) başlamıştır. Bu artış ve azalışlar dönemler itibariyle de görülmektedir. İhracat rakamları ise yıllara göre dalgalı bir seyir izlerken, 2008 yılından 2009 yılına %28.2 oranında gerileme göstermiştir. 2010 yılında ise tekrar artışa geçmiş ve %7 artmıştır. Sanayi sektöründe kriz bölgenin hem ihracatını hem de ithalatını düşürmüştür.

Kayseri Serbest Bölgesinde Ticaret Hacminin Mal Gruplarına Göre Dağılımı

Küresel finansal krizin serbest bölgenin ticaret hacminin mal gruplarına göre dağılımını nasıl etkilediğini Tablo 7'de görebiliriz. Tablo 7'ye göre yatırım malları ithalatı 2005-2010 yılları arasında dalgalı bir seyir izlerken, yatırım

malları ihracatı 2010 yılına kadar artmaktadır. 2009 yılında ithalat azalırken ihracat artmaya devam etmiştir. Ancak 2010 yılında bölgenin ithalatı her iki dönemde de artmıştır. İhracat ise ilk altı ayda yükselirken ikinci altı ayda düşmüştür. Toplamda 2010 yılında ithalatta artış gerçekleşirken ihracatta bir önceki yıla göre düşüş yaşanmıştır.

Bölgenin hem ara malı ithalatı, hem de aramalı ihracatı kriz dönemine kadar artarak devam etmiştir. Ancak krizin etkili olduğu dönemde hem ithalat (%49.3) hem de ihracat (% 40.3) rakamları düşüş göstermiştir. 2010 yılında ise her iki dönemde de aramalı ithalatı ve ihracatı tekrar artmıştır.

Tablo 7: Ticaret Hacminin Mal Gruplarına Göre Dağılımı (Bin Dolar)

Yıllar	Dönemler	Yatırım Malları		Ara Mallar		Tüketim Malları		Toplam	
		Bölge İth.	Bölge İhr.	Bölge İth.	Bölge İhr.	Bölge İth.	Bölge İhr.	Bölge İth.	Bölge İhr.
2005	1.	4.125	6.420	70.199	74.823	4.477	7.416	78.802	88.521
	2.	6.183	8.347	80.769	87.057	60.042	7.544	92.893	102.188
	Yıllık	10.308	14.767	150.968	161.880	10.519	14.960	171.695	190.709
2006	1.	2.900	7.715	73.866	79.161	5.229	7.356	82.095	94.232
	2.	6.205	8.957	149.197	149.654	9.353	20.546	164.656	179.158
	Yıllık	9.105	16.672	223.063	228.815	14.582	27.902	246.751	273.390
2007	1.	6.664	11.489	130.119	128.332	11.103	29.155	147.887	168.978
	2.	3.778	6.090	137.669	140.332	11.021	31.151	152.469	177.572
	Yıllık	10.442	17.579	267.788	268.664	22.124	60.306	300.356	346.550
2008	1.	2.664	10.650	156.446	136.760	9.901	35.400	169.012	182.766
	2.	6.077	14.195	151.307	139.334	7.507	32.703	164.892	186.277
	Yıllık	8.741	24.845	307.753	276.094	17.408	68.103	333.904	369.043
2009	1.	4.113	14.972	65.276	86.095	4.836	27.321	74.225	128.389
	2.	4.487	17.587	90.639	78.623	8.312	40.136	103.437	136.345
	Yıllık	8.600	32.559	155.915	164.718	13.147	67.457	177.662	264.734
2010	1.	4.826	17.493	103.163	97.398	6.865	32.444	114.855	147.645
	2.	4.683	8.326	114.565	86.599	7.601	41.063	126.849	135.679
	Yıllık	9.509	25.819	217.728	183.997	14.466	73.507	241.704	283.324

Kaynak: Kayseri Serbest Bölgesi Bölge Müdürlüğü Arşivi (02.02.2011)

Tüketim malları ithalatı başlangıçta artarken krizin etkili olduğu 2008 ve 2009 yıllarında sırasıyla %21.3 ve %24.4 oranında düşüş göstermiştir. İhracat ise artmaya devam etmiş, kriz döneminde sadece %0.9 oranında düşüş göstermiştir. 2010 yılında ise tüketim malları ithalatı ve ihracatı bir önceki yıla göre artış göstermiştir.

Kayseri Serbest Bölgesinde Ticaret Hacminin Ülke Gruplarına Göre Dağılımı

Küresel finansal krizin Kayseri SB'si üzerindeki etkilerinin incelenmesi için ele aldığımız son tablo, ticaret hacminin ülke gruplarına² göre dağılımını gösteren Tablo 8'dir. Bu tabloda krizin SB'nin ülke grupları ile olan ticaret hacmini ne yönde değiştirdiği ele alınacaktır.

Tablo 8'e göre; Kayseri SB'nin en fazla ticari ilişki içerisinde olduğu ülke kriz dönemi de dahil Türkiye'dir. Her yıl ticaret hacminin yaklaşık %50'si Türkiye ile gerçekleştirilmektedir. Kriz döneminde bölgenin Türkiye ile olan ticaret hacmi %34.3 oranında azalmıştır. Bu düşüşle birlikte Türkiye ile olan ticarete ihracat oranlarının düştüğü, ithalat oranlarının ise yükseldiği gözlenmektedir⁴. 2010'da bölgenin Türkiye ile olan ticareti bir önceki yıla göre %15 oranında artmıştır.

Bölgenin en fazla ticari ilişki içerisinde olduğu ülke gruplarından ikincisi ise kriz dönemine kadar eski Sovyetler Birliği (SSCB) ülkeleridir. Kriz dönemine kadar ticaret hacmi artarak devam ederken kriz döneminde %54.8 oranında düşüş göstermiştir. Bu dönemde üçüncü sıraya gerileyen eski SSCB ülkeleri ile olan ticaret, krizin etkilerinin azalmaya başlamasıyla birlikte 2010 yılında tekrar artmıştır. Bölgenin eski SSCB ülkeleri ile olan ticareti ithalat ağırlıklıdır ve öyle devam etmektedir.

Tablo 8 : Ticaret Hacminin Ülke Gruplarına Göre Dağılımı

Yıllar	Dönemler	OECD Ülkeleri	Diğer Avrupa Ülkeleri	Türk Cumhuriyetleri	Eski SSCB Ülkeleri	İslam Ülkeleri	Türkiye	Diğer Ülkeler	Toplam
2005	1. Altay	23.593	312	7.455	29.804	7.725	91.716	6.716	167.323
	2. Altay	27.560	1.340	4.847	25.234	19.625	104.360	12.116	195.082
	Yıllık	51.153	1.652	12.302	55.038	27.350	196.076	18.832	362.405
2006	1. Altay	21.751	1.026	10.628	36.333	9.072	89.837	7.678	176.328
	2. Altay	48.455	2.427	9.318	74.138	15.693	173.829	19.854	343.813
	Yıllık	70.206	3.453	19.946	110.471	24.765	263.666	27.532	520.141
2007	1. Altay	55.523	5.823	12.206	53.285	17.544	155.359	17.122	316.865
	2. Altay	50.728	1.208	9.487	65.245	21.624	158.297	23.652	330.041
	Yıllık	106.251	7.031	21.693	118.530	39.168	313.656	40.774	646.906
2008	1. Altay	62.062	3.273	1.446	79.852	19.104	167.136	18.903	351.779
	2. Altay	64.762	1.605	630	75.529	25.997	159.348	23.297	351.168
	Yıllık	126.824	4.878	2.076	155.381	45.101	326.484	42.200	702.947
2009	1. Altay	44.697	2.024	208	29.781	19.626	102.737	3.537	202.614
	2. Altay	63.239	2.498	123	40.353	12.582	111.660	8.929	239.783
	Yıllık	107.936	4.522	331	70.134	32.208	214.397	12.466	442.397
2010	1. Altay	55.713	4.135	276	57.686	12.033	125.381	7.274	262.500
	2. Altay	57.953	2.743	218	53.617	17.252	123.285	7.459	262.528

³ Tablo 9'u oluşturan ülke grupları EK-1'den görülebilir.

⁴ Ayrıntılar Ek-2'den görülebilir.

	<i>Yıllık</i>	<i>113.666</i>	<i>6.878</i>	<i>494</i>	<i>111.303</i>	<i>29.285</i>	<i>248.666</i>	<i>14.733</i>	<i>525.028</i>

Kaynak: Kayseri Serbest Bölgesi Bölge Müdürlüğü Arşivi (02.02.2011)

OECD ülkeleri bölgenin en fazla ticaret ilişkisi içinde olduğu ülkeler içerisinde kriz dönemine kadar üçüncü sıradadır. Bölgenin OECD ülkeleri ile olan ticari ilişkisi ihracat ağırlıklıdır ve kriz döneminde ticaret hacmi %14.8 oranında düşüş göstermiştir. 2010 yılı verilerine göre bölgenin OECD ülkeleri ile olan ticaret hacmi tekrar genişlemiş, ancak ithalat ağırlıklı olarak gerçekleşmiştir.

İslam ülkeleri ve diğer ülkeler grubu bölgenin en fazla ticari ilişki içerisinde olduğu ülkeler arasında dördüncü ve beşinci sıraları paylaşmaktadırlar. Ancak son yıllarda bölgenin İslam ülkeleri ile olan ticareti artmış ve diğer ülkeler grubunu geçmiştir. Kriz, diğer gruplarda olduğu gibi bu iki grupta da ticaret hacmini düşürücü etki yapmıştır. Ancak ticaret hacmi düşerken İslam ülkeleri grubunda ihracat ağırlığını korumuş, diğer ülkeler grubunda kriz döneminde ithalat ihracatı geçmiştir. 2010 yılı verilerine göre diğer ülkeler grubu ile olan ticaret hacmi artarken, İslam ülkeleri ile olan ticaret hacmi yıllık bazda düşmeye devam etmiştir.

Bölgenin ticaretinde Türk Cumhuriyetleri ve Diğer Avrupa Ülkeleri altı ve yedinci sırayı alırken, kriz döneminde Türk Cumhuriyetleri ile olan ticaret azalmış ve son sırayı almıştır. Kriz, Türk Cumhuriyetleri ile olan ticarete ithalatın durmasına neden olmuş, ihracatı artırmıştır. Diğer Avrupa Ülkeleri ile olan ticarete ise ihracat artmaya devam ederken, ithalat azalmıştır. 2010 yılında ise her iki grupta da ticaret hacminin arttığı görülmektedir.

Özetle Tablo 8, krizin Kayseri SB'nin ağırlıklı olarak ticaret yaptığı ülke gruplarıyla (Türkiye, Eski SSCB ülkeleri, OECD ülkeleri) olan ticaretini düşürdüğünü, ancak ticaretin yönünde önemli değişiklikler yaratmadığını, Türkiye, eski SSCB ülkeleri, ve Diğer Avrupa Ülkeleri grubunda ticarete ithalatın ağırlık kazanarak gelişmeye devam ettiğini göstermektedir.

SONUÇ

Dünyada gelişim ve değişimin çok hızlı olması, küreselleşme ve liberalizasyon hareketlerini de hızlandırmıştır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde küreselleşme ve liberalizasyon eğilimleri, 1970'li yıllardan itibaren ülkelerin makroekonomik yapılarının bozulmasına ve finansal piyasaların daha kırılgan hale gelmesine neden olmuştur.

Ekonomik anlamda küreselleşmenin en büyük etkisi finansal ve mali piyasalarda görülmüş, bu piyasalar kontrolsüz bir şekilde büyümüş ve liberalleşmiştir. Bununla beraber rekabet artmış, özellikle bankalar ve diğer finans kuruluşları, karlarını artırmak için risk oranına bakmadan faaliyet

alanlarını genişletmişlerdir. Finansal sistemin özellikle 1990'lardan sonra bu kadar liberalleşmesi ve büyümesi sık sık ekonomik krizlerin yaşanmasına neden olmuştur. 2007-2008 küresel ekonomik krizi de, küreselleşme ve aşırı liberalizasyonun sonucu olarak, öncelikle ABD'de konut piyasasında yaşanan ve sonrasında tüm dünyayı etkisi altına alan finansal kaynaklı bir krizdir. Uzmanlar bu krizin 1929'dan sonra dünyada yaşanan en büyük ekonomik kriz olduğu konusunda hemfikirdirler. Kriz kısa sürede etki alanını genişletmiş, birçok firma ve bankanın batmasına ve bir kısmının da devletleştirilmesine neden olurken, bazı ülkelerin de iflasın eşiğine gelmesine neden olmuştur.

Kriz tüm dünya ülkelerini derinden etkilemiştir. En az etkilenecek ülkeler arasında gösterilen ülkemiz bile 2008 yılı son çeyreğinde en fazla etkilenen ilk beş ülke arasına girmiştir. Ülkemizde yatırım ve ihracatı artırarak kalkınmayı sağlamak amacıyla kurulan SB'lerde bu krizden çeşitli şekilde etkilenmişlerdir.

Temel konusunu 2007-2008 küresel ekonomik krizinin Kayseri SB'si üzerindeki etkilerinin oluşturduğu bu araştırmada, Kayseri SB'ye ait çeşitli istatistikî veriler, yıllar itibariyle altışar aylık dönemlere ayrılarak oluşturulan tablolardan, karşılaştırmalı olarak ele alınıp değerlendirilmiştir. Buna göre küresel finansal kriz;

- Kayseri SB'deki firmaların %5'in faaliyetlerine son vermesine neden olmuş, ancak etkilerin hafiflemesiyle birlikte firma sayısı tekrar eski seviyesine ulaşmıştır.
- SB'de firmalar ağırlıklı olarak Üretim ve Alım-Satım faaliyetleri ile işteğal etmektedirler. Kriz, bölgede üretim faaliyetinde bulunan beş firmanın, alım-satım faaliyetinde bulunan iki firmanın faaliyet ruhsatlarını iptal etmelerine neden olmuştur.
- Bölgede krizin en fazla etkilediği konulardan birisi istihdamdır. Bölgede istihdam krizin etkisiyle %20 oranında düşmüştür.
- Kayseri SB'nin ticaret hacmi her yıl artarken kriz döneminde %37 oranında azalmıştır. Krizin en fazla etkilediği konulardan biriside ticaret hacmidir.
- Kriz bölgenin ticaret hacminde sektörel bazda da etkili olmuştur. Özellikle ticaret hacmi içinde önemli paya sahip olan sanayi sektöründe ticaret %35.5 oranında düşüşe neden olmuştur. Bu sektörde kriz ithalatı %46.4, ihracatı ise %24.1 oranında düşürmüştür.
- Kriz bölgenin yatırım malları ihracatını artırırken, ara malı ithalat (40.3) ve ihracatını (49.3) düşürmüştür.

- Tüketim malları ithalatı başlangıçta artarken kriz döneminde 2008 ve 2009 yıllarında sırasıyla %21.3 ve %24.4 oranlarında düşüş göstermiştir. İhracat ise artarak devam etmiş, kriz döneminde %0.9 oranında düşüş göstermiştir.
- Kriz, Kayseri SB'nin ağırlıklı olarak ticaret yaptığı ülke gruplarıyla (Türkiye, Eski SSCB ülkeleri, OECD ülkeleri) olan ticaretini düşürmüştür. Ancak ticaretin yönünde önemli değişiklikler yaratmamıştır. Türkiye, eski SSCB ülkeleri, diğer Avrupa ülkeleri ve Diğer ülkeler grubunda ticaretin ithalat ağırlıklı olarak gelişmesine neden olmuştur.
- 2008, 2009 ve 2010 yılı verileri (her iki dönem için de) birlikte değerlendirildiğinde, krizin etkilerinin hafıfladığı ve kriz öncesi duruma doğru gidişin olduğu söylenebilir.

KAYNAKLAR

- Akbıyık, Nihat ve KOÇ, Muzaffer (2010), "Küresel Krizler ve Sosyal Politikalara Etkileri", Turgut Özal Uluslar arası Ekonomi ve Siyaset Kongresi-I, **Küresel Krizler ve Ekonomik Yönetişim**, 15-16 Nisan 2010, Malatya
- Akmeşe, Halil ve Çetin, HÜSEYİN (2009), "2008 Dünya Ekonomik Krizinin Türkiye Ekonomisi ve Türk-Azeri Ekonomik İlişkileri Üzerindeki Etkileri", **Journal of Azerbaijani Studies**, Volüm:11, Numbers:1-4, ss.105-117 <http://jas-khazar.org> Erişim Tarihi: 10.05.2010
- Aktan, Coşkun Can ve ŞEN, Hüseyin (2001), "Ekonomik Kriz: Nedenler Ve Çözüm Önerileri", **Yeni Türkiye Dergisi Ekonomik Kriz Özel Sayısı**, Yıl: 7, Kasım-Aralık:2001, Cilt:2, Sayı: 42, ss.1225-1233,
- Batirel, Ömer Faruk (2008), "Global Ekonomik Kriz Ve Türk Kamu Maliyesi", **İstanbul Ticaret Üniversitesi sosyal Bilimler Dergisi**, Yıl:7, Sayı:13, Bahar, ss.1-9.
- Bordo, Michael D. (2008), "An Historical Perspective on the Crisis of 2007-2008", **NBER Working Papers Series**, Working Paper 14569, National Bureau of Economic Research, December 2008
<http://www.nber.org/papers/w14569.pdf> Erişim Tarihi: 21.02.2011
- Cecchetti, Stephen G.(2008), "Monetary Policy and the Financial Crisis of 2007-2008", **Centrefor Economic Policy Research**, Policy Insight, No:21, April 2008
<http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/apcity/unpan033509.pdf>
Erişim Tarihi:21.02.2011

- Devecioğlu, Sebahattin (2009), “Küresel Ekonomik Krizin Futboldaki Görünümü”, <http://www.fesam.org> Erişim Tarihi: 15.05.2010
- Dinçer, Ömer; (1998), **Stratejik Yönetim Ve İşletme Politikası**, Beta Yayınları, Yayın No:659, 5. Baskı, İstanbul, 552s.
- DTM (2010), <http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/index.cfm?>, Erişim Tarihi:25.07.2010
- DTM (2011), <http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/index.cfm?>, Erişim Tarihi:21.02.2011
- Dura, Cihan (2009), “Ekonomik Kriz Nedir, Özellikleri Nelerdir, Nasıl gelişir?”, <http://www.turansam.org/makale.php?id=226> Erişim Tarihi: 12.03.2010
- Foster, John Bellamy (2008), **Kapitalizmin Malileşmesi ve Kriz**, Çeviren: Çiğdem ÇİDAMLI, Kalkedon Yayınları, İstanbul.
- Kayser AŞ (2010), <http://www.kayser.com.tr/> Erişim Tarihi: 15.07.2010
- Kayseri Serbest Bölgesi (2011), Kayseri Serbest Bölgesi Arşivi
- Mishkin, Frederic S. (1996), “Lessons From the Assian Crisis”, **NBER Working Papers Series**, Working Paper 7102, National Bureau of Economic Research, April 1999 Erişim Tarihi:20.02.2011
http://www.nber.org/papers/w7102.pdf?new_window=1
- Özkan, F. Gülçin (2010), “Küresel Mali Kriz: Makroekonomik Bir Yaklaşım”, York Üniversitesi, Ekonomi Bölümü, YORK, YO10 5DD, İngiltere
http://www.york.ac.uk/depts/econ/documents/misc/financial_crisis_macroeconomic_explanation.pdf Erişim Tarihi:04.03.2010
- Ramazanoğlu, Geybulla; Acar, Atilla - Eyniyev, Tahir (2009), “Dünya Ekonomik Krizi Döneminde Devlet Uygulamalarının Ve Ekonomik Entegrasyonların Önemi”, **Journal of Azerbaijani Studies**, Volüm:11, Numbers:1-4, ss.137-146 <http://jas-khazar.org> Erişim Tarihi: 10.05.2010
- Selçuk, Bora ve YILMAZ, Naci (2008), “Küresel Finansal Sistemde Değişim ve Türkiye’ye Etkileri”,Küresel Dalgalanmalar Ve Finans sektörüne Yansımaları, **Uluslararası Finans Sempozyumu 2008**, 19 Aralık 2008, Marmara Üniversitesi Bankacılık Ve Sigortacılık Yüksekokulu <http://bsy.marmara.edu.tr/Konferanslar/2008/33.pdf>, Erişim Tarihi: 02.04.2010
- Selek, Duygu - Çelik, Fatih - Işık Maden, Selen (20096), “2008 Küresel Krizinin İhracat Yapan Firmalar Üzerine Etkisi: Isparta Örneği”,

Süleyman Demirel Üniversitesi Uluslar arası Davraz Kongresi, 24-27 Eylül 2009, Isparta, Küresel Diyalog, Bildiriler, ss590-599

Stiglitz, E. Joseph (2002), **Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı**, Çeviren: Arzu Taşçıoğlu ve Deniz Vural, Plan B Yayınları, 2004, 2. Basım, İstanbul, ss:298

Şimşek, Hayal Ayça (2008), “Küreselleşme Sürecinde Finansal Krizler Ve Maliye Politikaları: Teorik Bir Değerlendirme”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt:13, Sayı:1, ss.183-208

Tepav (Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı) (2008), “2007-2008 Küresel Finans Krizi Ve Türkiye: Etkiler Ve Öneriler”, **Politika Notu**, PN-ES-2008-842, <http://tepav.org.tr> Erişim Tarihi: 17.05.2010

TÜİK (2010), <http://tüik.gov.tr> Erişim Tarihi: 20.07.2010

Uzay, Nasfet ve TIRAŞ, H. Hayrettin (2009), “Serbest Bölgelerin Ekonomik Etkileri: Kayseri Serbest Bölgesi İçin Bir Uygulama”, **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı:26, Yıl:2009/1, ss.247-277

Yıldırım, Süreyya (2010), “2008 Yılı Küresel Ekonomik Krizin Dünya ve Türkiye Ekonomisine Etkileri”, **KMU Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi** 12 (18)

<http://iibfdergi.kmu.edu.tr/userfiles/file/haziran2010/69-83.pdf>, Erişim Tarihi: 20.03.2011

EK-1**ÜLKE GRUPLARI**

Grup	Ü.	Adı
1	00	OECD
1.A	00	*AB ÜLKELERİ
1.A.0	4	ALMANYA
1.A.0	38	AVUSTURYA
1.A.0	2	BELÇİKA
1.A.0	1	FRANSA
1.A.0	3	HOLLANDA
1.A.0	6	İNGİLTERE
1.A.0	11	İSPANYA
1.A.0	5	İTALYA
1.A.0	8	DANİMARKA
1.A.1	32	FİNLANDİYA
1.A.1	7	İRLANDA
1.A.1	30	İSVEÇ
1.A.1	10	PORTEKİZ
1.A.1	9	YUNANİSTAN
1.B	00	*DİĞER OECD
1.B.0	40	A.B.D.
1.B.0	62	ÇEK CUM.
1.B.0	36	İSVİÇRE
1.B.0	72	GÜNEY KORE
1.B.0	73	JAPONYA
1.B.0	40	KANADA
1.B.0	28	NORVEÇ
1.B.0	60	POLONYA
1.B.0	80	AVUSTURALYA
1.B.1	24	İZLANDA
1.B.1	64	MACARİSTAN
1.B.1	41	MEKSİKA
1.B.1	80	YENİ ZELANDA
2	00	DİĞER AV.
2.A	68	BULGARİSTAN
2.B	66	ROMANYA
2.C	0	SİRBİSTAN
2.G	00	*DİĞERLERİ
2.G.0	96	MAKEDONYA
2.G.0	46	MALTA
2.G.0	63	SLOVAK CUM.
2.G.0	91	SLOVENYA
2.G.0	92	HRİVATİSTAN
2.G.0	94	YUGOSLAVYA
2.G.0	0	İSKOÇYA
2.G.0	54	LETONYA
2.G.0	00	DİĞER
2.G.0	25	KOSOVA
2.G.0	15	LİEHTENSTEİN
2.G.0	53	ESTONYA
2.G.0	21	KANARYA
2.G.0	44	CEBELİ TARİK
3	00	*TÜRK CUMHURİY.
3.A	78	AZERBAJCAN
3.B	79	KAZAKİSTAN
3.C	83	KIRGIZİSTAN
3.D	60	K.K.T.C.
3.E	81	ÖZBEKİSTAN
3.F	80	TÜRKMENİSTAN
3.G	84	ÇEÇENİSTAN
4	00	ESKİ SSCB ÜLKEL.
4.A	76	GÜRCİSTAN

4.B	75	RUSYA FED.
4.C	72	UKRAYNA
4.K	00	DİĞERLERİ
4.K.0	73	BEYAZ RUSYA
4.K.0	77	ERMENİSTAN
4.K.0	55	LİTVANYA
4.K.0	?	DİĞER
4.K.0	74	MOLDOVA
5	00	*İSLAM ÜLKELERİ
5.A	64	BİR.ARAP
5.B	70	ENDONEZYA
5.C	20	FAS
5.D	61	İRAK
5.E	61	İRAN
5.F	63	KUVEYT
5.G	70	MALEZYA
5.H	22	MISIR
5.I	66	PAKİSTAN
5.J	60	SURİYE
5.K	63	SUUDİ
5.L	82	TACİKİSTAN
5.M	21	TUNUS
5.N	62	ÜRDÜN
5.Z	00	DİĞERLERİ
5.Z.0	26	ABU DABİ
5.Z.0	70	ARNAVUTLUK
5.Z.0	93	BOSNA HERSEK
5.Z.0	20	CEZAYİR
5.Z.0	64	KATAR
5.Z.0	21	LİBYA
5.Z.0	28	NİJERYA
5.Z.0	22	SUDAN
5.Z.0	64	UMMAN
5.Z.1	65	YEMEN
5.Z.1	60	LÜBNAN
5.Z.1	64	DUBAİ (YEDİ
5.Z.1	64	BAHREYN
5.Z.1	66	BANGLADEŞ
5.Z.1	66	AFGANİSTAN
5.Z.9	H	?????
5.Z.9	33	CİBUTİ
5.Z.9	37	MAURİTİUS
5.Z.9	62	FİLİSTİN
5.Z.9	62	SEYŞEL
6	00	DİĞER
6.A	72	ÇİN HALK CUM.
6.B	74	HONG-KONG
6.C	66	HİNDİSTAN
6.D	62	İSRAİL
6.E	70	SİNGAPUR
6.F	73	TAYVAN
6.V	00	*DİĞERLERİ
6.V.0	52	ARJANTİN
6.V.0	50	BREZİLYA
6.V.0	39	GÜNEY AFRİKA
6.V.0	68	TAYLAND
6.V.0	48	KOLOMBİYA
6.V.0	69	VIETNAM
6.V.0	70	FİLİPİNLER
6.V.0	27	FİLDİŞİ
6.V.1	22	MORİTANYA
6.V.1	é	MONAKO
6.V.1	26	LİBERYA
6.V.1	60	G.KİBRİS RUM

6.V.1	44	PANAMA
6.V.1	66	SRİLANKA
6.V.1	27	GANA
6.V.1	30	KAMERUN
6.V.1	49	EKVATOR
6.V.1	éé	DİĞER
6.V.1	23	MALİ
6.V.1	24	SENEGAL
6.V.1	25	GAMBİA
6.V.1	26	GİNE
6.V.1	31	GABON
6.V.1	31	KONGO
6.V.1	34	KENYA
6.V.1	35	TANZANYA
6.V.1	37	MADAGASKAR
6.V.1	37	UGANDA
6.V.1	41	GUATEMALA
6.V.1	46	İNGİLİZ VİRJİN
6.V.1	45	DOMİNİK CUM.
6.V.1	42	EL SALVADOR
6.V.1	42	HAİTİ
6.V.1	43	KOSTARİKA
6.V.1	44	KÜBA
6.V.1	46	JAMAİKA
6.V.1	48	VENEZUELLA
6.V.1	éé	PORTO RİKO
6.V.1	51	ŞİLİ
6.V.1	66	MALDİV
6.V.1	67	NEPAL
6.V.1	26	ANGOLA
6.V.1	23	SURİNAM
6.V.2	22	MOZAMBIK
6.Y	99	GÜMRÜK H.DİŞİ
6.Z	:	DİĞER SERBEST
6.Z.A	::	DİĞER SERBEST
6.Z.A	96	İSTANBUL AHL
6.Z.A	96	TRAKYA
6.Z.A	97	AVRUPA
6.Z.A	96	EGE SER.BÖL.
6.Z.A	97	MENEMEN
6.Z.A	98	DENİZLİ
6.Z.A	98	BURSA SER.BÖL.
6.Z.A	96	ANTALYA
6.Z.A	97	KAYSERİ
6.Z.A	96	MERSİN
6.Z.A	97	ADANA
6.Z.A	97	GAZİANTEP
6.Z.A	96	MARDİN
6.Z.A	??	DOĞU ANADOLU
6.Z.A	97	RİZE SER.BÖL.
6.Z.A	96	TRABZON
6.Z.A	97	SAMSUN
6.Z.A	96	İST.DERİ
7	36	TÜRKİYE

Yıllar	Dönemler	OECD Ülkeleri		Diğer Avrupa Ülkeleri		Türk Cumhuriyetleri		Ekli SSCB Ülkeleri		İslam Ülkeleri		Türkiye		Diğer Ülkeler		Toplam							
		İhraçat	İthalat	İhraçat	İthalat	İhraçat	İthalat	İhraçat	İthalat	İhraçat	İthalat	İhraçat	İthalat	İhraçat	İthalat								
2005	1.Altay	4.183	19.410	23.593	11	301	312	220	7.235	7.455	110	29.694	29.804	6.067	1.657	7.725	76.574	15.142	91.716	1.354	5.361	6.716	167.323
	2.Altay	6.122	21.437	27.560	141	1.199	1.340	394	4.452	4.847	225	23.008	25.234	10.918	8.707	19.625	82.302	22.058	104.360	2.085	10.032	12.116	195.082
	Yıllık	10.305	40.847	51.153	152	1.500	1.652	614	11.687	12.302	335	54.702	55.038	16.985	10.364	27.350	158.876	37.200	196.076	3.439	15.398	18.832	362.405
2006	1.Altay	8.818	12.933	21.751	678	347	1.026	206	10.421	10.628	577	35.756	36.333	6.742	2.329	9.072	74.781	15.055	89.837	2.427	5.250	7.678	176.328
	2.Altay	30.425	18.031	48.455	1.221	1.207	2.427	349	8.969	9.318	123	74.014	74.138	11.672	4.021	15.693	128.274	45.607	173.829	7.095	12.760	19.854	343.813
	Yıllık	39.241	30.964	70.206	1.899	1.554	3.453	555	19.390	19.946	700	109.770	110.471	6.350	24.765	203.035	203.035	60.662	263.666	9.522	18.010	27.532	520.141
2007	1.Altay	33.543	21.980	55.523	1.711	4.112	5.823	1.071	11.135	12.206	289	52.996	53.285	14.721	2.822	17.544	114.125	41.237	155.359	3.515	13.607	17.122	316.865
	2.Altay	28.356	22.372	50.728	1.158	50	1.208	239	9.248	9.487	220	64.824	65.245	19.117	2.507	21.624	125.519	32.737	158.297	2.919	20.733	23.652	330.041
	Yıllık	61.899	44.352	106.251	2.869	4.162	7.031	1.310	20.382	21.693	509	117.820	118.530	33.838	5.329	39.168	239.644	73.970	313.656	6.434	34.340	40.774	646.906
2008	1.Altay	39.182	22.879	62.062	986	2.287	3.273	733	712	1.446	789	79.062	79.852	14.040	5.064	19.104	122.887	44.249	167.136	4.292	14.611	18.903	351.779
	2.Altay	36.679	25.084	64.762	1.260	345	1.605	546	84	630	1.555	73.975	75.529	22.353	3.643	25.997	113.175	46.173	159.348	7.564	15.732	23.297	351.168
	Yıllık	78.861	47.963	126.824	2.246	2.632	4.878	1.279	796	2.076	2.344	153.037	155.381	36.393	8.707	45.101	236.062	90.422	326.484	11.856	30.348	42.200	702.947
2009	1.Altay	37.241	7.456	44.697	1.933	91	2.024	208	-	208	1.169	28.611	29.781	18.016	1.610	19.626	68.899	33.837	102.737	920	2.616	3.537	202.614
	2.Altay	52.898	10.340	63.239	2.373	125	2.498	123	-	123	944	34.410	40.353	10.962	1.619	12.582	65.309	46.752	111.660	3.736	5.193	8.929	239.783
	Yıllık	90.139	17.796	107.936	4.306	216	4.522	331	-	331	2.113	68.021	70.134	28.978	3.229	32.208	134.208	80.589	214.397	4.656	7.809	12.466	442.397
2010	1.Altay	45.878	9.835	55.713	3.166	968	4.135	276	-	276	2.081	55.604	57.686	11.736	297	12.033	82.013	43.368	125.381	2.491	4.782	7.274	262.500
	2.Altay	48.044	9.909	57.953	2.490	254	2.743	182	36	218	1.859	51.750	53.617	16.803	448	17.252	65.354	57.931	123.285	948	6.511	7.459	262.528
	Yıllık	93.922	19.744	113.666	5.656	1.222	6.878	458	36	494	3.940	107.362	111.303	28.539	745	29.285	147.367	101.299	248.666	3.439	11.293	14.733	525.028

EK-2: Ticaret Hacminin Ülke Gruplarına Göre Dağılım

Sınıf Öğretmenlerinin Öğretme- Öğrenme Sürecinde Bilgisayar Kullanımına İlişkin Tutumları

Mehmet TEKEREK

Dr, KSÜ, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Bölümü

Gülşen SERT

Bilişim Teknolojileri Öğretmeni

Öz: Teknoloji günümüzde günlük yaşamın her alanına girmiş durumdadır. Teknolojik uygulamaların en yaygın kullanıldığı alanlardan biri de eğitimidir. Araştırmalara göre öğretimde bilgisayar kullanımı eğitim durumlarını olumlu yönde etkilemektedir. Bu çalışmada sınıf öğretmenlerinin bilgisayar kullanma durumları, bilgisayarın rolü ve bilgisayarın öğretimde kullanımı ile ilgili görüşleri belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışma öğretmenlerin bilgisayarları öğretme-öğrenme sürecinde kullanımıyla ilgili görüşlerini ortaya koymaya yönelik betimsel bir araştırmadır. Araştırmanın çalışma grubu 141 öğretmenden oluşmaktadır. Veri toplama aracı olarak Seferoğlu (2008) tarafından geliştirilen “Bilgisayar Kullanımına Yönelik Öğretmen Davranışları”, tutum ölçeği kullanılmıştır. Araştırma sonucunda öğretmenlerin cinsiyet, yaş ve mesleki kıdemlerine göre bilgisayarı öğretme-öğrenme sürecinde kullanım düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki görülmemiştir. Öğretmenlerin okuttukları sınıflara göre bilgisayarı öğretme-öğrenme sürecinde kullanım düzeyleri dördüncü sınıflı okutan öğretmenler ve üçüncü sınıflı okutan öğretmenler arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmıştır ve bu ilişkinin dördüncü sınıflı okutan öğretmenler lehine olduğu bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Bilgisayara Yönelik Tutum, Eğitim Teknolojileri, Bilgisayar Kullanımı

Computer Using Attitudes of Primary School Teachers in Learning-Teaching Process

Abstract: Today, the technology has been introduced into every field of daily life. Education is seen as one of the most common applications of technology. According to researches computer using affects education in positively. In this study, it was determined the situation of using

computers, the role of computers and the opinions about the using of computers in education of primary school teachers. This is a descriptive study about the teachers' views on using computers on teaching- learning process. The study group consists of 141 teachers, quinted attitude scale "Teacher Attitudes about using computer" was used as a collector data. According to results there is no significant relationship between teachers' age, sex and the levels of using computers appropriate with their seniority, in teaching- learning process. Teachers' computer use levels in the process of teaching-learning with respect to grade, there is a significant relationship between the teachers who teach 4th grade and who teach 3rd grade and this relationship was found to be in favor of teachers who teach 4th grade.

Key words: Computer Attitudes, Educational Technology, Computer Using

GİRİŞ

Öğretimin gün geçtikçe karmaşıklaşması, gelişmeyle birlikte öğrenilecek bilgilerin artması, nitelikli ve çağdaş eğitim amacıyla, bilgisayarların eğitimde araç olarak kullanılmasını zorunlu kılmaktadır. Eğitimde en gelişmiş teknolojinin kullanımı, hem eğitimin çağın gereklerine uygun olarak yürütülmesini, hem de eğitimden amacına uygun en yüksek verimin alınmasını sağlayacaktır (Bilgisayar 1987: 71; Akt: Arslan, 2003: 1). Günümüzde eğitimin her safhasında kara tahtadan kitaba, projeksiyon cihazından bilgisayara birçok teknoloji kullanılmaktadır. Tarihte de görüldüğü gibi her yeni teknolojinin sınıflara bir başka deyişle eğitim hayatına girmesinde bazı sorunlar yaşanıyor. Öncelikle yeni teknolojiler öğretmenlere ek yükler getiriyor (Çetin, 2004: 2). Eğitim alanında teknoloji kullanımı genellikle araç boyutunda değerlendirilmiş ve uzun yıllar bu anlayış nedeniyle öğretimsel organizasyon ve içerik ikinci plana itilmiştir (Kazu, 2008: 16). Eğitimin sürekliliğini sağlamada, bilgi teknolojilerinin ürünü olan bilgisayarlar ve internet, vazgeçilemeyecek yardımcı araçlar olacaktır. Bu araçların kullanılması eğitimin sürekliliğini sağlarken, pedagojik açıdan da yeni bir eğitim sisteminin doğmasına sebep olmaktadır (Süral, 2008: 34).

Teknolojinin eğitimde kullanılmasıyla ilgili çalışmalar yapan Uluslar arası Eğitimde Teknoloji Birliği'ne (ISTE) göre öğretmen standartları, teknoloji okuryazarı olmayı, derslerinde teknolojiyi kullanabilmeyi, öğrencilerini teknolojiyi kullanmaya yöneltebilmeyi, öğrenme çevresini öğrencilerin teknolojiyi kullanabilecekleri biçimde düzenleyebilmeyi, meslektaşları ile internet üzerinden iş birliği yapabilmeyi kapsamaktadır (ISTE, 2000; Akt: Seferoğlu, 2008:2). Eğitim teknolojileri ve öğretim teknikleri konusundaki hızlı değişimler de öğretmenlere sürekli yeni bilgi ve beceri kazandırılması gereken alanlardan biridir (Akpınar, 2003: 93). Toplumsal değişme ve gelişmeleri hem

başlatan hem de yönlendiren bir kurum olarak eğitim kurumları teknolojik gelişmeleri izlemek, bu teknolojileri kullanmak ve teknolojilerin kullanımını öğretmek zorundadırlar (Seferoğlu, 2009: 5).

Bilişim teknolojileri destekli öğretim için hem öğretmenlerin hem de öğrencilerin bazı özel bilgi ve becerilere sahip olması gerekli. Her ne kadar piyasadaki yazılımlar en az seviyede bilgi birikimi gerektirse de yüksek verim elde etmek için belli bir bilgisayar okur-yazarlığı sahip olmak gereklidir (Aşkar, 1991:8). Araştırma sonuçları, teknoloji destekli proje çalışmaları sonucunda öğrencilerin öğretimde teknolojik araç-gereçlerin kullanılmasına yönelik tutumlarını olumlu yönde etkilediğini göstermiştir (Yavuz, 2008: 6). İnternet kullanan öğretmenlerin yaşlara ve mesleki deneyimlerine göre internet kullanımları incelendiğinde, internet kullanımı 21 ile 35 yaş arasındaki ve 1 - 15 yıl deneyime sahip öğretmenlerde yoğunlaşmaktadır (Akkoyunlu, 2002: 6). Bilişim teknolojileri sayesinde öğrencilerin ilgi ve dikkatlerinin arttığı ve öğrenmekten daha çok zevk aldığı belirtilmiştir. Öğrenmenin kolaylaştığı, farklı bakış açılarını öğrenciye kazandırdığı ve bilişim teknoloji kullanma becerilerini artırdığı görüşleri de mevcuttur (Balkı, 2008:117). İlköğretim öğretmenlerinin görüşlerine göre derslerde araç gereç kullanmak hem öğretmen açısından hem de öğrenciler açısından oldukça yararlı sonuçlar doğurmaktadır. Öğretmenlerin araç gereçlere yönelik tutumlarının olumlu olduğu görülmektedir ve öğretmenler araç gereç kullanımının önemini bilmektedirler (Fidan, 2008: 10). Sınıf öğretmenlerinin bilgi teknolojisi kaynaklarını ders içerisine planlı bir şekilde uyarlamalarını sağlayacak, onları bu konuda yönlendirecek destek sağlanmalıdır (Algan, 2006: 128).

İlköğretim birinci kademe eğitimimin merkezinde yer alan sınıf öğretmenlerinin teknolojinin gelişimi karşısında eğitimde teknolojiyi kullanımlarına ilişkin tutumlarının çeşitli değişkenler (cinsiyet, görev yapılan okul, yaş, mesleki kıdem, okutulan sınıf) açısından belirlenmesi bu çalışmanın amacını teşkil etmektedir.

Çalışmanın problem cümleleri aşağıdaki şekildedir:

Bilgisayarın öğretme-öğrenme sürecinde kullanımının, cinsiyet değişkeni ile öğretmen görüşleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki var mıdır?

Bilgisayarın öğretme-öğrenme sürecinde kullanımının, mesleki kıdem değişkeni ile öğretmen görüşleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki var mıdır?

Bilgisayarın öğretme-öğrenme sürecinde kullanımının, okutulan sınıf değişkeni ile öğretmen görüşleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki var mıdır?

Bilgisayarın öğretme-öğrenme sürecinde kullanımının, yaş değişkeni ile öğretmen görüşleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki var mıdır?

YÖNTEM

Araştırmada sınıf öğretmenlerinin bilgisayarı öğretme-öğrenme sürecinde kullanımına ilişkin tutumlarını belirlemek amacıyla tarama modeli kullanılmıştır.

Tarama modelleri, geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır. Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır (Karasar, 1994:77).

Bu araştırmanın evreni sınıf öğretmenlerinden oluşmaktadır. Kahramanmaraş'ta bulunan 12 ilköğretim okulunda görev yapan sınıf öğretmenleri araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır. Bu okullardan 3'ü özel okul, 3'ü köy okulu ve 6'sı merkez okullarından oluşmaktadır. Özel okul kapsamında 14 öğretmen, devlet okulu kapsamında 127 öğretmenden oluşmaktadır. Araştırmaya katılan öğretmenlerin 41'i kadın, 100'ü erkek öğretmenlerden oluşmaktadır.

Araştırma verilerinin toplanmasında Seferoğlu (2008) tarafından geliştirilen "Bilgisayar Kullanımına Yönelik Öğretmen Davranışları" tutum ölçeği kullanılmıştır. Beşli Likert tipi tutum ölçeğinde her bir madde için verilen cevaplar "kesinlikle katılmıyorum=1", "katılmıyorum=2", "bir fikrim yok=3", "katılıyorum=4", "kesinlikle katılıyorum=5" şeklinde puanlanmış, veriler girildikten sonra maddelerdeki puan değerleri olumsuz maddeler için (1=5, 2=4, 3=3, 4=1, 5=1) değiştirilerek, "tamamen katılıyorum=1", "katılıyorum=2", "kararsızım=3", "katılmıyorum=4", "hiç katılmıyorum=5" olarak puanlanmaktadır. Ölçeğin Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı 0,70 olarak bulunmuştur.

Ölçme aracı araştırma kapsamındaki öğrencilere uygulanmış ve uygulama sonucunda elde edilen veriler, istatistik analiz paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. Verilerin çözümlenmesinde kişisel bilgiler için yüzde, frekans hesabı ve ortalama kullanıldı. Öğretmenlerin bilgisayarı öğretme-öğrenme sürecine ilişkin tutumlarını cinsiyet değişkeni bakımından öğretmen görüşleri arasında anlamlı bir farklılık bulunup bulunmadığını belirlemek için bağımsız örneklem t testi; öğretmenlerin yaşı, mesleki kıdemleri ve okuttukları sınıf değişkenleri bakımından anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek için ise tek yönlü varyans analizi (ANOVA) uygulanmıştır. Anlamlılık düzeyi 0.05 olarak alınmıştır.

Tablo 1. Çalışmaya katılan öğretmenlerin demografik özellikleri

<i>Değişken</i>	<i>Özellik</i>	<i>N</i>	<i>%</i>
Cinsiyet	Erkek	100	70,9
	Kadın	41	29,1
Okul türü	Devlet Okulu	127	91,9
	Özel Okul	14	9,9
Yaş	20- 40	46	32,6
	41-50	48	34
	51-üzeri	47	33,3
Mesleki kıdem	1-10 yıl	22	15,6
	11-15 yıl	26	18,4
	16-20 yıl	21	14,9
	21- üzeri	72	51,1
Okutulan sınıf	1. sınıf	21	14,9
	2. sınıf	25	17,7
	3. sınıf	31	22
	4. sınıf	28	19,9
	5. sınıf	36	25,5

Tablo 1’de görüldüğü gibi araştırmaya katılan 141 öğretmenden % 70,9 (n=100)’ü erkek, % 29,1 (n=41)’i de kadın öğretmenlerden oluşmaktadır. Araştırma kapsamında bulunan öğretmenlerin %9,9 (n=14)’ünü özel okul, %91,9 (n=127)’sini devlet okulunda çalışan öğretmenlerden oluşmaktadır. Araştırma kapsamında bulunan öğretmenlerin %32,6 (n=46)’sını 20-40 yaş arası, %34 (n=48)’ini 41-50 yaş arası, %33,3 (n=45)’ini 51-üzeri yaş aralığında öğretmenlerden oluşmaktadır. Araştırma kapsamında bulunan öğretmenlerin %15,6 (n=22)’sini 1-10 yıl aralığında, %18,4 (n=26)’sını 11-15 yıl aralığında, %14,9 (n=21)’ini 16-20 yıl aralığında, %51,1 (n=72)’sini ise 21-üzeri yıl aralığında bulunan öğretmenlerden oluşmaktadır. Mesleki kıdem türüne göre öğretmenlerin çoğunun 21 ve üzeri olduğu görülmektedir. Araştırma kapsamında bulunan öğretmenlerin % 14,9 (n=21)’ini birinci sınıf öğretmenleri, %17,7 (n=25)’ini ikinci sınıf öğretmenleri, %22 (n=31)’ini üçüncü sınıf öğretmenleri, %19,9 (n=28)’ini dördüncü sınıf öğretmenleri, %25,5 (n=36)’sını beşinci sınıf öğretmenlerinden oluşmaktadır.

BULGULAR

Bu bölümde araştırma kapsamında bulunan öğretmenlere ait kişisel bilgiler ile öğretmenlerin bilgi teknolojilerinin kullanımına ilişkin tutum ölçeğinden elde edilen verilere ait analiz sonuçları ve bunların yorumlanması yer almaktadır. Araştırma ile elde edilen verilerin analizi sonucunda ulaşılan bulgular aşağıda tablolar halinde sunulmaktadır.

Tablo 2: Bilgisayarı Öğretme-Öğrenme Sürecinde Kullanıma Yönelik Tutumların Cinsiyete Göre Bağımsız Örneklem t testi Analizi

<i>Cinsiyet</i>	<i>N</i>	\bar{X}	<i>ss</i>	<i>sd</i>	<i>t</i>	<i>P</i>

TEKEREK, SERT, Sınıf Öğretmenlerinin Öğretme- Öğrenme Sürecinde Bilgisayar...

Kadın	41	3,54	0,2647	139	0,253	0,801
Erkek	100	3,52	0,3401			

Tablo 2'ye göre kadın öğretmenler ile erkek öğretmenlerin bilgisayar öğretme-öğrenme sürecinde kullanımları ilişkin tutumları arasındaki ilişki incelenmiş ve istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür [$t(139)=0,253$; $p>0,05$]. Bu bulgu, öğretmenlerin cinsiyetleri ile bilgisayar öğretme-öğrenme sürecinde kullanımları arasında anlamlı bir ilişki olmadığını göstermektedir.

Tablo 3: Bilgisayar Öğretme-Öğrenme Sürecinde Kullanıma Yönelik Tutumların Mesleki Kıdeme Göre ANOVA Analizi

Mesleki Kıdem	N	\bar{X}	ss	Varyansın Kaynağı	Karelerin Ortalaması	sd	F	P
1-10 yıl	22	3,636	0,293	Gruplar Arası	0,721	3	2,433	0,68
11-15 yıl	26	3,557	0,217					
16-20 yıl	21	3,613	0,343	Grup İçi	13,540	137		
21- üzeri	72	3,464	0,325					

Tablo 3'te ANOVA analizi sonucunda örnekleme oluşturan öğretmenlerin mesleki kıdem türü ile bilgisayar öğretme-öğrenme sürecinde kullanım düzeylerine ilişkin tutumları arasındaki ilişki incelenmiştir. Öğretmenlerin mesleki kıdemleri ile bilgisayar öğretme-öğrenme sürecinde kullanımına ilişkin tutumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür. [$F(3-137)=2,433$; $p>0,05$]. Bu bulgu, mesleki kıdem türü ile öğretmenlerin bilgisayar öğretme-öğrenme sürecinde kullanımları arasında anlamlı bir ilişki olmadığını göstermektedir.

Tablo 4: Bilgisayarı Öğretme-Öğrenme Sürecinde Kullanıma Yönelik Tutumlarının Yaşa göre ANOVA Testi

Yaş	N	\bar{X}	ss	Varyansın Kaynağı	Karelerin Ortalaması	sd	F	P
20-40	46	3,614	0,293	Gruplar Arası	0,530	2	2,664	0,73
41-50	48	3,467	0,320					
51- üzeri	47	3,513	0,330	Grup İçi	13,732	138		

Tablo 4'te ANOVA analizi sonucunda örnekleme oluşturan öğretmenlerin yaşları ile bilgisayar öğretme-öğrenme sürecinde kullanım düzeylerine ilişkin tutumları arasındaki ilişki incelenmiştir. Öğretmenlerin yaşları ile bilgisayar öğretme-öğrenme sürecinde kullanımına ilişkin tutumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür [$F(2-138)= 2,664$; $p>0,05$]. Bu bulgu, öğretmenlerin yaşları ile öğretmenlerin bilgisayar öğretme-öğrenme sürecinde kullanımları arasında anlamlı bir ilişki olmadığını göstermektedir.

Tablo 5: Bilgisayarı Öğretme-Öğrenme Sürecinde Kullanıma Yönelik Tutumların Okutulan Sınıf Değişkenine göre ANOVA Testi

Okutulan Sınıf	N	\bar{X}	ss	Varyansın Kaynağı	Karelerin Ortalaması	sd	F	P	Anlamlı Farklılık
1. Sınıf	21	3,587	0,289	Gruplar Arası	0,968	4	0,242	0,047	4-3
2. Sınıf	25	3,554	0,271						
3. Sınıf	31	3,420	0,394	Grup İçi	13,294	136			
4. Sınıf	28	3,653	0,317						
5. Sınıf	36	3,481	0,266						

Tablo 5 incelendiğinde öğretmenlerin okutulan sınıf ile bilgisayar öğretme-öğrenme sürecinde kullanımına yönelik tutum toplam puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu görülmüştür [$F(4-136)= 0,242$; $p<0,05$]. Anlamlı farkın hangi gruplar arasında olduğuna bulmak için Tukey analizi sonuçlarına göre dördüncü sınıfı okutan ($\bar{X}=3,653$) öğretmenlerin, üçüncü sınıfı okutan ($\bar{X}=3,420$) öğretmenlere göre bilgisayar öğretme-öğrenme sürecinde kullanımlarına yönelik daha olumlu tutuma sahip oldukları görülmüştür. Bu bulgu, öğretmenlerin okuttukları sınıf ile bilgisayar öğretme-öğrenme sürecinde kullanımlarına ilişkin tutumları arasında anlamlı bir ilişki olduğu, bu ilişkinin üçüncü sınıfı okutanlar ile dördüncü sınıfı okutanlar arasında dördüncü sınıfı okutanlar lehine olduğu belirlenmiştir.

TARTIŞMA

Bu çalışmanın sonuçlarına göre öğretmenlerin bilgisayar sınıf ortamında kullanım düzeylerinde cinsiyet, yaş, mesleki kıdem değişkenlerine göre

aralarında bir farklılık olmadığı görülmektedir. Ancak öğretmenlerin okuttukları sınıf değişkenine göre bilgisayarı kullanma düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Bu ilişki dördüncü sınıfı okutan öğretmenlerin üçüncüsü sınıfı okutan öğretmenlere göre daha fazla olumlu tutuma sahip oldukları şeklinde açıklanabilir.

Araştırmada öğretmenlerin bilgisayarı sınıf ortamında kullanım düzeylerinde cinsiyete göre istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür. Akkoyunlu ve Orhan (2003)'in araştırma sonuçları da bu bulguyu desteklemektedir. Akkoyunlu ve Orhan (2003) yaptıkları çalışmada başlangıç düzeyindeki bilgisayar becerilerine yönelik öz-yeterlik inançları arasında kız ve erkek bireylerde benzer bir sonuca ulaşmışlardır. Nitekim Algan (2006) çalışmasında erkek sınıf öğretmenlerinin temel beceriler, sistem bilgisi ve eğitimde bilgi teknolojileri kullanımı öz-yeterlilikleri daha yüksek çıkmıştır.

Araştırmada öğretmenlerin bilgisayarı sınıf ortamında kullanım düzeylerinde yaşlarına göre istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür. Algan (2006), Williams ve Kingham (2003)'ün çalışmaları bu bulguyu desteklemektedir. Algan (2006) tarafından yapılan araştırmada, sınıf öğretmenlerinin yaşları arttıkça eğitimde bilgi teknoloji kullanımına yönelik öz yeterlilik algılarının, toplamda ve alt ölçeklerde, düştüğünü ortaya koymaktadır. Williams ve Kingham (2003) yaptıkları çalışmada, yaş ile tutarlı bir değişken olan deneyim üzerinde yaptıkları bir araştırmada tecrübeli öğretmenlerin sınıflarında teknoloji kullanmada çok fazla istekli olmadığını görmüştür. Ayrıca Akkoyunlu (2002), yaptığı çalışmasında, İnternet kullanan öğretmenlerin yaşlara ve mesleki deneyimlerine göre internet kullanımları incelendiğinde, internet kullanımı 21 ile 35 yaş arasındaki ve 1 - 15 yıl deneyime sahip öğretmenlerde yoğunlaşmaktadır.

Araştırmada öğretmenlerin bilişim teknolojilerinden faydalanmanın eğitimi daha etkili hale getirdiği görülmüştür. Bilişim teknolojilerinin kullanımı ile daha etkili sunumlar hazırlanabildiği ve öğrencilerin güdülenmesi konusunda daha etkili olduğu görülmektedir. Buna ilişkin, Fidan (2008), öğretmenler, araç gereçle yapılan öğretimin verimli ve etkili olduğu inanmaktadırlar. Araç gereçle yapılan öğretimin, çocuklarda kalıcı öğrenmeyi sağladığı, öğrencilerin derse karşı ilgilerini artırdığı, onların eğlenerek öğrenmelerini sağladığı, aktif katılım sağladığı, öğrenilen bilgilerin günlük hayata transferinin olduğu yönünde görüşlerini belirtmişlerdir. Balkı (2008), bilişim teknolojilerinden faydalanma yollarından öğretmenlerin çoğunluğu teknolojik sunum yapmayı dile getirmiştir. Yılmaz (2005), eğitimde teknoloji kullanımının öğrenci başarısına ve tutumuna olan etkisini değerlendirdiği tez çalışmasında, teknolojik araç gereçlerin başarıya ve tutuma olan olumlu etkisini belirlemiştir. Yavuz (2008), teknolojik araç gereçlerin yeri geldiği ve zamanında kullanılması gerektiği,

görsel açıdan önemli olduğu ve zaman tasarrufu sağladığı tespit edilmiştir. Ayrıca mutlaka doğru bir biçimde kullanılması gerektiği de düşünülmektedir. Eğer öğretmen yeterince deneyimli ise ve okullarda yeterli donanım bulunmuyorsa, bu araç gereçler dışında farklı yöntemler kullanılarak derslerin işlenebileceği düşünülmektedir.

Seferoğlu (2008), öğretmenler, bilgisayarın öğretim amaçlı kullanımının olumlu sonuçlar doğuracağına inanmaktadır. Arslan(2003), bilgisayarın öğretme-öğrenme sürecinde kullanımı yoluyla anında dönüt-düzeltilme ya da pekiştirici sunma gibi öğretim ilkelerini başarıyla uygulamak mümkün olmaktadır.

SONUÇ ve ÖNERİLER

İlköğretim okullarında görev yapan sınıf öğretmenlerinin bilgisayarı öğretme-öğrenme sürecinde kullanımına ilişkin tutumlarını tespit etmek amacıyla yapılan araştırmaya katılan öğretmenlerin % 29,1'i kadın, % 70,9'u erkektir.

Araştırma ile öğretmenlerin bilgisayarı kullanım düzeyleri, öğretimde araç olarak kullanım düzeyleri, teknolojiden eğitim durumları sürecinde yararlanma düzeylerine ilişkin görüşleri alınmıştır. Öğretmenlerin cinsiyet, yaş, mesleki kıdem ve okutulan sınıf ile bilgisayarın eğitim durumlarında kullanımları ile aralarında anlamlı bir ilişki olup olmadığı belirlendi. Araştırma ile şu sonuçlara ulaşıldı:

Öğretmenlerin cinsiyetleri öğretme-öğrenme sürecindeki bilgisayarı kullanım tutumlarını etkilememektedir.

Öğretmenlerin yaşları öğretme-öğrenme sürecindeki bilgisayarı kullanım tutumlarını etkilememektedir.

Öğretmenlerin mesleki kıdemleri öğretme-öğrenme sürecindeki bilgisayarı kullanım tutumlarını etkilememektedir.

Öğretmenlerin okuttukları sınıf öğretme-öğrenme sürecindeki bilgisayarı kullanım tutumlarını etkilememektedir.

Buna göre: Öğretmenlerin okutulan sınıf türüne göre en yüksek puan ortalamasına ($\bar{X}=3,653$) dördüncü sınıfı okutan öğretmenlerin olduğu görülmüştür. Diğer sınıflarda da teknolojinin kullanım olanakları sağlanabilir. Bunun için sınıf öğretmenlerine bu doğrultuda hizmet içi eğitim verilmeli, sınıfların teknoloji kullanmaya uygun duruma getirilebilir.

Öğretmenlerin teknolojiyi etkin olarak ne amaçla kullandıklarına yönelik araştırmalar yapılabilir.

Öğretmenlerin sınıf ortamında etkin kullanabilecekleri eğitim materyalleri tasarlanabilir.

Öğretmen öğrenci etkileşiminde bilgisayarın önemini belirlenebilir.

Öğretmenlere sınıf içerisinde kullanabilecekleri bilgisayarlar temin edilebilir.

Mesleki kıdemde ilerlemiş dolayısıyla yaş durumları da ilerlemiş öğretmenlere teknolojiyi kullanmalarına yardımcı olunabilmesi için okullara teknoloji uzmanları atanabilir.

Okullar için okul içerisinde faaliyetlerde bilgisayarın etkin kullanılabilmesi için okullarda öğretim teknoloji uzmanları atanabilir.

KAYNAKLAR

- Akkoyunlu, Buket ve Orhan, Feza, (2003), Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi (BÖTE) Bölümü Öğrencilerinin Bilgisayar Kullanma Öz Yeterlik inancı ile Demografik Özellikleri Arasındaki ilişki, **The Turkish Online Journal of Educational Technology – TOJET**, Vol.2 Issue 3, ss.92.
- Akkoyunlu, Buket, (2002), Öğretmenlerin İnternet Kullanımı ve Bu Konuda Öğretmen Görüşleri, **Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi** 22: 6.
- Akpınar, Yavuz, (2003), Öğretmenlerin Yeni Bilgi Teknolojileri Kullanımında Yükseköğretimin Etkisi, **The Turkish Online Journal of Educational Technology – TOJET**, Vol. 2 Issue 2 Article 11, ss.93.
- Algan, C.Esra, (2006), **Özel Okullarda Görev Yapan Sınıf Öğretmenlerinin Eğitimde Bilgi Teknolojileri Kullanımı Öz-Yeterlilikleri ve Derslerinde Bilgi Teknolojilerinden Yararlanma Durumları**, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, ss.128.
- Arslan, Berrin, (2003), Bilgisayar Destekli Eğitime Tabi Tutulan Ortaöğretim Öğrencileriyle Bu Süreçte Eğitici Olarak Rol Alan Öğretmenlerin BDE'ye İlişkin Görüşleri, **The Turkish Online Journal of Educational Technology – TOJET**, ss.1.
- Askar, P. (1991). Bilgisayar Destekli Egitimin Yaygınlaştırılmasında Temel Stratejiler: Avrupa ülkelerinde son durum. Anadolu Üniversitesi, **Eğitim Teknolojisi ve Bilgisayar Destekli Eğitim 1. Sempozyumu Bildirileri**, Anadolu Üniversitesi Bilisim Teknolojileri Destekli Öğretim Birimi, Eskisehir, ss.8.

- Balkı, Erdal, (2008), **Öğretmenlerin Bilişim Teknolojilerine İlişkin Algıları Ve Uygulamaları**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü **İlköğretim Anabilim Dalı Sınıf Öğretmenliği Bilim Dalı**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, ss.117.
- Çetin, Özdemir, (2004), Teknolojik Gelişme İçin Eğitimin Önemi Ve İnternet Destekli Öğretimin Eğitimdeki Yeri, **The Turkish Online Journal of Educational Technology – TOJET**, Vol. 3 Issue 3 Article 17, ss. 2.
- Fidan, K.Nuray, (2008), **İlköğretimde Araç Gereç Kullanımına İlişkin Öğretmen Görüşleri**, Kuramsal Eğitimbilim, 1 (1), ss.10.
- Karasar, Niyazi, (1994), **Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar, İlkeler, Teknikler**, Beşinci Basım, Ankara: 3A Araştırma Eğitim Danışmanlık Ltd, ss.77.
- Kazu, İ.Yaşar ve YAVUZALP, Nuh, (2008), Öğretim Yazılımlarının Kullanımına İlişkin Öğretmen Görüşleri, **Eğitim ve Bilim**, Cilt 33, Sayı 150, ss.16.
- Seferoğlu, S.Sadi, (2008), İlköğretim Öğretmenlerinin Bilgisayarların Öğrenme/Öğretme Sürecinde Kullanımı İle İlgili Görüşleri, **Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi 35**: 274.
- Seferoğlu, S.Sadi, (2009), İlköğretim Okullarında Teknoloji Kullanımı Ve Yöneticilerin Bakış Açıları, **Akademik Bilişim**, Harran Üniversitesi, Şanlıurfa, ss.5.
- Süral, İrfan, (2008), Yeni Teknolojiler Işığında Uzaktan Eğitimde Açıklık, Uzaktanlık ve Öğrenme, **inet-tr'08 - XIII. Türkiye'de İnternet Konferansı Bildirileri 22-23 Aralık 2008 Orta Doğu Teknik Üniversitesi**, Ankara, ss.34.
- Williams, S.Henry, Kingham, Melanie, (2003), Infusion of Technology Into **The Curriculum. Journal of Instructional Psychology**. 30(3), ss.178–84. http://www.findarticles.com/ cf_0/m0FCG /3_30/108836885/p1/article.jhtml (1 Haziran2011)
- Yavuz, Soner, (2008), Sınıf Öğretmenliği Öğrencilerinin Eğitimde Teknoloji Kullanımına İlişkin Tutum Ve Düşünceleri, **Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi 34**: 6.
- Yılmaz, M., (2005), **İlköğretim 7. sınıflarda simetri konusunun öğretimde eğitim teknolojilerinin başarı ve tutuma etkisi**, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul

TEKEREK, SERT, Sınıf Öğretmenlerinin Öğretme- Öğrenme Sürecinde Bilgisayar...

Sosyal Medya Uygulamalarının Pazarlama Faaliyet Alanı İçerisinde Kullanım Şekilleri Üzerine Bir İnceleme

Yüksel KÖKSAL

Dr., Epoka Üniversitesi (Arnavutluk) Business Administration

Öz: 21. yüzyıl internet tabanlı mesaj patlamasının yaşandığı ve ‘dijital çağ’ olarak da adlandırılan yeni bir dönem olmaktadır. İnsanlık tarihinde böyle bir dönemin ilk defa yaşanıyor olması günümüze her alanda önemli yenilikleri de beraberinde getirmektedir. Pazarlamanın insan merkezli bir bilim olmasından kaynaklı, yaşanan değişimlerden pazarlama yaklaşımlarını da etkilenmektedir. Teknolojik ve sosyal değişimlere paralel olarak pazar koşulları ve pazarlama enstrümanları da farklılık göstermektedir. Bu çalışmada pazarlama faaliyet alanı içerisinde sergilenebilecek sosyal medya uygulamaları üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Medya, Sosyal Medya Uygulamaları, Pazarlama, Pazarlama Faaliyet Alanı.

An Examination on Usage of Social Media Applications Inside Marketing Activities

Abstract: 21st century is a new era, called ‘Digital Age’ where Internet-based messaging has been boomed. The fact that we are experiencing a unique age in the history of humanity brings the innovations in all aspects of life. Since marketing is a human-centered field, the changes in this age influence the marketing approaches as well. Market conditions and marketing tools differ in parallel with the technological and social changes. In this study, I will dwell upon the social media applications that could be used within marketing field of activity.

Key Words: Social Media, Social Media Applications, Marketing, Marketing Activity Field.

GİRİŞ

Başlangıç tarihi M.Ö. 7000’li yıllara kadar giden pazarlama uygulamaları, bir disiplin olarak 1900’lü yılların başında ortaya çıkmaya başlamış ve 3 çeyrek yüzyıl geleneksel yöntemler üzerinde yoğunlaştığı görülmüştür (Gülmez ve

Kitapçı, 2003: 82). Üretim teknolojilerinin gelişmesi ve rekabet kavramıyla boyut değiştirmiş, zamanla işletmeler için hayati bir fonksiyon haline gelmiştir. Pazarlamayı günümüzdeki koşullara taşıyan önemli bir gelişme de kitle iletişim araçlarının internetle birlikte alabildiğine çeşitlenmesi ve genişlemesi olmuştur. Yaşanan süreçler işletmelere zorlu rekabet koşullarını, pazarlamaya da yeni tanımlamaları ve yaklaşımları da beraberinde getirmiştir.

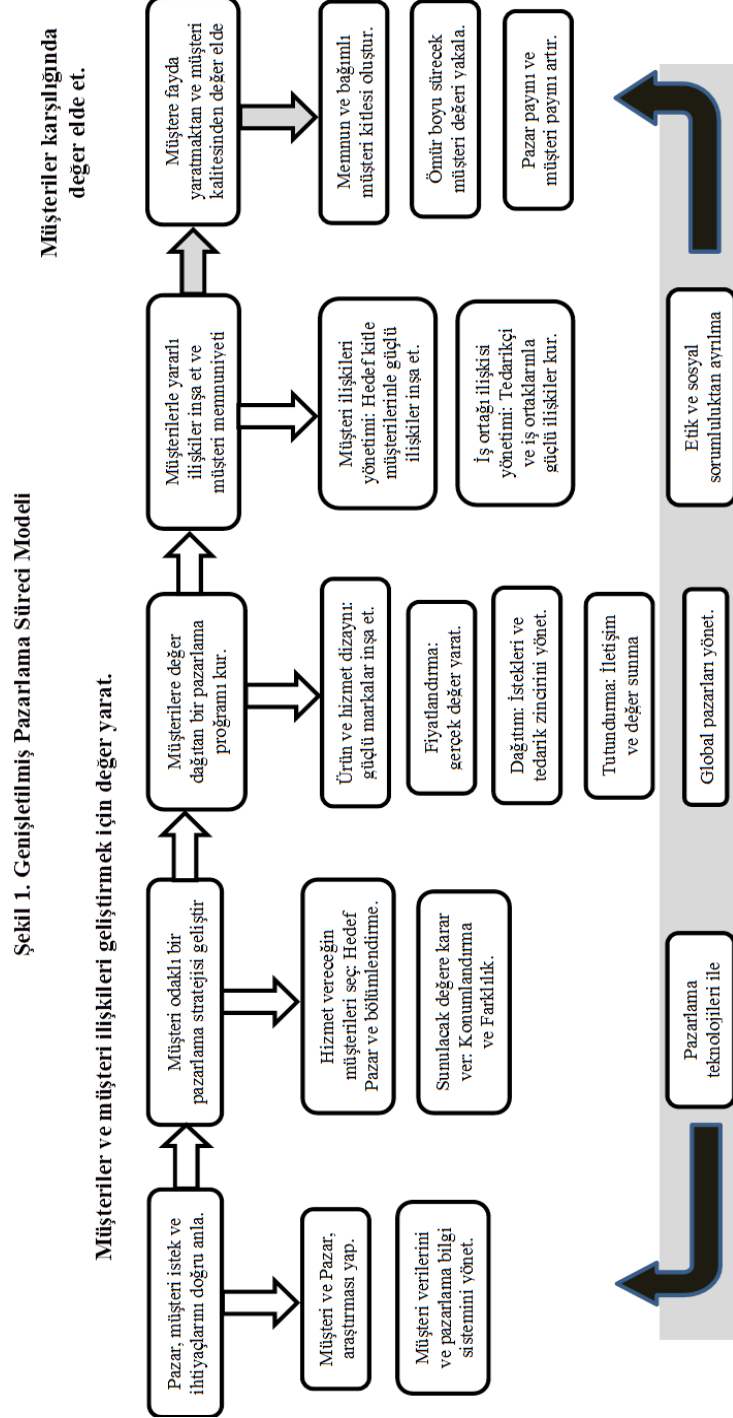
Amerikan Pazarlama Derneğinin (American Marketing Association) 1984 yılında yaptığı pazarlama tanımı da 2004 yılında değişikliğe uğramıştır. Yeni tanımlamaya göre “*pazarlama; işletmeye ve hissedarlara fayda sağlamak üzere müşteriler için ve müşteri ilişkilerini yönetmek için değer yaratan, bu değeri duyuran ve sunan bir süreç, bir organizasyon fonksiyonudur*” (Kurtz, 2008: 7, Nakıboğlu, 2008: 3).

Kotler ve Armstrong (2006: 5) ise pazarlamayı; işletmelerin müşterileri potansiyelleri karşılığında değer elde etmeye yönelik olarak müşteriler için değer yaratma ve güçlü müşteri ilişkileri geliştirme süreci olarak görmektedirler. Bu tanımları çerçevesinde oluşturdukları **Genişletilmiş Pazarlama Süreci Modeli (An Expanded Model of the Marketing Process)** (Şekil: 1) günümüz koşullarında pazarlamanın merkezine müşteri ve bilgi merkezli bir yaklaşım tarzının ve yapılanmanın oturtulması gerektiğini vurgulamaktadır. Sürecin üst başlıkları ‘Temel Pazarlama Süreci Modeli’ olarak adlandırılmakta ve üst başlıklardaki hedefleri gerçekleştirmek için izlenecek yollar ise alt başlıklarla ifade edilmektedir.

Bu çalışma içerisinde yeni bir pazarlama aracı olan sosyal medya ve sosyal medya kanalları üzerinde durulacak ve Genişletilmiş Pazarlama Süreci Modeli (An Expanded Model Of the Marketing Process) elemanları içerisinde sosyal medya araçlarının nasıl kullanılabileceği üzerinde durulacaktır.

SOSYAL MEDYA VE SOSYAL MEDYA PAZARLAMASI

Sosyal medya pazarlaması günümüzün güncel pazarlama yaklaşımlarından birisidir. Geleceğin pazarlamasında da kilit rol oynayacağı ön görülmektedir (Harris ve Rae, 2009: 26). Sosyal medya internet tabanlı birçok kanala sahiptir. Bloglar, video ve resim paylaşım siteleri, sosyal ağlar, microbloglar, wikiler ve e-mailing başlıca sosyal medya kanallarıdır. Bu kanallarda maliyet içermeyen etkinliklerin yapılması, müşterilerle irtibat kurulması, onların fikir ve önerilerine kısa yoldan ulaşılabilmesi küçük/büyük tüm işletmeler için büyük avantajlar oluşturmaktadır.

Kaynak: Kotler, P. ve Armstrong G. (2006). "Principles of Marketing", Pearson Education, New Jersey, 11. Edition, pp: 28

KÖKSAL, Sosyal Medya Uygulamalarının Pazarlama Faaliyet Alanı İçerisinde...

Geleneksel medya kanallarının dışında, sosyal medya kanalları pazarlama yaklaşımına yeni bir boyut kazandırmaktadır. İnternet'in getirmiş olduğu yenilikler ve özellikler, geleneksel medyanın sahip olmadığı farklılıkları içermektedir. Bu farklılıklar sadece teknolojik özelliklerden değil; insanlar arasında ve kurumların insanlarla bire bir iletişimi gibi sosyal içerikli ilişki ve iletişim kurma fırsatından kaynaklanmaktadır (Sohn, 2005; 14). Fakat sosyal medyayı, geleneksel medyaya alternatif olarak değil, onu geleneksel medyanın bir tamamlayıcı olarak değerlendirmekte fayda görülmektedir. Çünkü sosyal medya katılımcıları da geleneksel medyadan etkilenmektedir, farklı olarak onlar olaylara yorumlarını katabilmekte, kendi bakış açılarını yansıtabilmektedir (Evans, 2008: 33).

Sosyal medya kullanıcılarının profillerinde kendilerine ait kişisel bilgilerini, deneyimlerini paylaşımları, tercihlerini ve bakış açılarını yansıtmaları, firmaların hedef kitleleri ve onların yaşam tarzları hakkında önemli bilgiler elde etmelerini sağlamaktadır. Elde edilebilecek bu bilgiyle firmanın daha başarılı reklam kampanyaları yürütmesi, daha isabetli ve ilgi çekici satış - promosyon kampanyaları düzenlemesi olanaklı hale gelmektedir. İnsanların kişisel görüşleri içerisinde ürünler ya da markalar hakkında olumlu veya olumsuz kanaatlerini belirterek birbirlerini etkilemeleri, işletmeleri bu alanda etkin olmaya, gelişmeleri kontrol altında tutmaya, hatta bu durumu olumlu yönde kullanarak fırsatlara dönüştürmeye zorlamaktadır.

Sosyal medya ortamı toplumda yaşanan sosyal gelişimlere duyarlılık göstermektedir. Bireysel olarak da toplum ve dünya genelinde tanınma ve insanlara mesaj ulaştırmada benzersiz fırsatlar sunmaktadır. 2008 yılı Amerika seçimlerinde Obama'nın Twitter'ı etkin kullanmasının seçimi kazanmasında önemli bir etkisinin olduğu genel kabul görmektedir. İngiltere'nin yetenekleri (Britain's Got Talent) programında tanınan Susan Boyle' nin kısa sürede dünya genelinde bilinen birisi olmasında da YouTube ve diğer sosyal medya kanallarının etkisi büyük olmuştur (Kim vd, 2010: 215). Programda şarkı söylediği video YouTube'da 55 milyon kezden fazla izlenmiştir (youtube.com, 2010).

Sosyal medyayı oluşturan sosyal içerikli web siteleridir. Bu çalışma içerisinde de kullanılan 'sosyal medya' kavramından sosyal içerikli web siteleri kastedilmektedir.

SOSYAL MEDYA KAVRAMI

Birçok sosyal medya tanımı yapılmasına karşın genel kabul görmüş ortak bir tanıma rastlanmamıştır. Kim vd (2010: 216), sosyal medyayı içeriği kullanıcılar tarafından oluşturulan ve paylaşılan sanal topluluklar, Comm ve Burge (2009: 2), kendi izleyicileri tarafından oluşturulan içerik, Evans (2008: 33), içeriğini

bireyler tarafından oluşturulan haber, fotoğraf, video ve podcastlerin sosyal medya web siteleri aracılığıyla sunulduğu, katılımcı online medya olarak tanımlanmaktadır.

Borges (2009: 31) sosyal medyayı, insanların internet ortamında birbirleriyle inter aktif olarak iletişim kurduğu, görüşlerini paylaştığı bir yapı, Palmer ve Lewis (2009: 165) bilgi ve içerik paylaşımını, işbirliğini ve kolay etkileşimi amaçlayan medya platformu ve online uygulamalar, Media Defined (socialmediadefined.com, 2010), bilgi paylaşımını artıran ve güçlendiren internet tabanlı araçlar ve platform olarak tanımlanmaktadır. Akar (2010: 17) ise; sosyal medyayı web 2.0 teknolojileri üzerine kurulan daha derin sosyal etkileşime, topluluk oluşumuna ve işbirliği projelerini başarmaya imkan sağlayan web siteleri olarak görmektedir.

Diğer bir yaklaşımla ise sosyal medya; katılımcılarının online ortamlarda kendilerini ifade etme, iletişime geçme, gruplara katılma ve bu ortamlara fikir, yorum ve yayınlarıyla katkıda bulunma imkanı sağlayan sosyal içerikli web siteleri olarak tanımlanabilir. Sosyal medyanın, bireylere online ortamda kendisini ifade etme ve tercihlerini ortaya koyma fırsatı sağlaması onu farklı ve popüler kılmaktadır (Evans, 2008: 33).

Ortak tercihleri biraraya getirmeyi amaçlamış, değişik amaçlara hizmet etmek için dünyanın değişik yerlerinde kurulan 40' a yakın farklı kategoride sosyal içerikli web siteleri bulunmaktadır (traffid.com, 2010). Sosyal ağlar, video ve fotoğraf paylaşım siteleri, microbloglar, film ve müzik siteleri gibi birçok kategorideki sosyal içerikli web sitelerinin önemli ortak özellikleri şu başlıklar altında toplanabilir (Kim vd, 2010: 218):

1. *Kişisel Profil*: Sosyal içerikli web siteleri genellikle üyelerinin kişisel bilgilerini içeren bir profil oluşturmalarını istemekte, kimlerin kendi üyesi olduğunu tanımayı amaçlamaktadır.
2. *Online Bağlantı Kurma*: Üye olunan web sitesi e-mail bağlantılarından yola çıkarak daha önce irtibat kurduğunuz kişi ve arkadaşlarınızla aynı ortamda iletişime geçmeniz için hatırlatma yapmakta ve teşvik etmektedir.
3. *Online Gruplara Katılma*: LinkedIn, Facebook, MySpace ve Flickr gibi siteler içerisinde online gruplar oluşturmak, site üyelerini grubunuza davet etmek ve gruplara üye olunabilmektedir.
4. *Online Bağlantılarla İletişim Kurma*: Birçok sosyal içerikli web sitesi kullanıcılarına arkadaşlarıyla veya başkalarıyla e-mail adresleri, yazılı mesaj bırakma, genel veya özel ilan tahtası oluşturma gibi fırsatlar

KÖKSAL, Sosyal Medya Uygulamalarının Pazarlama Faaliyet Alanı İçerisinde...

sunmaktadır. MySpace ve Facebook üyelerine telefon görüşmesi yapma imkanı bile sağlamaktadır.

5. *Kullanıcıların Oluşturduğu İçeriği Paylaşma*: Birçok türdeki sosyal medya araçları, bloglar, mikrobloglar, resim, video, müzik v.b paylaşım siteleri kullanıcılarına oluşturdukları içerikleri arkadaşları veya diğer kişilerle paylaşma ve yayma fırsatı sunmaktadır.
6. *Fikir ve Yorumda Bulunma*: Sosyal içerikli web sitelerinin çoğu, yayınlanan bir bilgi, haber, video, resim gibi içeriklere, diğer üyelerinin yorum yazmasına ve fikir belirtmesine izin vermektedir.
7. *Bilgi Edinme*: Sosyal içerikli web siteleri genellikle çevrim içi olduktan sonra aranan kişi, bilgi ve içeriği vermesine rağmen sitenin tercih ve özelliklerine göre çevrim içi olmadan da aranan kişi, bilgi ve içeriği paylaşabilmektedir. Örneğin Twitter çevrim içi olmadan kişi aramalarına izin verirken, LinkedIn temel anahtar kelime aramalarıyla kişi, meslek, iş, şirket ve grup bilgilerini paylaşmaktadır.
8. *Kullanıcıları Sitede Tutma*: Birçok sosyal içerikli web sitesi, kullanıcılarını daha uzun süre sitede tutabilmek ve daha kısa sürede geri dönmelerini sağlamak için çeşitli özellikler geliştirmektedir. Facebook'un pazarlama amaçlı kullanılacak "Market Place" uygulaması buna örnek gösterilebilir.

Sosyal medya incelendiğinde bireysel amaçlı kullanımın arkadaşlar, ortak amaçlı topluluklar arasında ön planda olduğu görülmekle birlikte, insanların sosyal medyaya ilgili başka kullanıcıları da bu ortama çektikleri görülmektedir. Kullanıcı amaçlarına göre sosyal medya 3 sınıfa ayrılabilir. Kullanıcıların kullanım amaçları ve hangi amaçların, web sitelerinin hangi özelliklerinde yararlanabileceği Tablo 1'de gösterilmektedir.

Bu çalışmada sosyal içerikli web sitelerinin iş amaçlı kullanım şekli irdelenecek ve pazarlama yönetimindeki fırsatlar ele alınacağı için diğer kullanım amaçları üzerinde durulmayacaktır.

Tablo 1. Sosyal Web Sitelerinin Kullanım Amaçları

Kullanıcılar	Kullanım Amaçları	Kullanılabilecek Özellikler	Sosyal Web Sitelerinin Önemli Özellikleri
Bireysel Kullanıcılar	Yeni iletişim aracı olması	1,2,3,4,5,6	1. Kişisel Profil
	Yeni bilgi kaynağı olması	2,3,4,5,6,7,8	2. Online bağlantı kurma
	Online özel ilgi gruplarına katılma	3,4,5,6,7,8	3. Online gruplara katılma
	Yeni eğlence kaynağı olması	1,2,3,4,5,6,7,8	4. Online bağlantılarla iletişim
İş Amaçlı Kullanıcılar	Kişisel yayınlar için yeni toplanma yeri	1,2,3,4,5,6	5. Kullanıcıların oluşturduğu içeriği paylaşma
	İnsanların online rehberi olması	1,7	6. Fikir ve yorumda bulunma
	Pazarlama ve halkla ilişkiler yönetiminde	1,2,3,4,5,6,7,8	7. Bilgi edinme
	Kurum içi ağ oluşturma	1,2,3,4,5,6,7	8. Kullanıcıları sitede tutma
Kamu Yönetimi Amaçlı Kullanıcılar	Harici eş ağ oluşturma	1,2,3,4,5,6,7	
	Yönetim amaçlı	1,2,3,4,5,6,7	
	Güvenlik amaçlı	1,3,4,5,6,7	
	Seçim kampanyaları	1,2,3,4,5,6,7	
	Yasal prosedürlerde	1,3,5,6,7	

Kaynak: Kim, W. ve Jeong, O-R. ve Lee, S-W. (2010). “On Social Web Sites”, Information Systems 35, (215-236), p: 226.

SOSYAL MEDYANIN PAZARLAMA FAALİYET ALANI İÇERİSİNDE KULLANILMASI

Sosyal medya ortamının pazarlama faaliyetlerinde kullanılmasını ve bu alanın pazarlama için etkili ve faydalı olduğunu savunan çok sayıda makale ve tez çalışmaları bulunmaktadır. Rita Louise DeFrange Coston (2009) ‘*The Influence Of The Social Network: A Phenomenological Study Of Early Adopter Consumers*’ (Sosyal ağ etkisi; Erken benimseyen (yeni ürün) tüketicilerde

Fenomolojik (görüngüsel) bir çalışma isimli doktora tez çalışmasında, Ficsher ve Reuber yaptıkları (2010) ‘*Social interaction via new social media: (How) can interactions on Twitter affect effectual thinking and behavior?*’ (Yeni sosyal medya ile sosyal etkileşim: Twitter’de düşünceleri ve davranışları etkileyecek nasıl etkileşimler kurabiliriz?) isimli çalışmalarında ve Shu-Chuan Chu (2009) ‘*Determinants of Consumer Engagement in Electronic Word-of-Mouth in Social Networking Sites*’ (Sosyal ağ sitelerinde ağızdan ağıza iletişimin müşteri taahhüdü oluşumundaki faktörleri) adlı doktora tez çalışmasında sosyal medyanın pazarlama faaliyetleri yürütmek için önemli bir alan olduğu konusunda birleştikleri görülmektedir.

Sosyal medyanın pazarlama etkinlikleri için kullanılmasında hızlı bir yükseliş gözlemlenmektedir. İşletmelerin online ortamlarda oluşturdukları fun klüp’ler, e-mail grupları ve sosyal ağlarda oluşturulan topluluklar pazarlama aktiviteleri içerisindeki yerini almaya başlamıştır. Amerika’da, çalışan sayısı 100 ve üzeri olan işletmelerin pazarlama faaliyetleri için sosyal medyayı kullanma oranı 2008 yılında % 42 iken 2010 yılında % 73 olduğu görülmekte ve 2012 yılı için ise % 88 olarak öngörülmektedir (emarketer.com, 2011). New York Times’in Haziran 2009 haberine göre ise çalışan sayısı baz alınmaksızın 260.000 işletmenin faaliyetleri için sosyal medyayı kullandıkları görülmektedir (Meece, 2009).

Genişletilmiş Pazarlama Süreci Modeli (An Expanded Model Of the Marketing Process) ’nde (Şekil 1) hedef gösterilen ‘**Müşteriler ve müşteri ilişkileri geliştirmek için değer yaratma**’ amacına ulaşmak için sosyal medyanın nasıl kullanılabileceğini Tablo: 1 (**Sosyal Web Sitelerinin Kullanım Amaçları**) içerisindeki numaralandırılmış “Kullanılabilir Özellikler” bölümünde bulmak mümkündür. Pazarlamanın hangi amaçlarının sosyal medyanın hangi araçlarıyla başarılacağı şu şekilde izah edilebilir:

1. Pazar, müşteri istek ve ihtiyaçlarını doğru anla:

- * **Müşteri ve Pazar, araştırması yap:** Sosyal medya ortamında müşteri ve pazar araştırması yapmak mümkündür. Kişisel profillerdeki (1 no’lu özellik) bireylere veya kurumlara ait bilgiler, anket sorularıyla veya yüzyüze görüşmelerde bile zor elde edilebilecek bilgilerin hazır bulunmasına olanak sağlamaktadır. Bilgi edinme (7 no’lu öz.): Sosyal web ortamında anahtar kelimelerle aranan kişi veya kuruma ait bilgilere kolayca ulaşma şansı ve Online bağlantı kurma (2 no’lu öz.) yoluyla kişilerle doğrudan iletişime geçme fırsatının olması sosyal medya ortamını müşteri ve pazar araştırması yapmak için olanaklı ve avantajlı hale getirmektedir. Bu ortamda elde edilen bilgilerin müşteri verileri

oluşturmada ve pazarlama bilgi sistemini yönetmede işletmeye büyük avantajlar sağlayacağı bir gerçektir.

2. Müşteri odaklı bir pazarlama stratejisi geliştir:

- * **Hizmet vereceğin müşterileri seç; Hedef Pazar ve bölümlendirme:** Bu bölüm için de sosyal içerikli web sitelerinin 1. özellik (kişisel profil) ve 7. (bilgi edinme) özelliklerinden yararlanılabilir.

3. Müşterilere değer dağıtan bir pazarlama programı kur:

- * **Tutundurma; İletişim ve değer sunma:** Sosyal web sitelerinin özelliklerinden 1 ve 7 no'lu özellik hariç diğer tüm özelliklerinden yararlanılabilir. 2 no'lu özellik (online bağlantı kurma) hedef tüketicilerle doğrudan iletişime geçilmesini, 3 no'lu özellik (online gruplara katılma) hedef kitle tüketicilerin gündemlerini, tercihlerini anlamayı ve daha fazla kişiyle iletişime geçmeyi sağlar. 4 no'lu özellik (online bağlantılarla iletişim kurma) kişilerin profillerinde yer alan kişisel iletişim bilgileriyle e-mail aracılığıyla veya site içi online servislerle (chat v.b) iletişime geçme ve 5 no'lu özellik (kullanıcıların oluşturduğu içeriği paylaşma) tüketicileri reklam yaklaşımından ziyade başkaları tarafından oluşturulan içeriklerin kullanılması yoluyla da hedef kitleyi etkileme imkanından yararlanılabilir. 6 no'lu özellik (fikir ve yorumda bulunma) tüketicilerin fikir ve yorumlarının öğrenilmesi tüketici görüşlerini anlamada işletmelere doğru kararlar almada fırsatlar sağlayacaktır. Ayrıca irtibatlı kişilerin aktivite ve çağrılarına fikir ve yorumda bulunarak onlarla daha güçlü ilişkilerin geliştirilebilir. 8 no'lu özellik (kullanıcıları sitede tutma) çabaları iletişime geçilen kişilerle daha güçlü ilişkiler geliştirmeye ve onlarda bağlılık oluşturmaya yardımcı olur.

4. Müşterilerle yararlı ilişkiler inşa et ve müşteri memnuniyeti oluştur:

- * **Müşteri ilişkileri yönetimi; Hedef kitle müşterilerle güçlü ilişkiler inşa et:** Bu amaç için de 2 no'lu özellik (online bağlantı kurma), 3 no'lu özellik (online gruplara katılma), 4 no'lu özellik (online bağlantılarla iletişim kurma), 5 no'lu özellik (kullanıcıların oluşturduğu içeriği paylaşma), 6 no'lu özellik (fikir ve yorumda bulunma), 8 (kullanıcıları sitede tutma) numaralı özelliklerinden yararlanılabilir.
- * **İş ortağı ilişkisi yönetimi; Tedarikçi ve iş ortaklarıyla güçlü ilişkiler kur:** 2 no'lu özellik (Online Bağlantı Kurma) yoluyla iş ortakları ve tedarikçilerle online eğitim videoları paylaşılabilir ve hızlı bilgi alış-verişi sağlanabilir. 4 no'lu özellik (Online Bağlantılarla İletişim Kurma) ile de site içi iletişim imkanlarından ücretsiz olarak yararlanılabilir.

SONUÇ

Sosyal medya ortamı, günümüzdeki pazarlama faaliyet alanı içerisinde kullanılabilir etkin iletişim imkanları sunmaktadır. Ülkemizde sosyal medyanın yoğun bir şekilde kullanıldığı görülmektedir. 2009 verilerine göre internet kullanıcılarının %89'u Facebook üyesidir ve Twitter, Stumbleupon ve YouTube daha gerilerden geldiği görülmektedir (webrazzi.com, 2011). Blogların web siteleri gibi resmi ve formal yönünden ziyade sosyal yönünün ön planda olması da kurumsal bilgileri etkili bir şekilde hedef tüketici kitlesine aktarmada etkili bir yol olarak görülmektedir.

Sosyal medya ortamının magazinsel yönünden ziyade işletmelere sağlayabileceği avantajlara odaklanılmalıdır. Pazarlamada işletmelerin ulaşmak istediği ve önemli görülen 'ağızdan ağıza iletişim ya da pazarlama' olarak adlandırılan yaklaşımın sosyal medya ortamında çok daha hızlı ve görsel ve işitsel temalarla etkili bir şekilde yayıldığı bir gerçektir. Buralarda işletme ya da marka adına yayılabilecek olumsuz bir etkinliğin kurumlara bedeli büyük olabilmektedir.

İşletmelerin online ortamda tüketici gruplarını tanıması, onlarla iletişime geçmesi, onların gündem ve beklentilerinden haberdar olunması ve bu çerçevede pazarlama kararları alınması ve kampanya etkinlikleri düzenlenmesinde sosyal medya araçları işletmelere önemli avantajlar ve kolaylıklar sağlamaktadır. İşletmelerin bu alandaki uygulamaları yakından takip etmesi, güncel pazarlama yaklaşımları sergilemeleri açısından fayda görülmektedir.

KAYNAKLAR

- Akar, E. (2010). **Sosyal Medya Pazarlaması, Sosyal Webde Pazarlama Stratejileri**, Efil Yayınevi.
- Borges, B. (2009). **Marketing 2.0 Bridging the Gap Between Seller and Buyer Through Social Media Marketing**, Published by Wheatmark.
- Chu, S-C. (2009). "Determination of Consumer Engagement in Electronic Word-of-Mount in Social Networking Sites", **University of Texas, Degree of Doctor of Philosophy**.
- Comm, J. ve Burge, K. (2009). **Twitter Power, How to Dominate Your Market One Tweet at a Time**, Published by John Wiley ve Sons Inc, New Jersey.
- Coston, R.L.D. (2009). "The Influence Of The Social Network: A Phenomenological Study Of Early Adopter Consumers", **University Of Phoenix, Degree Doctor of Business Administration**.

- Evans, D. (2008). **Social Media Marketing An Hour A Day**, Wiley Publishing Inc, Indiana.
- Fischer, E. ve Reuber, A.R. (2010). "Social Interaction Via New Social Media: (How) Can Interactions On Twitter Affect Effectual Thinking And Behavior?", **Journal of Business Venturing**, Vol.26, Issue.1, ss.1-18.
- Gülmez, M. ve Kitapçı, O. (2003). "İlişki Pazarlamasının Geçmişi ve Yakın Geleceği", **Cumhuriyet Üniversitesi, İİBF Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 2, ss.81-89.
- Harris, L. ve Rae, A. (2009). "Social Networks: The Future of Marketing for Small Business", **Journal of Business Strategy**, Vol.30, No.5, ss.24-31, ISSN 0275-6668.
- Kim, W. ve Jeong, O-R. ve Lee, S-W. (2010). "On Social Web Sites", **Information Systems** 35, ss.215-236, journal homepage: www.elsevier.com/locate/infosys.
- Kotler, P. ve Armstrong G. (2006). **Principles of Marketing**, Pearson Education, New Jersey, 11. Edition.
- Kurtz, David L. (2008). **Contemporary Marketing**, Thompson South-Western, 13. Edition.
- Meece, M. (2009). "Small Business Are Taking Tentative Steps Toward Online Networking", **The New York Times**, June 3. http://www.nytimes.com/2009/06/04/business/smallbusiness/04sbiz.html?_r=1&ref=mickey_meece
- Nakıboğlu, M.A.B. (2008). "Hizmet İşletmelerindeki İlişkisel Pazarlama Uygulamalarının Müşteri Bağlılığı Üzerindeki Etkileri", **Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi**.
- Palmer, A. ve Koenig-Lewis, N. (2009). "An Experiential, Social Network-Based Approach to Direct Marketing", **Direct Marketing: An International Journal**, Vol.3, No.3, ss.162-176.
- Sohn, D. (2005). "Interactive Media and Social Exchange of Market Information" **The University of Texas at Austin in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Doctor of Philosophy**.
- <http://www.youtube.com/watch?v=RxPZh4AnWyk>. (18.12.2010).
- <http://www.socialmediadefined.com/what-is-social-media>. (19.12.2010).
- <http://traffikd.com/social-media-websites>. (20.12.2010).
- <http://www.webrazzi.com/2010/06/29/turkiyede-sosyal-medya-hangi-servisleri-kullaniyor/> (09.01.2011).
- http://www.emarketer.com/Report.aspx?code=emarketer_2000742 (21.01.2011).

KÖKSAL, Sosyal Medya Uygulamalarının Pazarlama Faaliyet Alanı İçerisinde...

Tarımsal Ürünlerin Muhasebeleştirilme İlkelerinin Ulusal Düzenlemeler Açısından Karşılaştırılması

Ayşe Gül HATİPOĞLU

Yrd. Doç. Dr. Niğde Üniversitesi

Özet: Ülkemizde tarımsal ürünlerin muhasebeleştirilmesine yönelik düzenlemeler vergi mevzuatında, 41 Nolu Türkiye Muhasebe Standardı (TMS 41)' nda ve Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler için Türkiye Finansal Raporlama Standardı (KOBİ TFRS)' nda yer almaktadır. Tarım işletmelerin büyük bir çoğunluğu tarımsal ürünlerini vergi mevzuatına göre muhasebeleştirmektedir. Kamuya bilgi verme zorunluluğu olan çok az sayıda halka açık işletme ise tarımsal ürünlerini TMS 41'e göre muhasebeleştirip finansal tablolarında göstermektedir. Ancak Yeni Türk Ticaret Kanunu (TTK)' nin yürürlüğe girmesi ile birlikte 31.12.2012 tarihinden itibaren tarım işletmelerin büyük bir çoğunluğu tarım ürünlerini, KOBİ TFRS' ye göre muhasebeleştirmek zorunda kalacaktır. Bu çalışmada tarımsal ürünlerin muhasebeleştirilmesine yönelik olarak Türkiye'de var olan düzenlemeler karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Ayrıca KOBİ TFRS' nin uygulamaya girmesi ile birlikte tarımsal ürünlerin muhasebeleştirilmesi ve finansal tablolarda sunumu ile ilgili olarak ortaya çıkabilecek sorunlar ortaya konularak çözüm önerileri getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tarımsal Ürünler, TMS 41, KOBİ TFRS, Türk Vergi Mevzuatı.

Comparison of Accounting Principles of Agricultural Products in Terms of National Regulations

Abstract: In our country, regulations through accounting agricultural products take place in tax legislation, Turkish Accounting Standards 41 (TAS 41) and Turkish Financial Reporting Standards for SMEs (TFRS for SMEs). Most of agricultural enterprises account their agricultural products to abide by tax legislation. A few public companies that must give information to public, account their agricultural products to abide by TAS 41 and demonstrate it in their financial statements. However, the new Turkish Commercial Code (TCC) which will enter into force as of 31st of December 2012, most of agricultural enterprises will have to

account their agricultural products to abide by TFRS for SMEs. In this study, it was analysed regulations in Turkey through accounting agricultural products by comparison. Furthermore, TFRS for SMEs which entered into force, it was revealed problems which may occur regarding accounting agricultural products and demonstration in financial statements and suggested some solutions.

Key Words: Agricultural Products, TAS 41, TFRS for SMEs, Turkish Tax Legislation

GİRİŞ

Tarımsal ürünler, sahip olunan canlı varlıkların hasat edilmesiyle ortaya çıkmaktadırlar. İstenen miktarda tarımsal ürünün elde edilmesi, canlı varlıkların verimliliğiyle ilgilidir. Canlı varlıkların verimliliği ise önemli ölçüde doğa olayları ile bakım etkinliğine bağlıdır. Doğa olaylarının canlı varlıkların verimliliklerini artıracak yönde gerçekleşmesi durumunda, tarımsal ürünlerin birim maliyetleri beklenin altında; aksi durumunda ise tarımsal ürünlerin birim maliyetleri beklenenin üzerinde gerçekleşir.

Tarımsal ürünlerin değerleri, (hükümet desteklerinin olmadığı varsayımı altında) maliyetlerinden ayrı, karşılıklı pazarlık ortamında oluşan fiyata göre belirlenir. Bu değer, yukarıda belirtilen nedenlerden dolayı, çoğu zaman katlanılan maliyetlerden çok farklı olabilir. Bu durum, tarımsal ürünlerin muhasebeleştirilmesinde biri tarihi maliyet, diğeri cari değer yaklaşımı olmak üzere dünyada iki farklı yaklaşımın ortaya çıkmasına yol açmıştır. İşletme hakkında güvenilir bilgi sahibi olmak isteyenler tarihi maliyet yaklaşımını desteklerken, işletme hakkında gerçeğe yakın bilgi edinmek isteyenler ise cari değer yaklaşımını benimsemektedirler.

Ülkemizde de tarımsal ürünlerin muhasebeleştirilmesinde bu yaklaşımları esas almış farklı düzenlemelerin olduğu görülmektedir. Vergi matrahının hesaplanmasına yönelik olan Vergi Usul Kanunu (VUK) ile Gelir Vergisi Kanunu (GVK) tarımsal ürünlerin hasat anında ve takip eden değerlendirme dönemlerinde tarihi maliyet yaklaşımına dayanarak muhasebeleştirilmesi yaklaşımını benimsemiştir. Finansal tabloların gerçeğe uygun bilgileri sunmasını gerektiği esasına dayanan Türkiye Muhasebe/Finansal Raporlama Standartları ise tarımsal ürünlerin hasat anında cari değer (gerçeğe uygun değer) yaklaşımına göre, takip eden değerlendirme dönemlerinden ise mukayyet değere göre muhasebeleştirilmesi yaklaşımını benimsemiştir.

Günümüzde Türkiye'deki tarım işletmelerinin çok önemli bir bölümü tarımsal ürünlerini vergi mevzuatı kapsamında muhasebeleştirerek finansal tablolarına yansıtırken, İstanbul Menkul Kıymetler Borsasına kote çok az sayıdaki tarım işletmesi ise tarımsal ürünlerini tarımsal faaliyetlerin finansal

tablolarında gösterimi ile ilgili olan TMS 41 kapsamında muhasebeleştirerek finansal tablolarında sunmaktadır.

01.07.2012 Tarihi'nde yürürlüğe girecek olan Yeni TTK ile birlikte Türkiye'deki tarım işletmelerinin çoğu tarımsal ürünlerini TMS 41 veya KOBİ TFRS kapsamında muhasebeleştirerek finansal tablolarında sunmak zorunda kalacaktır. Bu durum tarım işletmelerinin hasat ettikleri ürünlerini muhasebeleştirme ve finansal tablolarında göstermeleri sırasında bir takım sorunlarla karşılaşmasına yol açabilecektir.

Bu çalışmanın amacı, vergi mevzuatı ve Türkiye Muhasebe Standartları çerçevesinde tarımsal ürünlerin muhasebeleştirilmesi konusunu incelemektedir. Bu doğrultuda Türk Vergi Mevzuatı, TMS 41 ve KOBİ TFRS'ye göre tarımsal ürünlerin muhasebeleştirilmesi karşılaştırılarak incelenmiş ve bu düzenlemeler arasındaki farklar varsayımsal olay ile ortaya konulmaya çalışılmıştır.

TÜRK VERGİ MEVZUATI AÇISINDAN TARIMSAL ÜRÜNLERİN MUHASEBELEŞTİRİLME ESASLARI

Tarımsal Ürünlerin Kayıtlanması

Vergi mevzuatımızda tarımsal ürünlerin hangi şartlarda finansal tablolara alınacakları ile ilgili bir açıklama bulunmamaktadır. Ancak, 90 Seri Nolu GVK Genel Tebliği'nde zirai üretim, “zirai faaliyetin bir safhası ve mahsullerin yetiştirilip elde edilmesi işidir” şeklinde bir açıklama bulunmaktadır. Bu açıklamaya göre elde etme işinin gerçekleştiği anda, tarımsal ürünlerin mamul (stok) olarak kayıtlara alınması gerekmektedir (Tokay ve Deran, 2006b: 1).

Muhasebe uygulamaları açısından bu süreç, sanayi işletmelerinden farklı değildir. Bunu bir örnekle açıklayacak olursak; tarımsal ürünlerin mamul olarak kayıtlanmaları aşağıdaki süreçlerden sonra gerçekleşir.

1.Aşama

/.../.....			
DİREKT İLK MADDE MALZEME GİD.	XX		
DİREKT İŞÇİLİK GİDERLERİ	XX		
GENEL ÜRETİM GİDERLERİ	XX		
İLK MADDE MALZEME			XX
DİĞER İLGİLİ HESPLAR			XX
Tarımsal ürün için katlanılan, tohum, gübre, zirai mücadele ilacı, işçilik amortisman ve diğer giderler.			
/.../.....			

2.Aşama

/.../.....			
YARI MAMUL-ÜRETİM	XX		
DİREKT İLK MAD. MAL. GİD. YANS			XX
DİREKT İŞÇİLİK GİDERLERİ YANS			XX
GENEL ÜRETİM GİDERLERİ YANS			XX
Tarımsal ürün için katlanılan, tohum, gübre, Zirai mücadele ilacı, işçilik amortisman ve diğer giderler nedeniyle			
/.../.....			

3.Aşama

/.../.....			
MAMULLER	XX		
YARI MAMUL-ÜRETİM			XX
Tarım ürünlerinin hasadı nedeniyle			XX
/.../.....			

Tarımsal Ürünlerin Değerlemesi

Değerleme ile ilgili kapsamlı açıklamalara VUK’ da yer verilmiştir. Ancak VUK’ da canlı varlıkların değerlemesine ilişkin kapsamlı bir açıklama bulunmamaktadır (Tokay ve Deran, 2006b: 1) . Bu kanuna göre tüm tarımsal ürünlerin maliyet bedeli ile değerlendirileceğini ve maliyet bedellerinin tarımsal ürünlerin özelliklerine göre, 275. maddede belirtilen maliyet unsurlarına karşılık olmak üzere, Maliye Bakanlığı’na tespit edilecek esaslar çerçevesinde hesaplanacağını belirtmiştir (VUK, Madde 276). Bu kanuna göre, tarım işletmesine ait hayvanların varsa borsa raici, borsa raici yoksa kayıtlı değer, oda

yoksa emsal bedeli ile değeriendirilecekleri belirtilmiştir. Emsal bedeli, işletmenin bulunduğu bölgedeki zirai kazanç komisyonlarınca tespit edilen ortalama maliyet bedeli olarak açıklanmıştır (VUK, Madde 276).

Değerlemeden Kaynaklanan Kar ve Zararların Raporlanması

VUK, sadece gerçek kişilerin tarımsal faaliyetlerden elde etmiş oldukları kazançlarını, zirai (tarımsal) kazanç kapsamında değerlendirir. Buna karşılık, adi ortaklık dışında şirket şeklinde örgütlenmiş tarımsal işletmelerin tarımsal faaliyetlerden elde ettikleri kazançları, zirai kazanç olarak değerlendirmemektedir (Akdoğan vd., 2011: 554).

GVK'na göre; küçük çiftçi muafiyeti dışında kalan tarım işletmeleri, vergilerini gerçek usule göre beyan etmelidirler. Bu tip işletmeler zirai kazançlarını zirai işletme hesabı veya bilanço esasına göre olmak üzere olmak üzere iki şekilde tespit edilebilir (GVK Madde 53). GVK.'ya göre; bilanço esasına göre zirai işletme hesabı esasında gelirin tespiti, tahakkuk esasına göre yapılmalıdır. Bu durum GVK'nın ilgili maddesinde şu şekilde ifade edilmiştir; "zirai kazanç, hesap dönemi içinde para ile tahsil edilen veya alacak olarak tahakkuk eden hâsılat ile ödenen ya da borçlanılan giderler arasındaki müspet farktır (GVK Madde 55)." GVK, tarım işletmeleri açısından gelir ve gider sayılabilecek unsurları tek tek saymıştır.

GVK madde 56'ya göre tarım işletmelerin gelirleri aşağıdaki unsurlardan oluşmaktadır.

- i-** Önceki yıllardan devredilenler de dahil olmak üzere üretilen, satın alınan veya diğer şekillerde elde edilen her türlü tarımsal ürünlerin (zirai mahsul) satış bedelleri (Primler, rüstrunlar ve benzerleri dahil)
- ii-** Tarımsal makine ve aletlerinin başka çiftçilerin tarımsal üretim faaliyetinde çalıştırılması karşılığında alınan bedeller,
- iii-** Gider yazılan değerlerin satılması halinde bunların satış bedelleri,
- iv-** Tarımsal ürünlerin elde edilmesinde önce veya sonra hasara uğramalarından dolayı alınan sigorta tazminatları,
- v-** Amortismanına tabi iktisadi kıymetlerin (Tarımsal üretimde kullanılan gayrimenkuller hariç) satılması halinde Vergi Usul Kanununun 328 inci Maddesine göre hesaplanan hasılat,
- vi-** Tarımsal ürünlerin, üretim araçları ile kişi, aile veya işletme ihtiyaçlarında kullanılmak üzere tüketim malzemesi ile değiştirilmesi halinde verilen tarımsal ürünün emsal bedeli

vii- Tarımsal makine ve aletlerinin başka çiftçilerin tarımsal faaliyetlerinde çalıştırılması karşılığında herhangi bir tüketim malzemesi veya üretim aracı alınması halinde alınan malzeme veya araçların emsal bedeli

viii- İşletmede üretilip de tohum, yem ve diğer şekillerle işletmede kullanılan tarımsal ürünlerin emsal bedeli.

Aynı şekilde GVK madde 57'de tarım işletmelerin giderleri aşağıdaki gibi sayılmıştır.

i- İşletme ile ilgili olarak tohum, gübre, fide, yem, ilaç ve benzeri maddelerin tedariki için yapılan giderler,

ii- Satılmak üzere satın alınan hayvanların, zirai mahsullerin ve diğer maddelerin bedelleri,

iii- İşletmelerde çalıştırılanlara ücret, prim ve sair namlarla hizmet karşılığı yapılan ödemeler,

iv- İşçilerin iâşe, tedavi ve ilaç giderleri, sigorta primleri,

v- Tarımsala tesis, makine, alet ve taşıtların çalıştırılması ve bakımı için yapılan giderler (Yakıt, yağ, elektrik, yedek parça v.b.) ve tamir giderleri,

vi- Vergi Usul Kanununa göre ayrılan amortismanlar,

vii- Kira ve ücret karşılığı kullanılan üretim araçları için yapılan ödemeler,

viii- Tarımsal kazancın elde edilmesi ve sürdürülmesi için yapılan genel giderler,

ix- İşletme için alınan ve işletme için harcanan borç paraların faizleri,

x- İşletme ile ilgili olmak şartı ile ödenen ayni vergi, resim ve harçlar,

xi- İşletme ile ilgili ve yapılan işin önemi ve genişliği ile ilişkili seyahat ve konaklama giderleri

xii- İşletme ile ilgili olmak şartıyla, sözleşmeye veya kanun emrine istinaden ödenen zarar, ziyan ve tazminatlar,

xiii- Amortisman tabii iktisadi kıymetlerin (tarımsal üretimde kullanılan gayrimenkuller hariç) satılması halinde Vergi Usul Kanununun 328 inci Maddesine göre hesaplanan zararlar,

xiv- İşletmeye dahil olup, aynı zamanda kişisel veya ailevi ihtiyaçlar için de kullanılan taşıtların amortisman giderlerinin yarısı,

Bu unsurlar gerçekleştikleri yılın gelir tablosuna yansıtılması gerekmektedir. Yukarıda sayılan maddelerde de görüldüğü gibi vergi

mevzuatımıza göre değerlendirme farkların gelir veya gider yazılacakları ile ilgili bir ifade bulunmamaktadır. Bunun nedeni vergi mevzuatımıza hasat anında tarımsal ürünlerin maliyet değeri ile muhasebeleştirilmesidir. Bu nedenle vergi mevzuatımıza göre hasat anında bir değerlendirme farkı çıkması mümkün değildir. Ancak izleyen dönemlerde tarımsal ürünlerin değer kaybına uğraması durumunda söz konusu değer kaybının % 10'un üzerinde gerçekleşmesi halinde karşılık ayırarak gider yazmak mümkündür. Ancak hasat anından sonra tarımsal ürünler stoklar standardı kapsamında değerlendirilmesinden dolayı bu çalışmada bu durum açıklanmayacaktır.

TARIMSAL FAALİYETLERLE İLGİLİ 41 NOLU TÜRKİYE MUHASEBE STANDARDI (TMS 41) VE KOBİ TFRS'YE GÖRE TARIMSAL ÜRÜNLERİN MUHASEBELEŞTİRME ESASLARI

Türkiye'de tarımsal faaliyetlerin muhasebe/finansal raporlama standartlarına göre muhasebeleştirilme ve finansal tablolarda sunum esasları TMS 41 ile KOBİ TFRS'de düzenlenmiştir. Kamuya hesap verme yükümlülüğü olan işletmeler (örneğin İstanbul Menkul Kıymetler Borsasına kote olmuş veya bu piyasada borç temin eden işletmeler) tarımsal faaliyetlerin muhasebeleştirilmesi ve finansal tablolarda sunumunda TMS 41'i uygulayacaklardır. Kamuya hesap verme yükümlülüğü olmayan KOBİ'ler ise tarımsal faaliyetlerini KOBİ TFRS Bölüm 34'deki açıklamalara göre muhasebeleştirip finansal tablolarında sunacaklardır. Hemen belirtmek gerekir ki her iki düzenleme birbiri ile önemli ölçüde örtüşmektedir.

TMS 41 ve KOBİ TFRS Bölüm 34 tarımsal ürünlerin muhasebeleştirilmesinde bir cari değer uygulaması olan gerçeğe uygun değer yaklaşımını benimsenmiştir (Demirkol, 2008: 113). Her iki düzenlemede de hasat anında tarımsal ürünlerin, gerçeğe uygun değerlerinden satış noktası maliyetleri düşüldükten sonra kalan değer ile değerlemeye tabi tutularak finansal tablolarda gösterilmesi esas alınmıştır. Standartların tarımsal ürünlerin muhasebeleştirilmesinde gerçeğe uygun değeri esas alması tarımsal varlıklardaki büyüme, bozulma, üretim döllenme gibi biyolojik dönüşümün finansal tablolara yansıtılmasını sağlamaktadır (Elad, 2010: 622).

Takip eden değerlendirme dönemlerinde ise söz konusu tarımsal ürünlerin TMS 2: Stoklar veya KOBİ TFRS Bölüm 13'e göre diğer stoklar gibi değerlemeye tabi tutulacakları ifade edilmiştir (Akdoğan vd, 2011: 512).

Tarımsal Ürünlerin Kayıtlanması

TMS 41 ve KOBİ TFRS bölüm 34'de göre; tarımsal ürünlerin kayda alınabilmeleri öncelikle hasat edilmiş olmalarına bağlıdır. TMS 41'e madde 10'a göre söz konusu tarımsal ürünlerin finansal tablolarda sunumu için 3

bölümden oluşan aşağıdaki şartların oluşması gerekmektedir (Arzova ve Arsoy, 2006: 135).

i- İşletmenin, söz konusu varlığı geçmiş olayların bir sonucu olarak kontrol etmekte olması (mülkiyet veya kullanım hakkı)

ii- Varlığa ilişkin gelecekteki ekonomik faydaların işletmeye aktarılmasının muhtemel olması, (varlığın satılması ve satıştan kaynaklanan alacakların tahsil edilme ihtimalinin olması)

iii- Varlığın gerçeğe uygun değerinin veya maliyetinin güvenilir olarak ölçülebilmesi. (maliyet veya gerçeğe uygun değeri ölçülemeyen varlıkla finansal tablolarda gösterilmezler)

KOBİ TFRS Bölüm 34, madde 3'e göre de bir tarımsal ürününü finansal tablolarda gösterilmesi için yukarıda sayılan şartların olması gerekmektedir. Ancak KOBİ TFRS Bölüm 34, madde 3'te üçüncü şart aşağıdaki gibi ifade edilmiştir.

“Varlığın gerçeğe uygun değerinin veya maliyetinin ***aşırı bir çabaya veya maliyete katlanmadan*** güvenilir olarak ölçülebilmesi gerekmektedir”

Görüldüğü gibi KOBİ TFRS'de maliyet veya gerçeğe uygun değer belirlenmesinin işletme açısından zor veya yüksek maliyetli olması durumunda işletme tarımsal ürününü finansal tabloda göstermeyebilir. Ancak TMS 41'e tabi işletmelerde böyle bir esneklik bulunmamaktadır.

Tarımsal Ürünlerin Değerlemesi

Canlı varlıklardan hasat edilen tarımsal ürünler (ağaçtan hasat edilen elma, tavukta elde edilen yumurta gibi), hasat anındaki gerçeğe uygun değerleri ile değerlemeye tabi tutulur. Gerçeğe uygun değer, tarımsal ürünün gerçeğe uygun değerinden tahmini pazaryeri maliyetleri düşülerek ölçülmektedir (TMS 41 Madde 13 ve KOBİ TFRS Madde 34.4).

Pazaryeri maliyeti pazaryerindeki maliyetler; aracılar ve simsarlara ödenen komisyonlar, düzenleyici kuruluşlar ve mal borsaları tarafından tahsil edilen vergiler, transfer ve gümrük vergilerini içermektedir (Akdoğan vd., 2011: 515)

Taşıma maliyetleri ve varlığın piyasaya getirilmesi için gerekli diğer maliyetler, pazar yerinde katlanılan maliyetlere dahil değildir. Bu maliyetlerinde gerçeğe uygun değer bulunması sırasında piyasa değerinde düşülmesi gerekmektedir. Çünkü bir varlığın gerçeğe uygun değeri, o varlığın mevcut durumundaki yeri ve durumuna bağlıdır. Dolayısıyla, herhangi bir çiftlikteki bir sığırın gerçeğe uygun değeri, söz konusu sığırın ilgili olduğu piyasadaki

fiyatından, taşıma giderleri ve söz konusu piyasaya getirilmesine ilişkin diğer giderlerin çıkarılması ile bulunmalıdır (TMS 41 Madde 9).

Bu açıklamalar çerçevesinde tarımsal ürünün finansal tabloda gösterilecek değeri aşağıdaki gibi hesaplanmalıdır (Tokay ve Deran, 2006a: 2).

Tarımsal Ürünün Piyasa Fiyatı	xx
- Taşıma Maliyeti	(xx)
- Ürünü piyasaya getirilmesi ile ilgili diğer maliyetler	(xx)

Tarımsal Ürünün Gerçeğe Uygun Değeri	xx
- Satış Noktası Maliyetleri	(xx)
<i>Aracılara ve simsarlara ödenen komisyonlar,</i>	
<i>Düzenleyici kuruluşlar ve mal borsaları tarafından</i>	
<i>Tahsil edilen vergiler, transfer ve gümrük vergilerini</i>	

Tarımsal Ürünün Finansal Tabloda Yer Alacak Değeri xx

TMS 41 ve KOBİ TFRS'ye göre tarımsal ürünün hasat anında ölçülen değeri "TMS 2 Stoklar" Standardının veya uygun başka Standardın uygulandığı tarihteki maliyeti ifade etmektedir (TMS 41 Madde 13). Bu değer, genelde tarımsal ürünün maliyet değerinin üstünde bir değer olabilmektedir. Ancak, bazı durumlarda, bu değer maliyet değerinin altında gerçekleşmesi de mümkündür.

Hemen belirtmek gerekir ki; gerçeğe uygun değer yaklaşımı sadece hasat anındaki tarım ürünlerinin değerlemeye tabi tutulmasında kullanılabilir. İşletmede kullanılmak amacıyla satın alınan tarım ürünleriyle, hasat anından sonraki dönemlerde değerlemeye tabi tutulan tarım ürünlerinin kayıtlı değeri ile değerlemeye tabi tutulmaları gerekmektedir (Demirkol, 2006: 46).

İşletmeler sıklıkla, sahibi oldukları canlı varlık veya tarımsal ürünlerle ilgili olarak gelecek vadeli satış sözleşmesi yapabilmektedirler. Tarımsal ürünlerin gerçeğe uygun değerinin belirlenmesinde söz konusu gelecek vadeli sözleşmelerde yer alan fiyatlar esas alınmamalıdır. Çünkü gerçeğe uygun değer, istekli bir alıcı ve satıcının işlem yapacağı cari piyasayı yansıtmaktadır. Bu nedenle gerçeğe uygun değer belirlenmesinde gelecek vadeli sözleşmedeki fiyatın esas alınması doğru olmayacaktır. Sonuç olarak, ilgili canlı varlık veya tarımsal ürünün gerçeğe uygun değeri bir sözleşmenin mevcudiyeti dolayısıyla düzeltilmez. Bazı durumlarda, tarımsal ürünün satışına ilişkin sözleşme, "TMS 37 Karşılıklar, Koşullu Borçlar ve Koşullu Varlıklar" Standardında tanımlanan ekonomik açıdan dezavantajlı bir sözleşme olabilir. Bu durumda ekonomik

açından dezavantajlı sözleşmelere TMS 37 hükümleri uygulanır (TMS 41 Madde 13).

Tarımsal ürünler kalite gibi önemli özelliklerine göre gruplandırılarak değerlemeye tabi tutulabilirler (TMS 41 Madde 15). Zira 1. derece kalitedeki bir elma ile 3. derece kalitedeki elmanın piyasa değeri, dolayısıyla gerçeğe uygun değeri aynı olmayacaktır. Gerçeğe uygun değer ölçümü tarımsal ürünler gruplandırılarak yapılırken, gruplama piyasada fiyatlamaya esas teşkil eden özellikler dikkate alınarak yapılmalıdır.

Tarımsal ürüne ilişkin aktif bir piyasanın bulunması durumunda, bu piyasada açıklanmış olan fiyat, gerçeğe uygun değer belirlenmesinde kullanılır. İşletmenin farklı piyasalara ulaşması söz konusu ise, ilgili işletme ulaşabildiği piyasalarda oluş fiyatlarından en uygun olanını tarımsal ürünlerin gerçeğe uygun değerlerini tespit etmede kullanır. Örneğin işletme, iki aktif piyasaya da ulaşabilmekte ise, tarımsal ürünlerinin satmayı düşündüğü piyasada oluşan fiyatı gerçeğe uygun değer belirlenmesinde kullanması gerekir (TMS 41 Madde 17).

TMS 41 ve KOBİ TFRS’de tarımsal ürününün hasat noktasında, her zaman gerçeğe uygun değerinin güvenilir bir şekilde tespit edileceği varsayılmaktadır. Bu bakış açısıyla tarımsal ürününün hasat anında gerçeğe uygun değerinden pazaryeri maliyetleri düşmek sureti bulunan değerden başka bir değer ile finansal tabloda göstermek mümkün değildir (TMS 41 Madde 28).

Değerlemeden Kaynaklanan Kar ve Zararların Raporlanması

Tarım ürünlerinin hasat anında gerçeğe uygun değerinden satış maliyetleri düşülerek bulunana değerle değerlemeye tabi tutulmaları sonucunda, maliyet bedeli ile gerçeğe uygun değer arasında doğacak farkın kar veya zarar olarak kayıtlanması gerekmektedir (TMS 41 Madde 28).

DÜZENLEMELERİN KARŞILAŞTIRILMASI

Tarımsal faaliyetlerin muhasebeleştirilme esasları bakımından, Türk Vergi Mevzuatı’nda yer alan düzenlemeler ile TMS 41 ve KOBİ TFRS Bölüm 34’de yer alan düzenlemeler arasındaki farkları aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür (Demirkol, 2006: 70-72; Akdoğan vd., 2011: 556).

i- Finansal Tabloya Alınış Esasları: Tarımsal ürünlerin ilk defa finansal tablolara alınmasında, vergi mevzuatı edinmeyi (hasat) yeterli görmüşken, TMS ve KOBİ TFRS hasatın yanında kontrol, fayda ve güvenilir ölçüm şartını getirmiştir. Aslında kontrol ve edinme ile anlatılmak istenen hemen hemen aynı şeydir. Buradaki tek fark; TMS 41 ve KOBİ TFRS’nin ölçüm kistasını açık bir şekilde vurgulamış olmasıdır. Vergi mevzuatımızda bu belirtilmemiştir. Ancak,

değeri ölçülemeyen bir varlığın kayıtlanamayacağı noktasından hareketle, vergi mevzuatımızın da ölçüm kıstasını benimsemiş olduğu ifade edilebilir.

ii- Değerleme Esasları: Türk Vergi Mevzuatı, ilk kayıta ve her değerlendirme döneminde tarımsal ürünlerin, maliyet değerleri ile değerlemeye tabi tutulmaları yaklaşımını benimsemiştir. TMS 41 ve KOBİ TFRS ise tarımsal ürünlerin ilk kayda alınma zamanında gerçeğe uygun değerle, diğer dönemlerde ise kayıtlı değer ile değerlemeye tabi tutulmaları yaklaşımını benimsemiştir.

iii- Kar ve Zararların Raporlanması Esasları; Türk Vergi Mevzuatı, tarımsal ürünlerden elde edilecek kar veya zararın sadece satış anında mümkün olabileceğini belirtmiştir. Ortaya çıkan bu kar veya zararın da, tahakkuk ilkesine dayalı olarak ilgili yılın gelir tablosunu aktarılması gerekir. TMS 41 ve KOBİ TFRS'ye göre ise kar veya zarar satış anında ortaya çıkabileceği gibi, ilk kayda almada da ortaya çıkabilir. Hasatla birlikte ortaya çıkan bu kar ve zararın gelir tablosuna yansıtılması gerekmektedir. TMS 41 ve KOBİ TFRS'de yer alan bu yaklaşım ülkemiz muhasebe uygulamaları açısından yeni bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım doğrudan gerçeğe uygun değer muhasebesi ile ilgili olup dönemde tahakkuk eden vergi (vergi gideri) ile ödenecek vergi rakamlarının farklılaşmasına da yol açmaktadır. Zira vergi mevzuatına göre kar ile muhasebe standartlarına göre kar arasındaki fark geçici bir fark olup tarımsal ürün satılmasıyla ortadan kalkacaktır.

DÜZENLEMELERİN TEKDÜZEN HESAP PLANI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Tarımsal ürünlerinin muhasebeleştirilmelerine ilişkin olarak Türk Vergi Mevzuatı'ndaki düzenlemeler ile TMS 41 ve KOBİ TFRS'deki düzenlemelerin esaslar bakımından birbirlerinden ayrıldıkları, buraya kadarki açıklamalarla ortaya konulmuştur. Bu bölümde düzenlemeler arasındaki farkın finansal tablolar üzerindeki etkisini göstermek ve tarımsal ürünlerinin Tekdüzen Hesap Planı'na (THP) göre kayıtlama esaslarını tartışabilmek bakımından bu bölümde varsayımsal bir uygulama örneğinin verilmesi faydalı olacaktır. Hemen belirtmek gerekmektedir ki; THP TMS 41 ve KOBİ TFRS'de yer alan düzenlemeleri karşılamakta yetersiz kalmaktadır.

Varsayımsal Olay

X Tarım İşletmesi elma üretimi yapmaktadır. İşletmenin 2011 yılında hasat ettiği elmaların piyasa fiyatı ve üretim maliyetlerine ilişkin veriler aşağıdaki gibidir. Bu veriler ışığında Türk Vergi Mevzuatı ile TMS 41 ve KOBİ TFRS'ye göre elmalar, aşağıdaki şekilde muhasebeleştirilecektir.

Elmaların Piyasa Satış Fiyatı	450.000 TL
Elmaların Tahmini Pazara Götürme Maliyeti	(25.000 TL)
<i>-Taşıma, yükleme, boşaltama</i>	
Elmaların Gerçeğe Uygun Değeri	425.000 TL
Elmaların Tahmini Satış Noktası Maliyetleri	(15.000 TL)
<i>-Komisyon, Acente Ödemeleri ve Harçlar</i>	
Gerçeğe Uygun Değer	410.000 TL
Üretim Maliyeti	260.000 TL
Değerleme Farkı	150.000 TL

i- Türk Vergi Mevzuatına Göre Kayıt

/.../.....	
760 PAZARLAMA SATIŞ VE DAĞITIM GİDERLERİ	40.000
760. 01. Taşıma, yükleme ve Boşaltma maliyeti	
760.02. Komisyon, Acente ve Harç Maliyeti	
İLGİLİ HESAPLAR	40.000
/.../.....	
710 DİREKT İLK MADDE VE MALZEME GİDERLERİ	} 260.000
720 DİREKT İŞÇİLİK GİDERLERİ	
730 GENEL ÜRETİM GİDERLERİ	
İLGİLİ HESAPLAR	260.000
/.../.....	
151 YARI MAMUL-ÜRETİM	260.000
151.01 Elma	
711 DİREKT İLK MADDE VE MAL. GİD. YANSITMA	} 260.000
721 DİREKT İŞÇ. GİD. YANSIT	
731 GENEL ÜRETİM GİD.	
/.../.....	
152 MAMULLER	260.000
152.01 Elma	
151 YARI MAMUL-ÜRETİM	
151.01 Elma	260.000
/.../.....	

ii- TMS 41 ve KOBİ TFRS Göre Kayıt

.././...	
760 PAZARLAMA SATIŞ VE DAĞITIM GİDERLERİ	40.000
760. 01. Taşıma, yükleme ve Boşaltma maliyeti	
760.02. Komisyon, Acente ve Harç Maliyeti	
İLGİLİ HESPLAR	40.000
.././...	
710 DİREKT İLK MADDE VE MALZEME GİDERLERİ	260.000
720 DİREKT İŞÇİLİK GİDERLERİ	
730 GENEL ÜRETİM GİDERLERİ	
İLGİLİ HESAPLAR	260.000
.././...	
151 YARI MAMUL-ÜRETİM	260.000
151.01 Elma	
711 DİREKT İLK MADDE VE MAL. GİD. YANSITMA	260.000
721 DİREKT İŞÇ. GİD. YANSIT	
731 GENEL ÜRETİM GİD.	
.././...	
152 MAMULLER	410.000
152.01 Elma	
151 YARI MAMUL-ÜRETİM	
151.01 Elma	260.000
605 GERÇEĞE UYGUN DEĞER FARKLARI	150.000
.././...	

Kayıtlardan da anlaşılacağı gibi, Türk Vergi Mevzuatı ile TMS 41 ve KOBİ TFRS’de yer alan düzenlemelere göre kayıt ve değerlemelerin sonucu finansal tabloların farklı oluşmasına neden olmaktadır. Türk Vergi Mevzuatı’na göre elmalar işletmenin bilançosunda 260.000 TL ile gösterilirken, TMS 41 ve KOBİ TFRS’ye göre 410.000 TL olarak yer alacaktır. Bir diğer fark gelir tablosunda oluşacaktır. Türk Vergi Mevzuatı esasına göre hazırlanacak gelir tablosu ile TMS 41 ve KOBİ TFRS’ye göre hazırlanacak gelir tablosu arasında 150.000 TL fark olacak ve oluşan bu fark ertelenmiş vergi yükümlülüğünün doğmasına yol açacaktır. Bu durum ülkemizdeki muhasebe uygulamaları açısından çok yeni bir olgu olup uygulayıcılar tarafından anlaşılması ve uygulanması en zor konu olacaktır. Vergi oranının % 20 olacağı varsayımı ile bu durumda aşağıdaki gibi bir vergi uyumlama kaydın yapılması gerekmektedir.

.../.../...	30.000	30.000
691 DÖNEME KARI VERGİ VE DİĞER YASAL YÜKÜMLÜLÜK KARŞILIĞI 483 ERTELENMİŞ VERGİ BORCU 150.000 * 0,20 = 30.000		
.../.../...		

Vergi Mevzuatımız 150.000 TL'yi gelir olarak kabul etmediği için, muhasebe standartları esaslı kar ile vergi mevzuatı esaslı kar arasında 150.000 TL fark olmaktadır. Muhasebe standartlarına göre kar 150.000 TL'dir ve bu karın vergi gideri etkisinin dönemsellik ilkesi gereği ilgili olduğu döneme yazılması gerekmektedir. Bu nedenle 691 nolu hesap borçlandırılmıştır. Vergi mevzuatımız 150.000 TL'yi bu dönemin karı olarak kabul etmediği için 150.000 TL üzerinden hesaplanan vergiyi de kabul etmemektedir. Bu durumda işletmenin 30.000 TL gelecek dönemlerde ödemesi gereken bir vergi borcu ortaya çıkmaktadır ki bu tutar 483 nolu hesapta gösterilmiştir. Muhasebe standartlarına göre ertelenmiş vergi varlığı (alacağı) veya borcu (yükümlülüğü) uzun vadeli bir hesapta gösterilmelidir. İşletme elmaları sattığı zaman vergi mevzuatımıza göre de bir kar ortaya çıkacaktır ve o dönem ertelenmiş vergi borcunun kapatılması gerekmektedir.

Muhasebenin temel kavramlarından olan maliyet esas kavramı ile paralellik gösteren vergi mevzuatı düzenlemeleri ile gerçeğe uygun değer muhasebesini esas alan TMS 41 ve KOBİ TFRS'nin hangisinin daha doğru sonuçlar verdiği konusu literatürde hala tartışılmaktadır. Tarımsal ürünlerin maliyet bedeli ile kayıtlanmasına getirilen en büyük eleştiri, maliyet bedelinin tarımsal ürünün biyolojik dönüşümünden kaynaklanan değer artışını yansıtmakta yetersiz kaldığı noktasına odaklanmaktadır. Gerçeğe uygun değer yaklaşımına getirilen en büyük eleştiri ise bu yöntemin subjektif olduğu ve gerçekleşmemiş karların bir performans göstergesi olan gelir tablosunda gösterilmesine olanak tanınması yönündedir.

Tarım sektöründe sadece satış odaklı bir performans değerlemesinin yanlış olacağı kanaatindeyiz. Ayrıca birçok tarımsal ürün için aktif bir piyasanın var olduğu günümüz şartlarında gerçeğe uygun değer uygulamasına yöneltilen "subjektif bir yöntem" eleştirisinin de yersiz olduğuna inanmaktayız. Bu çerçevede TMS 41 ve KOBİ TFRS'de yer alan muhasebe düzenlemelerinin tarımsal ürünlerin finansal tablolarında gerçeğe yakın bir şekilde gösterilmesinde en uygun yaklaşım olmaktadır.

SONUÇ

Ülkemizde, 01.01.2005 tarihine kadar tarımsal faaliyetlerin muhasebeleştirilmesi ile ilgili vergi mevzuatında yer alan düzenlemelerin dışında bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu nedenle, tarım işletmeleri bu tarihe kadar, tarımsal ürünlerin kayıtlamada vergi mevzuatında yer alan esasları uygulamışlardır. Ancak 01.01.2005 tarihinden itibaren borsada işlem gören işletmelerin, Uluslararası Finansal Raporlama Standartları'na uyumlu Sermaye Piyasasında Muhasebe Standartları Tebliği'ne uyma zorunda olmaları borsada işlem gören tarım işletmelerinin tarımsal faaliyetlerini aynı zamanda bu Tebliğ'e göre de muhasebeleştirme gereğini ortaya çıkarmıştır. 01.01.2007 tarihinden itibaren ise borsada işlem gören işletmeler TMS 41'i uygulamaktadırlar. Ancak borsada işlem gören çok az sayıda tarım işletmesi olması nedeniyle TMS 41'in uygulama alanı oldukça dar kalmıştır.

01.07.2012 Tarihinde itibaren yeni Türk Ticaret Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle birlikte Türkiye'deki KOBİ'ler tarımsal faaliyetlerini muhasebeleştirmede ve finansal tablolarda göstermede KOBİ TFRS'yi uygulamak zorunda kalacaklardır. Daha önce belirtildiği gibi TMS 41 ile KOBİ TFRS önemli ölçüde örtüşmektedir.

Tarımsal ürünlerin muhasebeleştirilmesi ve finansal tablolarda sunumu ile ilgili olarak TMS 41 ve KOBİ TFRS ile vergi mevzuatında yer alan düzenlemeler karşılaştırıldığında aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Türk Vergi Mevzuatı'nda yer alan düzenlemeler, vergi matrahının belirlenmesine yönelikken; TMS 41 ile KOBİ TFRS'de yer alan düzenlemeler gerçeğe uygun finansal tablo hazırlama amacına yöneliktir.

Türk Vergi Mevzuatı'nda yer alan düzenlemeler, belgeye dayalı güvenilir bilgiler üretmeye yönelikken; TMS 41 ile KOBİ TFRS'de yer alan düzenlemeler güvenilirlikten çok, bilginin varlıkla ilgisini esas almıştır. Bir başka ifadeyle, vergi mevzuatındaki düzenlemelerde ihtiyatlılık kavramı ön plandayken, TMS 41 ile KOBİ TFRS'de yer alan düzenlemelerde özün önceliği kavramı ön plandadır.

Türk Vergi Mevzuatı, tarımsal ürünlerinin hasat anında maliyet bedelleri ile değerlemeye tabi tutulmalarını gerektirmektedir. TMS 41 ile KOBİ TFRS'ye göre ise hasat noktasında, tarım ürünlerinin gerçeğe uygun değerleri ile değerlemeye tabi tutulmaları gerektirmektedir.

Türk Vergi Mevzuatı, kar veya zararın tarım ürününün satışı sonucunda ortaya çıkacağı yaklaşımını benimsemişken, TMS 41 ile KOBİ TFRS'de ilk kayıta gerçeğe uygun değere göre kar ve ya zararın doğabileceği yaklaşımını benimsemiştir.

TMS 41 İle KOBİ TFRS’de yer alan düzenlemeler, varlığın aktif bir piyasası olduğu ön kabulünden hareketle, tarımsal ürünün daha gerçek bir değerle finansal tabloda görünmesini sağlamaktadır.

Vergi mevzuatının dayandığı tarihi maliyet yaklaşımı, tarım ürünlerinin gerçek durumunu finansal tablolara yansıtmakta yetersiz kalmaktadır.

Tarımsal ürünlerin TMS 41 ile KOBİ TFRS’de yer alan düzenlemelere göre kayıtlanmasında Tekdüzen Hesap Planı yetersiz kalmaktadır. Hesap Planı’na “Tarımsal Üretim Değer Artış Karı” ve “Tarımsal Üretim Değer Azalış Zararı” hesaplarının eklenmesi gerekmektedir. Ancak THP’nin hasılat esasında kar ilkesini benimsemiş olması, değerlendirme kar veya zararına ilişkin hesapları THP’de hangi hesap grubunda gösterileceği problemini beraberinde getirmektedir.

KAYNAKLAR

- Akdoğan, Nalan, Aktaş, Rafet- Deran, Ali- Erhan, Deniz- Acar, Vedat (2011), **Sektörel Muhasebe**, Ankara, Gazi Kitapevi.
- Arzova, Burak ve Arsoy, Aylin Poroy (2006), “TMS 41 Tarımsal Faaliyetler Çerçevesinde Canlı Varlıkların Muhasebeleştirilmesi ve Finansal Tablolarda Sunuluşu”, **Vergi Dünyası**, Yıl 25, Sayı 300, Ağustos 135-147.
- Demirkol, Ömer Faruk (2006), **Seracılıkta Uluslararası Muhasebe Standartları’na Göre Ürün Maliyetlerinin Hesaplanması**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Muhasebe – Finansman Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Demirkol, Ömer Faruk (2008), “Canlı Varlıkların Gerçeğe Uygun Değerini Belirleme Hiyerarşisi”, **Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 2, Eylül, ss. 113-124.
- Elad, Charles (2007), “Fair Value Accounting in The Agricultural Sector: Some Implications for International Accounting Harmonization” **European Accounting Review**, 13:4, ss. 621-641.
- Tokay, S. Hüseyin ve Deran, Ali (2006a), “Tarımsal Faaliyetlerin Muhasebeleştirilmesinde Türk Vergi Mevzuatı ile Sermaye Piyasası Kurulu Tarafından Getirilen Düzenlemelerin Karşılaştırılması I”, **Yaklaşım Dergisi**, Ocak, Sayı: 157.
- Tokay, S. Hüseyin ve Deran, Ali (2006b), “Tarımsal Faaliyetlerin Muhasebeleştirilmesinde Türk Vergi Mevzuatı ile Sermaye Piyasası Kurulu Tarafından Getirilen Düzenlemelerin Karşılaştırılması II”, **Yaklaşım Dergisi**, Şubat, Sayı: 158.
- Gelir Vergisi Kanunu, KOBİ TFRS, Türkiye Muhasebe Standardı 41, Vergi Usul Kanunu

1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı Sırasında Rus Propagandası ve Osmanlı Devleti'nin Karşı Tedbirleri

Tuğrul ÖZCAN

Yrd. Doç Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

Özet: 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı sonunda imzalanan Edirne Antlaşması'yla Rumların bağımsızlığa ulaşmaları birçok ulusu bünyesinde barındıran Osmanlı Devleti'ni derinden etkilemiştir. Diğer taraftan gerek Kafkas cephesinde gerekse Balkan cephesinde çok sayıda reayanın yerlerini ve yurtlarını bırakarak Rusya'ya göçmesi, askerî, siyasi, sosyal, ekonomik, demografik bazı değişikliklere yol açmıştır. Anadolu ahalisine birçok sorumluluk yüklemiş olan bu durumun meydana gelmesinde Rus propagandalarının büyük etkisi olmuştur. Bu çalışmada 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında yürütülen propaganda çalışmalarına ve Osmanlı Devleti'nin bunlara karşı aldığı tedbirlere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Propaganda, Silah ve Mühimmat, Göç, Osmanlı, Rus

Russian Propagandas during the Ottoman-Russian War of 1828-1829 and Measures Taken by the Ottoman Empire Against These Propagandas

Abstract: İndepedence of the Greeks by the treaty signed after the Ottoman-Russia war of 1828-1829 deply affected the Ottoman Empire that was made of many nations. On the other hand, both in the Balkans and the Caucasus front in fronts which created of a large number reaya left their homeland and emigrated to Russia, military, political, social, economic, and demographic changes in the empire. This situation caused new burdens and responsibilities to Anatolian reaya. Russian propaganda was responsible this situation. This study is about 1828-1829 Ottoman-Russian war propaganda efforts and the measures taken against them by the Ottoman Empire.

Keywords: Propaganda, Armament, İmmigration, Ottoman, Russia

GİRİŞ

Propaganda, Latince “*propagare*” kökünden gelmekte ve “*Bir inancın ya da düşüncenin yayılması için yapılan faaliyetler; toplumların görüş ve davranışını benimsemelerini sağlayacak şekilde etkileme girişimleri; kişilerin ya da toplumların tutumlarını, hareketlerini kontrol altına almak için yapılan sistematik harekât*” şeklinde tanımlanır (Ziyaoğlu, 1963: 21; Domenac, 1995: 23).

Propaganda sosyal, siyasal, askerî ve ekonomik dengeler açısından önemli bir güçtür. Adolf Hitler’in: “*Ustaca bir propagandayla insanları cennetin cehennem olduğuna ve cennette en sefil hayatın yaşandığına inandırmak mümkündür.*” şeklindeki sözlerinden iyi tasarlandığında ve kullanıldığında propagandadan ne denli büyük sonuçlar alınabileceğini anlamak mümkündür (Hitler, 1998: 87). Bu yönüyle bakıldığında diğer devletlerde de olduğu gibi Osmanlı Devleti de zaman zaman ya propaganda faaliyetlerine maruz kalmış ya da bu tür faaliyetlere yer vermiştir. Hatta bu tür faaliyetler, XIX. yüzyılda bir kısım devlet adamı tarafından *kamu hizmeti* olarak görülmüştür. Bu dönemde Osmanlı istihbarat kurumsallaşma eğilimine girerken diğer taraftan da bir hüviyet kazanmaya başlamıştır (Avşar, 2003: 66).

Rusya açısından da durum aynıdır. Propaganda ve istihbarat, geniş bir coğrafyaya sahip Rusya açısından önemli iki güçtür. Kafkasya’da *Büyük Ermenistan* vilayeti teşkiline çalışan Rusya, reayayı Osmanlı Devleti aleyhine kışkırtarak, oluşacak ortamdan istifadeyle sıcak denizlere inmeyi tahayyül etmiştir. Avrupa devletlerinin desteğini alan Rusya, Rumların bağımsızlığa kavuşturulmasıyla bunun ilk provasını gerçekleştirmiştir. Rusya’ya göre sıradaki Ermenilerdir ve Kafkaslarda kalıcı Rus varlığının sağlanması onlara bağlıdır. Bu yüzden Rus hamiliğinde bir Ermeni devletinin kurulması Rusya açısından çok önemlidir. Bunu sağlamanın yolu da istihbarat ve propaganda faaliyetleriyle Ermenileri harekete geçirmektir.

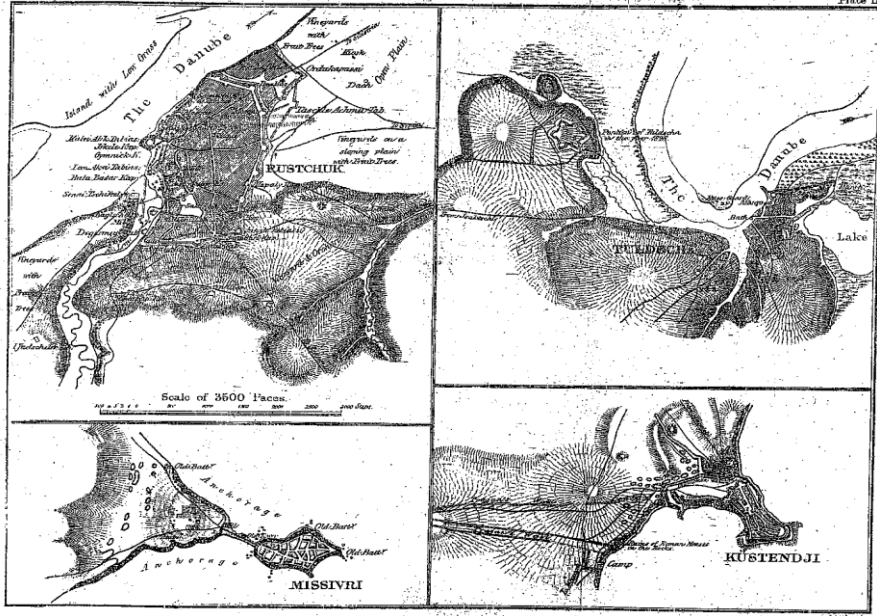
Bu makalede yukarıda bahsedilen çerçevede Rusya ile Osmanlı Devleti’nin propaganda faaliyetlerine yer verilmiştir. Makale, günümüzde *soğuk savaş* olarak adlandırılan psikolojik harekâtın cephe gerisinde meydana getirdiği etkiler, tarafların yürüttükleri çalışmalar ve alınan birtakım önlemler açısından ele alınmıştır. Rusların propaganda faaliyetleri sonucunda buldukları yerleri terk ederek Rusya’ya giden reayanın durumuna bu makalede yer verilmemiştir.

PROPAGANDA FAALİYETLERİ

Navarin Olayı’ndan sonra Rusya, İngiltere ile Fransa’ya müracaat ederek almış oldukları kararlara uymayan Osmanlı Devleti’ne karşı onları savaşa davet etti. Fakat bu iki devlet, Navarin baskınıyla yeterince ileri gittiklerini belirterek

Rusların teklifini geri çevirdi (Ahmed Muhtar Paşa Paşa 1928: 20; Ahmet Lütfi Efendi 1999: 146). Fransa ve İngiltere Osmanlı Devleti'ne karşı savaşma niyetinde değildi. Bu iki devlet kendi aralarında Mora'nın tasfiyesi için anlaştı. İngiltere, Mora'dan Mısır ordusunu çıkarmak amacıyla İbrahim Paşa üzerine birkaç savaş gemisi gönderdi. Fransa da 30.000 kişilik bir kuvvetle geçici olarak Mora'yı işgal etti. Bu gelişmelerin yaşandığı sırada Rusya, Osmanlı Devleti'ne savaş açma kararı aldı. Çar I. Nikola, Rus ordusuna çok güveniyordu. O, Rus ordusunun iki koldan saldırıya geçmesini istiyor ve komutanlarından iki şey bekliyordu: Tuna Cephesi'ne mümkün olduğunca fazla Osmanlı askeri çekmek; Rusya'nın Kafkasya'daki güvenliği için Osmanlı kale ve şehirlerini ele geçirmek (Baddeley 1995: 191).

1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı Rus donanmasının Anapa'ya saldırmasıyla başladı. Rusya, bir taraftan askerî hazırlıklar yaparken diğer taraftan da savaşın psikolojik altyapısını oluşturmaya çalışıyordu. Savaş yüzünden İstanbul'dan Petersburg'a çekilen Rus sefirleri, dönüşlerinde Balkanlardaki bir kısım boğaz ve geçitleri tespit ederek bunlara ait harita ve krokiler hazırlamışlardı. Ayrıca güzergâhlarındaki şehir ve kasabaların etnik ve dini yapıları hakkında notlar almışlardı. İngiliz zabiti James Brown hatıratında, imparatorun gözüne girmek isteyen General Geismar, Baron Valentini, Miralay Berg, Miralay Rudiger gibi bazı Rus komutan ve memurlarının 1826'dan itibaren aslî vazifelerinin yanında bu tür işlerle de uğraştıklarını kaydeder (Seyfi, 1940: 5). Muhtemelen bunların hazırladıkları raporlar, Balkanlar yönündeki Rus harekâtının şekillenmesinde belirleyici rol oynamıştır.

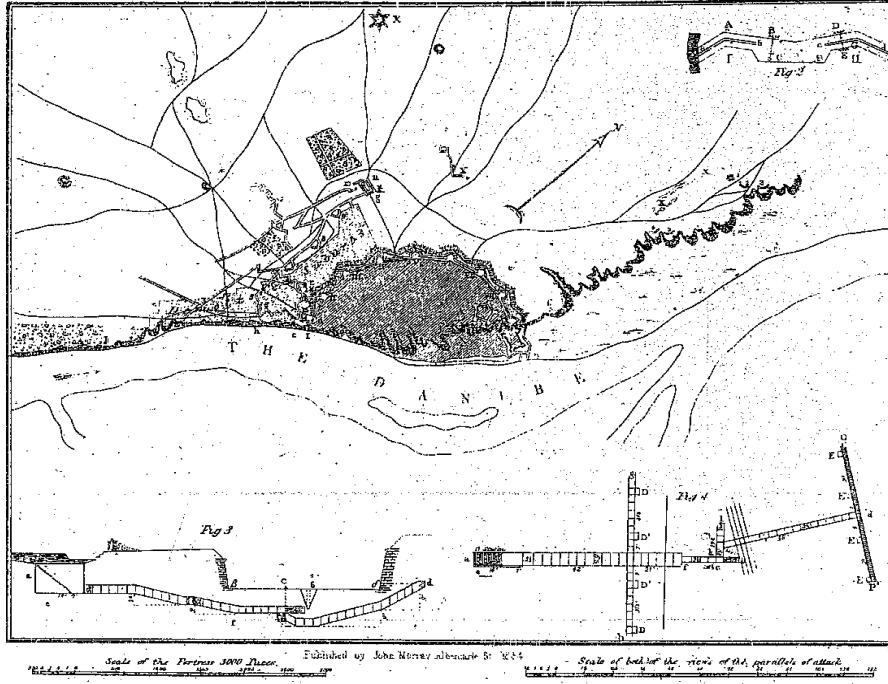
Şekil 1: Karadeniz Kıyılarındaki Türk Kasabalarından Bazılarının Planları³ (Kaynak: Ahmed Muhtar Paşa: 1928: 251.)

Rum İsyam'ını fırsat olarak değerlendiren Rus kuvvetleri Prut Nehri yakınlarına kadar gelmişlerdi. Nitekim 20 Şubat 1828'de İran seferinden dönen Kafkas ordusuna çar tarafından yeni bir sefer hazırlığı için emir verildi. Yapılan hazırlıklar gizlice gerçekleştirilmekteydi (Mustafa Nuri Paşa, 1992: 257). Kafkasya'daki Rus birlikleri geçici kışlalara yerleştirilerek eksiklikleri giderilmeye çalışılıyordu. Paskieviç, Osmanlı Devleti'nin dikkatini çekmemek için komuta ettiği kuvvetleri yerinden oynatmıyordu. Paskieviç kurnazca hareket ediyor, Kars Paşalığı⁴ idaresindeki ahaliyi, mahsullerini Gürcistan'da satmaları için el altından teşvik ediyordu. Bu yolla Rus ordusu Osmanlı topraklarına henüz girmeden, ordusunun erzak ve yiyecek ihtiyacını karşılıyordu. Mahsullerini pazarlamak üzere Gürcistan'a gelen ahalden de geldikleri yerler hakkında bilgi toplanıyordu. Paskieviç'e göre Osmanlı Devleti,

³ 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı'nın meydana geldiği dönemde Balkanlarda bazı yerlere ait kroki, plan ve haritalar için bakınız: Ahmed Muhtar Paşa: 1928: 251-256; Kafkaslardaki yerlere ait haritalar için bakınız: Allen, 1953: 2, 23, 34, 57.

⁴ Erzurum eyaletine bağlı Kars paşalığı (sancağı); Kağızman, Şüregel, Zaruşat ve Has olmak üzere dört kazadan oluşmaktadır. 1847 yılı itibarıyla bu kazaların sayısı Keçivan da dahil olmak üzere beştir; Kırzioğlu, 1955: 47-48.

Kafkasya'da Rus askerleriyle savaşacak durumda değildi. Hatta aldığı istihbarata göre Osmanlı Devleti'nin Kafkasya'ya yönelik henüz savaş hazırlığı bile yoktu. Brown'un hatıratından anlaşıldığı kadarıyla Anadolu Şark Seraskeri bile savaşın başladığını Kars valisinin Tiflis'e gönderdiği bir memurdan öğrenmiştir (Seyfi; 1940: 71-72).

Şekil 2: 1828'de Ruslarca Hazırlanan İbrail Planı, (Kaynak: Ahmed Muhtar Paşa, 1928: 252.)

Rusya açısından tek sorun savaşı başlatacak bir gerekçenin henüz tam olarak olgunlaşmamasıdır. Ancak savaş *Ortodoksluğun hamiliğini üzerine alan ve bunu siyasal emellerine alet eden Rusya'nın azınlıkları himaye etmesi ve bu arada Bükreş Muahedesi pürüzlerinin düzeltilmesi, Mora ayaklanmasının Sırlara olduğu gibi imtiyaz verilmek suretiyle giderilmesi gibi sebep ve bahanelerin birbirini takip etmesiyle* tecelli etmiştir. Bükreş Antlaşması'nın bazı hükümlerinin değiştirilmesi gerektiği halde Osmanlı Devleti'nin buna kayıtsız kalmasını gerekçe gösteren Rusya, Prut Nehri'ni aşarak savaşı başlattı (Ergin, 1940: 5).

Savaşa Osmanlı Devleti'nin sebep olduğunu içeren beyannameler neşrederek işe koyulan Ruslar, devletlerarası hukuk açısından Doğu Anadolu ve

Rumeli'deki işgallerini meşrulaştırmanın peşindedir⁵. Kafkas Ordusu Komutanı General Paskieviç'e göre özetle Osmanlı Devleti daha önce yapılan antlaşmalara uymamış ve tabiiyetindeki gayrimüslimleri Rusya'ya karşı kıskırtmıştır. Bu yüzden savaşın müsebbibi Osmanlı Devleti'dir. Rusya'nın ilan ettiği savaşın hedefi Osmanlı hükümetidir. Rusya'nın *sulh ve sükûn içinde yaşayan ahaliye karşı asla silah kullanmak* gibi bir niyeti bulunmamaktadır. Rus askerlerinden korkulması için hiçbir sebep yoktur. Bununla birlikte ele geçirilecek şehir ve kasabalar, yönetimi Hristiyanlara bırakılmak suretiyle Rusya tarafından ilhak edilecektir⁶.

Doğu Anadolu'da Ermeniler, Rumeli'de Bulgar ve Rumlar, Rusların sıcak denizlere ulaşmaları açısından önemlidir. Bu nedenle Ruslar, işgal edilen yerlerde reayayla irtibat halindedir. Mareşal Graf Vitkenstein Rumeli tarafında yayınladığı beyannameler vasıtasıyla Bulgarlardan sakin olmalarını, Ruslardan korkmamalarını istiyordu (Ahmed Lütü Efendi, 1999: 487-489; Gülsoy, 1993: 107-109). Ayrıca Müslüman ahaliye inanç ve adetlerinde her türlü özgürlüğün tanındığını belirterek Bulgar reayasına yerlerini ve yurtlarını terk etmemelerini tavsiye ediyordu (Ahmed Lütü Efendi, 1999: 490). Öte yandan Ruslar, reayaya bağ, bahçe ve tarlaları ekip biçmemeleri yönünde baskı yapmaktan kendilerini alıkoyamıyorlardı. Rusların bu konuda samimi olmadıkları Doğu Anadolu'daki uygulamalarından açıkça anlaşılmaktadır. Onların iddiasına göre reayadan Rusya'ya gitmeye niyeti olanlara Erzurum ağaları tarafından engel çıkarılıyor, bunların mal, mülk ve arazi satış işlemleri kasıtlı olarak geciktiriliyordu. Rus Generali Pankratyev'in bu konudaki uyarılarına rağmen yerel idare gereken hassasiyeti göstermiyordu⁷. Bu tür durumlar Ruslar açısından aslında birer fırsat ve propaganda aracıydı.

Savaşın başlamasıyla birlikte devlet merkezinden hayli uzaklaşan Ruslar, Erivan'a ulaşmalarıyla birlikte burada propaganda yoluyla kendileriyle işbirliği yapabilecek kişi ya da gruplar aramaya başladılar. Rus komutanlar vakit kaybetmeksizin Osmanlı tabiiyetindeki gayrimüslimler ve birtakım aşiretlerle temasa geçtiler. General Pankratyev ile eşgüdüm içerisinde hareket eden General Paskieviç, işe Zilanlı ve Sıpkı Kürt aşiretlerinin reislerine mektup

⁵ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Hatt-ı Hümayun (HAT), 443274-K, 12.04.1828: General Paskieviç'in mektubu.

⁶ BOA, HAT, 43951-E, 07.01.1828: Sadrazam Reşit Paşa'nın kaimesi; BOA, HAT, 42477-R, 21.08.1828: General Paskieviç'in emirnamesi; BOA, HAT, 42493-C, 17.10.1828: Trabzon Valisi'nin kâ'imesi.

⁷ BOA, HAT, 36432-B, 06.05.1830: Osman Paşa'nın kaimesi; BOA, HAT, 36432, 06.05.1830: Erzurum Valisi Hasan Paşa'nın kaimesi.

yazmakla başladı. Bu mektuplarda Rusların Erzurum’u ele geçireceklerinden bahisle aşiret reislerinden Rusya tarafına geçmeleri istenmiştir. Ayrıca Osmanlı Devleti’ne hizmetlerinden vazgeçmeleri durumunda her iki aşiret mensuplarına silah ve para yardımıyla bulunulacağı vaat ediliyordu⁸. Aynı durum Balkanlardaki reaya için de geçerliydi. Özellikle Rumların ve Ermenilerin Ruslardan beklentisi oldukça fazlaydı. Bu yüzden bölgeyi iyi bilen Rumların, Balkanlardaki geçitlerin aşılmasında Rus ordusuna büyük katkıları olmuştur (Seyfi, 1940: 118).

Doğu Anadolu’da General Pankratyev’in, Rumeli’de Feld Mareşal Dibiç’in yürüttüğü propaganda faaliyetleri, şartlara ve muhataplarının gösterdikleri dirence göre değişebiliyordu. Bu tür faaliyetler, kimi yerde *cebr, tahrik, teşvik* kimi yerde de ikna ve korkutma şeklindeydi. Rumeli tarafında propaganda faaliyetleri neticesinde yola getirilemeyenler Ruslarla işbirliği yapan reayanın inisiyatifine terk ediliyordu. Yetkililer Rusya’ya gitmek istemeyen reayaya can, mal, namus güvenliklerini tehlikeye attıklarını söyleyerek gözdağı veriyorlardı. Ruslar, gittikleri mahallerdeki halkı, Osmanlı hükümetinin reayayı cezalandıracağı, vergilerini 60’şar kuruşa çıkaracağı gibi asılsız propagandalarla halkı endişeye sevk ediyordu. Kendileriyle gelecek reayaya harcırah verileceğini, 20 sene boyunca vergi muafiyeti tanınacağını ve senelik birer altın da reayayı kalkındırma ödeneği verileceğini ilan ediyorlardı (Gülsoy, 1990: 27-28).

Ruslar, temin ettikleri işbirlikçilerin her birine *çavuşluk* rütbesi vererek maaş bağladı. Ayrıca göç işlerini yürütmek üzere *erbaş* rütbesiyle birçok adam görevlendirildi (Seyfi, 1940: 36; Beydilli, 1998: 391). Çıldır valisinin bir yazısından tuz ticareti bahanesiyle Tiflis’e gelen altı şahsın, burada Ruslar adına casusluk yaptığı, Çerçiçe Mütesellimi İsmail Bey’in ifadesinden de Karabağ tarafında çok sayıda Rus casusunun dolaştığı anlaşılmaktadır. Ayrıca bir kısım Kars reayasının da Ruslar adına casusluk yaptığı tespit edilmiştir⁹. Bu yüzden Erzurum Valisi Galip Paşa, 30 Aralık 1827 tarihli bir yazısıyla Kars Muhafızı Mehmed Emin Paşa’yı uyardı. Galip Paşa, o mahalde Rus işgallerinin önünü açmak üzere Ermeni kocabaşının ve bir kısım Ermeni’nin Ruslar lehine propaganda yaptıklarını ve reayayı silahlandırmaya çalıştıklarını haber almıştı¹⁰.

⁸ BOA, HAT, 42881-A ve 42881-B, 02.07.1829: Pankratyev tarafından yazılan Türkçe mektup.

⁹ BOA, HAT, 44264-F, 26.04.1828: Çıldır valisinin şukkası; BOA, HAT, 16.03.1828: Çerçiçe Mütesellimi İsmail Ağa’nın mektubu; BOA, HAT, 34650-F, 21.06.1830: Şeyh Mehmed Salih imzalı tahrirat.

¹⁰ BOA, HAT, 44261-Ç, 30.12.1827: Galip Paşa’nın şukkası; Demirel 2005: 264.

Rusya'ya gitmek üzere Ermeni kocabaşı ve bazı din adamları ikna edilmişti. Bunlar, Ermenileri de ikna etmek suretiyle Rusya'ya nakletmek üzere harekete geçtiler. Birçok köy ve kasabada tellallar aracılığıyla Rusya'ya gitmek isteyenlerle gitmeyenleri tespit etmeye çalıştılar ve *Kocabaş Defteri*'nde onlarla ilgili kayıtlar tuttular. Ayrıca gitmeyenlerin mal ve mülklerinin yağmalanacağını, evlerinin yakılacağını duyurarak köy ve kasabalara gönderilen adamlar vasıtasıyla reaya arasında korku ve endişe yaratıyorlardı¹¹. Rus yetkililer, muhakkak göreceğini düşündükleri reayayı, kayıt defterlerinde *nişan* ve *teklif* diye tabir edilen bir işaretle belirtiyorlardı. Benzer işleri Rumeli tarafında ise *yazıcılar* diye tabir edilen görevliler yürütüyordu. Bunlar yanlarına aldıkları asker ve reaya eşkıyası ile birlikte buldukları mahalleri tek tek dolaşarak reyanın tahririni gerçekleştiriyorlardı. Ayrıca kayıtları tamamlananların Rusya'ya sevki için gerekli arabaların teminine çalışıyorlardı (Beydilli, 1998: 391; Gülsoy, 1990: 29).

Ahmed Muhtar Paşa reyanın, Osmanlı savaş geleneğinden dolayı Türk askerleri tarafından zaman zaman rahatsız edildiğinden bahsetmektedir. Onun ifadesinden anlaşıldığı kadarıyla askerlerin bu tavrı Paskieviç tarafından bir propaganda aracı olarak kullanılmıştır. Paskieviç, bu sayede kısa bir sürede reayayı tarafına çekmeyi başarmıştır (Ahmed Muhtar Paşa, 1928: 232). Kars'a henüz girmeden ahaliye hitaben gönderilen bir yazıda: "*Bizim seferimiz Osmanlıyadır. Kendü hânesinde oturan ahâli ve reâyaya hiçbir ziyânımız yoktur. Bunu herkese bildirmek size lâzımdır.*" diyerek Anadolu'nun doğu cihetlerinde bir nüfuz alanı oluşturma gayretindedir (Akmaz, 2000: 59).

General Paskieviç, Kars'ın ellerine geçmesiyle birlikte şehirde bir katliam ve yağmanın olmamasına büyük gayret gösterdi. Bir bildiri ile Kars kalesinin muzaffer Rus ordusunun önünde düşmüş bulunduğunu, saldırıyla alınan bir şehrin halkının cezalandırılmasının savaş yasaının bir gereği olduğunu, fakat Rus imparatorunun yönetiminde intikam duygusunun asla söz konusu olamayacağını, bütün halkın affedilerek Rusya'nın himayesine alındığını, herkese can, mal, inanç serbestîsinin tanındığını ilan etmiştir (Baddeley, 1995: 195-196). Ancak Erzurum'un işgal edilmesiyle birlikte Pasinler'e kaçan bir istilazede, şehrin ileri gelenlerini esir eden Rusların burada ezan okunmasını yasakladıklarını ve bu durumun Müslüman ahalinin şehri boşaltmalarına yol açtığını belirtir. Rusya taraftarı bir kısım reaya da Müslümanlara yönelik saldırı ve katliam girişimlerinde bulunmuştur (Beydilli, 1988: 384-385).

¹¹ BOA, HAT, 36432-B, 06.05.1830: Trabzon Valisi Osman Paşa'nın kamesi; BOA, HAT, 36432-A, 06.05.1830: Müşterek takrir.

Rusya yürüttüğü propaganda faaliyetlerinden kısa sürede istediği sonuçları almaya başladı. Örneğin Hınıs Beyi İbrahim, çevredeki köy ve kasabalara mektuplar göndererek Hınıs'ın Rusya'ya bağlandığını ve buranın yönetiminin de kendisine verildiğini iddia ediyordu¹². 21 Haziran 1828 itibarıyla dört günlük bir süreçte Rus saldırısına uğrayan Kars'ın düşmesi söz konusu propagandaların bir sonucudur (İlgürel, 1994: 167-176).

Kars'ın düşmesi üzerine direnme azmi kırılan Erzurum'un Müslüman sakini Ruslara boyun eğmek zorunda kalmıştır. Erzurum'a giren General Pankratyev ahaliye hitaben kaleme aldığı bir yazıda halkın Rusların himayesinde olduğunu, reyanın can ve mal güvenliğinin sağlanacağını, buralara kadar gelen Rus ordusunun şefkat ve merhametinin halka anlatılmasını istiyordu¹³. Ayrıca bu yazıda kendilerine karşı mukavemet olması durumunda gereğinin yapılacağı hatırlatılarak Müslüman ahaliye gözdağı veriliyordu¹⁴.

Rusya'nın ahaliyi teskin etmek üzere yürüttüğü propaganda faaliyetlerinin sürdüğü dönemde Osmanlı askerleri arasında çıkan anlaşmazlık yüzünden korkuya kapılan Bayburt ahalişi kasabayı terk ederek dağ köylerine kaçmıştır¹⁵. Bu yüzden kasaba direniş gösterilmeksizin az sayıda bir Rus birliğince işgal edildi¹⁶.

Rus propagandası yalnızca Osmanlı topraklarında etkili olmamıştır. Çok sayıda İranlı da Rus ordusuna asker olarak yazılmıştır. Rus yetkililer, İranlıların kendileriyle işbirliği yapmaları durumunda Erivan'ın idaresini kendilerine bırakılacağını vaat etmiştir. Bu vaat onları Osmanlı topraklarına yönlendirmeye yetmiştir¹⁷.

RUS PROPAGANDASI KARŞISINDA OSMANLI DEVLETİ

Osmanlı devlet adamlarına göre General Paskieviç'in iddiasının aksine savaşa Ruslar yol açmıştır. Osmanlı Devleti, Rusların Prut Nehri'ni geçerek

¹² BOA, HAT, 43188-C, 04.09.1829: Hınıs Bey'i İbrahim Bey'in mektubu; BOA, HAT, 42022-I, 28.01.1830: Erzurum Valisi Hasan Paşa'nın kaimesi.

¹³ BOA, HAT, 42724-H, 21.07.1829: Erzurum ayanının kaimesi.

¹⁴ BOA, HAT, 37241, 15.07.1829: İran'daki Osmanlı sefiri Tayyibi Efendi'nin mektubu.

¹⁵ BOA, HAT, 42716, 23.07.1829: Şark Seraskeri Osman Paşa'nın tahrirati.

¹⁶ BOA, HAT, 42716-G, 21.07.1829: Kethüda İbrahim Ağa'nın arızası; BOA, HAT, 42716-A, 23.07.1829: Trabzon Valisi Osman Paşa'nın arızası.

¹⁷ BOA, HAT, 37241, 15.07.1829: Tayyibi Efendi'nin mektubu.

Boğdan'ı işgal etmesini savaş sebebi saymıştır (Gülsoy, 1992: 245). Taşra yöneticilerine gönderilen Mart 1828 tarihli bir fermanla, Mora ve diğer Akdeniz adalarında yaşayan Rumların çıkarmış olduğu isyanların İngiltere, Fransa ve Rusya devletlerinin aralarında yapmış oldukları anlaşmalarla desteklendiği; bu üç devletin İstanbul'daki elçilerinin, Babıâli'ye gelerek Rumlar için bağımsızlık talebinde buldukları belirtilmektedir. Bu talep Osmanlı hükümeti tarafından reddedilmiştir. Bunun üzerine çıkarılan Mayıs 1828 tarihli başka bir emirle taşra yöneticilerinden, Rusya'yla Balkanlarda Tuna ve Silistre, doğuda Erzurum ve Kars dolaylarında yapılan savaşın zaruretini halka anlatmaları, halkın gerektiğinde asker yardımına hazır olması istenmiştir (Kara, 2005: 126).

Osmanlı hükümeti, Rusların halka zarar verdikleri konusunda Rus murahhaslarına protesto mahiyetinde yazılar göndererek rahatsızlığını dile getirdi¹⁸. Diğer taraftan Osmanlı hükümetinin reyanın Rusların işgaliyle yerlerinden ayrılmaması konusunda göstermiş olduğu çabaya binaen Edirne metropoliti de Rumeli'de köy köy dolaşarak reyaya gitmemeleri yönünde nasihatlerde bulundu¹⁹. Doğu Anadolu'da da benzer durum yaşanmaktaydı. Ruslarla barış görüşmelerinin başlamasından itibaren Osmanlı hükümeti tarafından Doğu Anadolu'da istilaya uğrayan yerlerin reyasına gizliden ya da açıktan birçok adam gönderildi. Bir taraftan halkın Rusların boş vaatlerine kanarak yerlerini terk etmemeleri isteniyorken diğer taraftan da devletin reyaya söz geçirebilmesini sağlamak üzere Ermeni kanaat önderlerinden yardım talep ediliyordu²⁰.

Eleşkirt Müftüsü Abdurrahman Efendi ile Müderris Sadullah Efendiler, kendisine gelen talimat gereğince Ruslarla işbirliği yapmamaları yönünde bölge Ermenileri ile görüşmüşlerdir. Osmanlı Devleti tarafından kendilerine her türlü imkânın ve kolaylığın sağlanacağı, savaş içerisindeki tutum ve tarafgirliklerinden dolayı asla cezalandırılmayacakları, savaşın getirdiği ağır yük dolayısıyla geçici süreyle bir kısım vergiden muaf tutulacakları gibi konularda teminat vererek onları teskin etmeye çalışmışlardır. Vaatler, genel olarak Ermeniler tarafından yeterli görülümüşse de Ermenilerden bazılarının Rus baskısı yüzünden göçe mecbur kaldığı anlaşılmaktadır. Verilen teminatlar ve yerel yöneticilerin bunu destekleyen tavırlarına rağmen savaşın gidişatı, Osmanlı hükümetinin karşı propaganda yapmasını güçleştirmektedir. Bunun

¹⁸ BOA, HAT, 42782-B, 27.10.1829: Sadaretin arz tezkiresi.

¹⁹ BOA, HAT, 42792. 16.02.1830: Sadrazam Mehmed Reşid Efendi'nin tahrirati.

²⁰ BOA, HAT, 43022, 25.01.1830: Kars ulemasından Hacı Memiş'in mektubu.

sonucunda reayanın zihinleri Ruslar tarafından kolayca karıştırılmaktadır (Beydilli, 1988: 392).

Osmanlı hükümeti Rusya'ya gitmek isteyen reayaya Edirne Antlaşması gereğince açıktan bir şey denilemeyeceğinin farkındaydı. Ancak halinden memnun ve kendisini güvence içinde gören reayanın kendi arzusu ile göç edeceğine malını mülkünü bırakabileceğine de şüpheyle bakıyordu. Yetkililere göre propaganda yoluyla bir güven ortamı oluşturulursa reaya gitmeme noktasında Rusya'ya karşı direnç gösterebilirdi²¹.

Osmanlı Devleti, Rus işgal kuvvetlerinin çekilmesini müteakip savaş döneminde Ruslarla işbirliğinde bulunan reayanın affedildiğini içeren beyannameler yayınladı. Erzurum'daki Ermeni kocabaşı Ermenilerin işgal sırasında birtakım muzır hareketlerinin olduğunu kabul ediyordu. Diğer yandan da Ermenilerin devlete değil, eşkıyalık yapmak suretiyle kendilerine saldıranlara karşı koyduklarını ileri sürüyordu. Osmanlı Devleti'nin kendileri yönünde verdiği teminata da güveniyordu. Onun asıl endişesi Rusların çekilmesinden sonra Ermenilerin Osmanlı hükümeti, tarafından değil, bölge halkı tarafından cezalandırılma ihtimaliydi. Osmanlı hükümeti bu durumu ortadan kaldırmak amacıyla bölgedeki yöneticileri sık sık uyarıyor, böyle bir duruma mahal verenleri şiddetle cezalandıracağını onlara hatırlatıyordu. Aslında durum Ermeni kocabaşının iddia ettiği gibi değildi. Erzurum Müftüsü İbrahim Edhem Bey'in bir yazısında, Rusların köy ve kasabaları tek tek yaktıkları, Müslüman ahalinin elinden sabır ve tahammülden başka bir şey gelmediği, Ermeni reayasının Müslümanlara karşı besledikleri kını açığa vurdukları, işgale uğrayan yerlerde zulüm ve saldırıların eksik olmadığı gibi hususlara değinilmiştir²².

Osmanlı Devleti, savaşın sona ermesine rağmen Rusların propaganda faaliyetlerine karşı tedbiri elden bırakmıyordu. Padişah, yayınladığı fermanlarla Rusya'yla savaşmak için hiçbir sebebin kalmadığını, savaş sonrasında artık asil işin fukaraların huzur ve güvenliğinin sağlanması olduğunu belirterek, Rusya'dan gelecek ziyaretçilere ve tüccara düşmanca tavırlardan kaçınılmasını istemiştir. Diğer taraftan ordu komutanlarına da Rus askerlerinin Osmanlı topraklarından tamamen çekilmelerine kadar cepheleleri boşaltmamalarını emretmiştir (Kara, 2005: 129-130). Rusların 9 Eylül 1829'da Bayburt'tan ayrılmasından sonra Şatırzâde Osman Paşa ile Kethüda İbrahim Bey, tellallar

²¹ BOA, HAT, 43022-D, 12.01.1830: Eleşkirt müderrisinin tahrirati.

²² BOA, HAT, 43153-J, 13.02.1830: Erzurum Ermenileri Kocabaşının tahrirati.

çıkartıp halkı teskin ederek herkesin iş ve güçleriyle meşgul olmalarını sağladılar²³.

Rusların olumsuz faaliyetlerini engellemek üzere II. Mahmud, Anadolu ve Rumeli taraflarına fermanlar göndererek Rusya adına casusluk yapanların en yakın güvenlik birimine ya da mahallî hükümete ihbar edilmesini istemiştir (Tekin, 2000: 92). Osmanlı askerî yetkilileri de zaman zaman güvenilir gördüğü siviller arasından seçtiği kişiler aracılığıyla Ruslar hakkında bilgi toplamaya çalışmıştır. Örneğin Sadrazam Selim Mehmed Paşa'nın, Varna civarında düşman ordusunun durumu hakkında bilgi edinmek üzere gönderdiği üç köylü, Ruslar tarafından ele geçirilmiştir. Esir düşen köylüler, Rus yetkililerin baskısı ve tehdidine boyun eğerek Osmanlı ordusu hakkında düşmana bilgi vermek zorunda kalmıştır (Ahmed Muhtar Paşa 1928: 148).

Savaşın ilerleyen döneminde Rus ordusunda bulunan bazı askerlerin firar ederek Osmanlı Devleti'ne sığınmak için hazırlık yaptıkları istihbaratı alınmıştır. Bunun üzerine Osmanlı hükümeti hemen harekete geçti. Ardı ardına çıkarılan fermanlarla ordu komutanlarına haber verilerek onlardan Osmanlı Devleti'ne sığınacak olan Rus askerlerine iyi davranmaları istendi (Ahmed Lütfi Efendi, 1999: 222). Gruplar halinde gelen Rus askerleri, kendi istekleriyle Osmanlı esaretine girdiler. Hatta bu askerlerin arasında kendi isteğiyle İslamiyeti tercih edenler oldu²⁴.

SONUÇ

Ruslar, 14 Eylül 1829'da Osmanlı Devleti ile imzaladıkları Edirne Antlaşması'yla hem askerî hem de siyasi olarak savaşın galibi olmuştur. Rusların başarısında Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu siyasi yalnızlığın ve savaş sırasında düşmanla işbirliği yapmaktan çekinmeyen Osmanlı tebaasından bir kısım Ermeni, Rum ve Bulgar'ın rolü etkili olmuştur. Bunlar, Balkanlar ve Kafkaslarda, Ruslarca kendilerine bazı siyasi çıkarlar sağlanacağını düşünmüşler ve bu yüzden tebaası oldukları devlete ihanet etmekte bir sakınca görmemişlerdir. Bu yüzden gayrimüslim tebaadan bazıları, savaş boyunca Osmanlı Devleti aleyhine muhbirlik yaparak Rus işgallerinin önünü açmış ve birer Rus istihbaratçısı gibi çalışarak propaganda faaliyetlerinde bulunmuştur.

Dinin toplumlar üzerindeki etkisinden dolayı Ruslar adına yapılan propaganda faaliyetleri ekseriyetle kilise ve Hristiyan din adamları üzerinden yürütülmüştür. Siyasi ve diplomatik yollarla çözülmesi gereken konular, dinî

²³ BOA, HAT, 43188-H, 10.09.1829: Bayburt Naibi Ahmed'in ilâmı.

²⁴ BOA, HAT, 43964-J, 21.02.1830: Sadrazam Mehmed Reşid Paşa'nın şukkası.

boyut kazandırılmak suretiyle hissi bir şekle dönüştürülmek istenmiştir. Propagandanın araç, toplumsal özerkliğin ve bağımsızlığın amaç olduğu bir ekseninde gayrimüslim topluluklar, Osmanlı Devleti'ne karşı kışkırtılmış; savaşın ileriki safhalarında Rusya adına çalışan bir görünüm kazanmıştır.

Osmanlı yetkilileri, bir kısım gayrimüslim topluluk ile Rusların, Rumeli ve Kafkaslar yönündeki plânlarını fark etmede gecikmemiştir. Zaten 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı ve akabinde yapılan Edirne Antlaşması, istihbaratın ve propagandanın önemini Osmanlı devlet adamlarına iyice kavratmıştır. Bu gelişmeleri takip eden dönemde Yunanistan'ın bağımsızlığı ve Osmanlı tabiiyetindeki diğer gayrimüslim toplulukların Avrupa devletlerinin desteğini alarak kendi devletlerini kurma girişimleri, Osmanlı yetkililerini gayrimüslimlerin faaliyetlerini takip altına almak zorunda bırakmıştır. Aynı zamanda bahsedilen gelişmeler, Osmanlı Devleti'nin istihbarat ve propaganda konusunda yürüttüğü çalışmaların hızlanmasına yol açmıştır.

KAYNAKLAR

A. Arşiv Vesikaları

Hatt-ı Hümayun Tasnifi: 34650-F, 36432, 36432-A, 36432-B, 37241, 42022-I, 42442, 42477- R, 42493-C, 42606, 42716, 42716-A, 42716-G, 42724-H, 42782-B, 42792, 42881-A, 42881-B, 43022, 43022-D, 43153-J, 43188-C, 43188-H, 43951-E, 43964-J, 44261-Ç, 44264-F, 443274-K.

B. Kitaplar ve Makaleler

- Ahmed Muhtar Paşa (1928), **Türkiye Devleti'nin En Mühim ve En Meşhûr Esfârından H. 1244-1245 (M. 1828-1829) Türkiye-Rusya Seferi ve Edirne Muâhedesi**, Büyük Erkân-ı Harbiye Reisliği Ankara Matbaası, Ankara.
- Ahmed Lûtfî Efendi (1999), **Vak'anüvis Ahmet Lûtfî Efendi Tarihi**, C. I-IV, Tarih Vakfı-Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Akmaz, Ahmet (2000), **Osmanlı-Rus İlişkileri İçinde 1829 Edirne Antlaşması**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Baddeley, John F. (1995), **Rusların Kafkasya'yı İstilas ve Şeyh Şamil**, çev. Sedat Özden, Kayıhan Yayınları, İstanbul.
- Beydilli, Kemal (1988) **1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Doğu Anadolu'dan Rusya'ya Göçürülen Reaya**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

- Çakmak, Biray (1999), **1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi ve Muğla Yöresinin Bu Harbe Katkısı**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Domenac, Jean Marie (1995), **Politika ve Propaganda**, çev. Tahsin Yücel, Varlık Yayınları, İstanbul.
- Ergin, Celal (1940), **1828-1829 Türk-Rus Harbi (Kafkas Cephesi)**, 118 Sayılı Askeri Mecmua Lahikası, Askeri Matbaa, İstanbul.
- Gülsoy, Ufuk (1992), “1828 Yılında İstanbul’a Getirilen Varnalı Muhacirler”, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, S. 7, İzmir, s. 243-270.
- _____ (1990), “1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı’nda Rumeli’de Rus İşgaline Uğrayan Yerlerin Durumu”, **Sultan II. Mahmud Reformları Semineri**, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, s. 21-35.
- Hitler, Adolf (1998), **Kavgam**, çev. M. Selam Uğurlu, İstanbul.
- İlgürel, Mücteba (1994), “Rusların Doğu Anadolu Siyaseti ve 1828-1829 İlk Rus İstilâsı”, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi**, S. 35, İstanbul, s. 167-176.
- Kara, Adem (2005), “1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı ve Anadolu’da Alınan Tedbirler”, **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C. VIII, S. 14, Balıkesir Üniversitesi Yayınları, Balıkesir, s. 115-131.
- Karanfil, Turan (2005), **1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı’nda Edirne ve Çevresi**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Kırzioğlu, M. Fahrettin (1955,) **1855 Kars Zaferi**, Kars Tanıtma Derneği Yayınları, İstanbul.
- Mustafa Nuri Paşa (1992), **Netayic ül Vukuat (Kurumları ve Örgütleriyle Osmanlı Tarihi)**, sad. Neşet Çağatay, C. III-IV, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Seyfi, Ali Rıza (1940), **Bir Milletın Bir İmparatorlukla Savaşı: 1828-1829 Osmanlı Rus Harbi (İngiliz Zabiti James Brown’un Hatıratından)**, Kanaat Kitabevi, İstanbul.
- Ziyaoğlu, Rakım (1963), **Propaganda ve Sanatı**, Halk Yayınları, İstanbul.

